

Senojo ir vidurinio geležies amžiaus skydai Lietuvoje

Daumantas Kiulkys

ĮVADAS

Karyba – organizuoti agresyvūs veiksmai tarp dviejų nepriklausomų politinių vienetų – kaip socialinis reiškinys žinoma jau nuo seniausių laikų. Dar neseniai buvo manoma, kad kariniai konfliktai (pirmiausia reidai, o vėliau ir karai) atsirado kartu su žemdirbyste ir gyvulininkyste, tačiau naujausi archeologiniai duomenys rodo, kad tai daug ankstesnis reiškinys – pirmosios jo užuomazgos pastebimos jau paleolite (Thorpe, 2003).

Pirmųjų konfliktų metu ginklus tikriausiai atstojo iki tol ilgai naudoti darbo bei medžioklės įrankiai. Šie įrankiai (kirviai, ietys, peiliai, lankai) po truputį buvo tobulinami, siekiant juos kuo geriau pritaikyti karybai. Taip atsirado nauja karybai skirtų įrankių grupė – ginklai. Bėgant laikui ir intensyvėjant kariniams konfliktams, turėjo atsirasti ir visiškai naujas dirbiny – gynybinis ginklas skydas.

Pasaulyje tiksli skydų atsiradimo data nėra žinoma, tačiau jų atsiradimas neturėtų būti vėlesnis nei pirmųjų organizuotų kariuomenių susiformavimas Artimuosiuose Rytuose VII–VI tūkstm. pr. m. e. (Oorthuys, 2007, p. 6). Europoje ankstyviausi skydai datuojami II tūkstm. pr. m. e. pradžia (Molloy, 2009, p. 1053). Kada skydai buvo pradėti naudoti baltų kraštuose, nėra aišku, tačiau pirmieji skydai, rasti Sembos pusiasalyje, yra datuojami I a. pr. m. e. (Michelbertas, Vitkūnas, 2003, p. 55). Lietuvoje šios grupės radiniai yra kiek vėlesni, II m. e. a. (Michelbertas, 1986, p. 175–176).

Senojo ir vidurinio geležies amžiaus skydai yra menkai tyrinėta radinių grupė. Iki šiol archeologinėje literatūroje tėra vienas, beveik pusšimčio metų senumo straipsnis, skirtas II–VIII a. skydams Lietuvoje aptarti (Radzivilovaitė, 1996). Būtent ši aplinkybė ir paskatino šių eilučių autorių parengti straipsnį, kuris bent iš dalies galėtų užpildyti šių baltų ginkluotės tyrimų spragą.

Pagrindinis šio straipsnio tikslas – apibendrinti senojo ir vidurinio geležies amžiaus skydų radinius

Lietuvoje. Remiantis Lietuvos archeologine medžiaga iki 2010 m., bus analizuojamos skydo sudedamosios dalys ir jų gamyba, sudaroma išsami antskydžių tipologija ir aptariamas skydo naudojimas laidosenoje bei karyboje¹.

Už suteiktą pagalbą rašant šį straipsnį autorius dėkoja: E. Gričiuvienei ir G. Grižui – už leidimą naudotis LNM Archeologijos skyriaus fondų rinkiniais bei kartoteka, dr. D. Quast – už galimybę pasinaudoti RGZM biblioteka, ir Vilniaus universiteto Archeologijos katedros darbuotojams lekt. L. Tamulynui ir prof. M. Michelbertui – už kritiką, patarimus bei archeologinę literatūrą.

ISTORIOGRAFIJA

Baltų genčių skydai yra turbūt mažiausiai archeologų dėmesio sulaukęs ginklų tipas. Šiame skyriuje bus aptarta visa svarbesnė literatūra, susijusi su baltų genčių skydais tiek Lietuvos, tiek kitų valstybių teritorijose.

Pirmosios žinios apie Lietuvoje rastas skydų liekanas pasirodė XIX a. archeologų darbuose (Bezenberger, 1892; Tyszkiewicz, 1850; Покровский, 1897; Спицын, 1896), tačiau dažniausiai tai buvo tik trumpos žinutės apie patį radimo faktą. Dėl menko radinių skaičiaus niekas nesiėmė nei tipologinio, nei chronologinio skydo liekanų tyrimo.

Padėtis beveik nepakito ir XX a. pradžioje. Pačiu svarbiausiu veikalu iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos galima laikyti vokiečių archeologo M. Jahno darbą apie germanų ginklus (Jahn, 1916). Jame pateikiama ginklų tipologija, katalogas bei paplitimo La Teno ir ankstyvuojų romėniškuoju laikotarpiu žemėlapiai. Į

¹ Straipsnis parengtas autoriaus bakalauro darbo „Senojo ir vidurinio geležies amžiaus skydai Lietuvoje“ pagrindu. Darbas apgintas 2010 m. birželio 9 d. Vilniaus universiteto Archeologijos katedroje (darbo vadovas – lekt. L. Tamulynas).

tuometinės Vokietijos imperijos sudėtį įėjo Rytprūsiai, todėl kataloge pateikiamas ir tame krašte rastų ginklų sąrašas. Jame paminėta dešimt antskydžių iš aštuonių baltų gentims skiriamų vietovių (Jahn, 1916, S. 254–257). Veikale pateikiama ir pirmoji germaniškojo regiono antskydžių tipologija (Jahn, 1916, Taf. III).

Po Pirmojo pasaulinio karo, atkūrus nepriklausomybę, Lietuvoje pagausėjo archeologinių tyrimų. Buvo pradėti tirti dideli kapinynai (Veršvų, Rūdaičių ir t. t.), kuriuose buvo aptikta naujų skydų dalių, tačiau niekas didesnio susidomėjimo jomis neparodė. Net tokiuose dideliuose apibendrinamuosiuose veikaluose kaip „Lietuvos archeologijos medžiaga“ ir „Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys“ tėra paminėti keli antskydžiai (Tarasenska, 1928, p. 102; Puzinas, 1983, p. 197).

Kiek daugiau dėmesio baltiškiems skydams skyrė vokiečių archeologai, tyrinėję Sembos pusiasalį (Garte, 1929, S. 186, 199, 245–246, 255). Ypač svarbus yra jau prasidėjęs Antrajam pasauliniam karui W. La Baume's parašytas straipsnis, skirtas senovės prūsų skydų rekonstrukcijai (La Baume, 1941). Autorius, remdamasis skydų detalėmis iš šešių vietovių, atkūrė tris skydų formų tipus.

Sovietmečiu, padidėjus archeologinių publikacijų skaičiui, padaugėjo ir duomenų apie skydų detales. Nors tai ir liko tik pranešimai apie patį skydų radimo faktą, šiai radinių grupei jau buvo rodoma daugiau dėmesio – pateikiami tikslesni matmenys, iliustracijos. Daugiausia buvo publikuojama tęstiniuose leidiniuose – ILKI (Kulikauskienė, 1958), MADA (Kulikauskas, 1959; Kuncienė, 1973; 1982; Sadauskaitė, 1959), o vėliau ir „Lietuvos archeologijoje“ (Tautavičius, 1981; Tautavičienė, 1984 a).

Septintajame dešimtmetyje pasirodė pirmieji darbai, apibendrinantys Latvijos (Упрах, 1961) ir Lietuvos (Radzvilovaitė, 1966) geležies amžiaus skydus. Pastarajame autorė pateikia pirmąją Lietuvoje rastų antskydžių tipologiją ir pabando nustatyti chronologines jų ribas. Straipsnyje taip pat yra visų tuomet žinomų antskydžių katalogas ir paplitimo žemėlapis. V. Urtanas savo straipsnyje apibendrina skydų radinius Latvijos teritorijoje.

1978 m. išleistame „Lietuvos archeologijos atlaso“ IV tome paskelbiamas antskydžių radaviečių sąrašas remiantis iki 1975 m. sukauptais duomenimis (LAA, 1978, p. 122–124), o atlaso priede pateikiamas ir paplitimo žemėlapis.

V. Kazakevičiaus monografijoje apie baltų ginklus skydams skirtas atskiras skyrius (Казакевичюс, 1988, c. 119–129). Jame apibendrinama visa iki tol žinoma archeologinė medžiaga apie skydus, tačiau autorius per daug nesigilina į šios ginklų grupės analizavimą. 1998 m. V. Kazakevičius apgina habilituoto daktaro disertaciją „Geležies amžiaus baltų genčių ginkluotė“. Deja, šio darbo pagrindu buvo išleistos tik pagrindinės tezės (Kazakevičius, 1998), bet ne atskira knyga. Nors leidinukas yra labai glaustas, jame jau pateikiama kur kas išsamesnė antskydžių tipologija (Kazakevičius, 1998, p. 17–19). Tiesa, autorius plačiau išanalizuoja tik senojo geležies amžiaus antskydžius, o vidurinio geležies amžiaus radiniams skiria daug mažiau dėmesio.

2003 m. pasirodžiusiame „Karo archyvo“ XVIII tome buvo paskelbtas straipsnis, kuriame nagrinėjami senojo geležies amžiaus karybos ypatumai, trumpai aptariama ir literatūra apie baltų skydus bei patys skydų radiniai (Michelbertas, Vitkūnas, 2003, p. 13–14, 19–20, 24, 28).

2008 m. išėjusiame naujame tęstiniame leidinyje „Germania-Sarmatia“ pasirodė pirmas išsamesnis straipsnis apie antskydžius iš Sembos-Natangos kultūrinės grupės (Радюш, Скворцов, 2008). Jame aptariami naujausi tyrinėjimų rezultatai, pateikiamas antskydžių katalogas ir kapų kompleksų, kuriuose jų rasta, lentelė. Tame pačiame leidinyje yra ir kitas straipsnis panašia tema. Jame, pasitelkus rašytinius ir archeologinius šaltinius, tyrinėjami Vidurio Europos barbarų kalavijai ir skydai (Kontny, 2008).

Apibendrinant minėtus leidinius galima teigti, kad nors aprašomojo pobūdžio archeologinė literatūra apie skydų dalis nuolat kaupėsi, išsamiau ši radinių grupė nebuvo analizuojama. Ir nors buvo sudarytos dvi antskydžių tipologijos, jos archeologinėje literatūroje taip ir neprigijo, nes iki šiol antskydžiams apibūdinti yra taikomas tik aprašomasis metodas.

Norint plačiau aptarti šią ginklų grupę, būtina remtis kitų Vidurio Europos kraštų archeologine medžiaga bei literatūra. Ryškiausias ir svarbiausias darbas yra N. Zielingo studija, skirta germaniškojo arealo skydų radiniams (Zieling, 1989). Leidinį sudaro trys tomai: pirmasis aptaria skydo konstrukciją, naudojimą ir dalių tipologiją, o antrajame ir trečiajame tomuose pateikiamas išsamus literatūros sąrašas ir skydo dalių katalogas, chronologinės lentelės ir paplitimo žemėlapiai.

1990 m. buvo išleistas I Illerupo durpyno tyrinėjimų tomas (Ilkjær, 1990). Nors jis buvo skirtas dur-

pyne rastoms ietims apžvelgti, jame taip pat pateikiama Skandinavijoje rastų antskydžių ir skydo rankenos apkalų tipologija bei chronologija (Ilkjær, 1990, abb. 22–23, 199–201). 2002 m. buvo išleisti IX–X tomiai, kurie jau buvo skirti išsamiai išanalizuoti Ille-rupo durpyne rastas skydo dalis (Ilkjær, 2001; Ilkjær, 2001 a).

Metodiniu požiūriu aktuali yra ir Vakarų Europos genčių skydus aptarianti literatūra. Išsamiausiai yra tyrinėjami anglosaksų skydai. Jie pradėti tyrinėti jau daugiau nei prieš šimtą metų (Pfannkuche, 1908) ir tai daroma iki šiol (Maryon, 1946; Dickinson, Härke, 1992; Stephenson, 2002; Underwood, 2007). Iš anglosaksų skydų tyrinėjimams skirtų darbų svarbiausias turbūt yra T. Dickinson ir H. Härke's straipsnių rinkinys, skirtas ankstyvojo anglosaksų laikotarpio (V–VII a.) skydams. T. Dickinson pristato naują statistinį-matematinį metodą, kuriuo sukūrė antskydžių tipologiją. Metodas yra universalus, todėl jį, jei yra pakankamai archeologinės medžiagos, galima taikyti ir kitų kraštų antskydžių tipologijai sudaryti. H. Härke savo straipsniuose aptaria skydo ir jo dalių konstrukciją, naudojimą kovoje ir ritualuose bei analizuoja kapų, kuriuose rasta skydų, kompleksus.

TERMINIJA

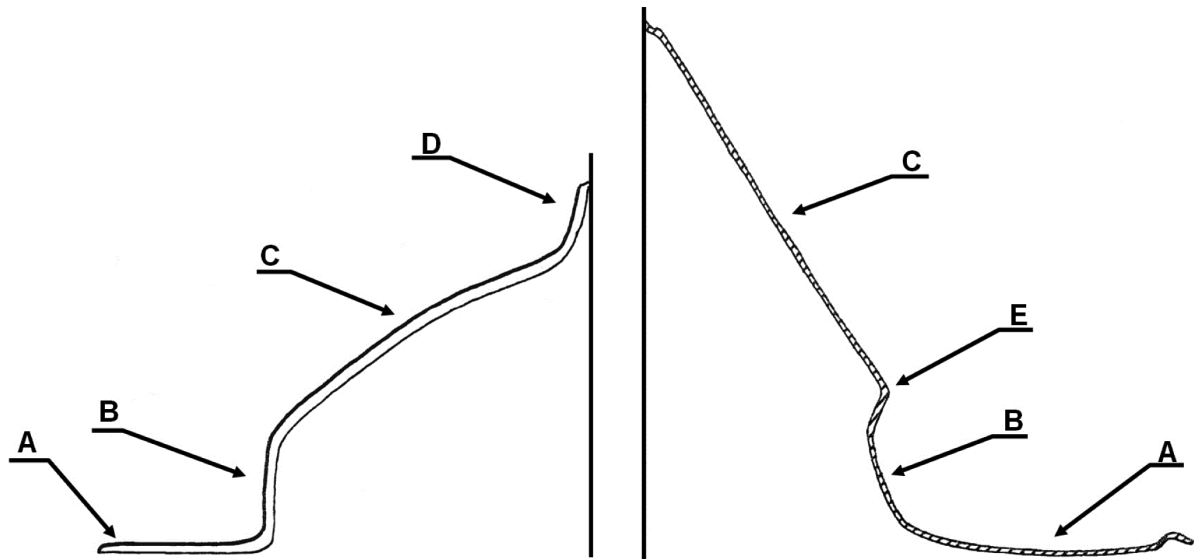
Dėl menko Lietuvos archeologijos terminų standartizavimo tos pačios skydo dalys dažnai yra vadinamos skirtingais terminais arba painiojamos tarpusavyje. Kadangi nėra išleista jokio platesnio lietuviško archeologijos žodyno ir skydo dalių pavadinimus galima sužinoti tik iš bendrosios archeologinės literatūros, verta trumpai panagrinėti terminus, susijusius su skydu ir jo dalimis.

Pirmiausia aptarkime paties žodžio „skydas“ reikšmę. Lietuvių kalbos žodyne skydas yra apibūdinamas kaip „senovinis ginklas – rankoje laikoma priedanga nuo kirčių ir dūrių apsisaugoti“ (LKŽ, 2005). Deja, toks apibrėžimas yra gana neaiškus ir nėra visiškai teisingas. Sąvoka „rankoje laikoma priedanga“ yra labai abstrakti, nes tokia „priedanga“ galėtų būti ir koks nors kitas daiktas. Žodis „priedanga“ taip pat nėra tikslus ir dėl to, kad jis apibrėžia skydą kaip pasyvų objektą, už kurio galima tik pasislėpti. Turint omenyje medžiagų, iš kurių buvo gaminami skydai, savybes galima teigti, kad skydas daug dažniau buvo naudojamas kaip aktyvus įrankis prieš smūgiams blokuoti ar jiems nu-

kreipti norima linkme, o ne paprasčiausiai slėptis už jo (Dickinson, Härke, 1992, p. 55; Underwood, 2007, p. 141). Tokiems veiksmams galima naudoti ir kitus daiktus (pvz., kai kurios Australijos gentys šiam veiksmui naudodavo ieties svaidykles (Feest, 1980, p. 85)), todėl reikia pabrėžti erdvinę skydo savybę – plokštumą. Darome išvadą, kad, atsižvelgiant į išnagrinėtas savybes, skydą reikėtų apibrėžti kaip „plokščią gynybinį ginklą, skirtą prieš smūgiams blokuoti ar nukreipti“.

Aptariant atskiras skydo dalis, dažniausiai yra vartojami terminai *antskydis* arba *skydo umbas*. Pastarasis terminas nėra lietuviškas ir yra vartojamas daugelio kitų šalių archeologinėje terminijoje (angl. *umbo*; vok. *umbon*; latv. *umbons*). Dėl nelietuviškos šio žodžio kilmės šiame straipsnyje bus vartojamas pirmasis terminas. Pirmenybę šiam terminui skiria ir dauguma Lietuvos archeologų (Radzvilovaitė, 1966; Volkaitė-Kulikauskienė, 1970; LAA, 1978; Michelbertas, 1986; Tautavičius, 1996), nors kai kurie pasirenka ir antrąjį variantą (Kazakevičius, 1998).

Trumpai aptarti reikia ir paties antskydžio dalis. Antskydžio kraštinė dalis su skylutėmis vinims ar kniedėms yra vadinama *atkrašte* (1:a pav.). Šis terminas vyrauja archeologinėje literatūroje, nors kartais atkraštė yra vadinama ir kitaip, pavyzdžiui: šonais (Stankus, 1981 š, p. 39), pakraščiais (Butkus, 1993 š, p. 52) ar kraštais (Kuncevičius, Vėlius, 1998 š, p. 16). Atkraštė jungiasi su kita dalimi, kuri straipsnyje bus vadinama *sienelė* (1:b pav.). Lietuvos archeologai gana retai vartoja pastarąjį terminą ir pirmenybę teikia tokiems terminams kaip *cilindras* (Tautavičius, 1996, p. 148) ar *cilindrinis paaukštėjimas* (Michelbertas, 1986, p. 175). Minėti terminai yra pakankamai tikslūs ir aiškūs, tačiau problemą kelia tai, kad nemažos dalies antskydžių *cilindras* yra įgniaužtas. Tokiu atveju formą apibūdinantis žodis *cilindras* nebetinka, nes ši antskydžio dalis jau nėra cilindro formos. Būtent dėl to šią antskydžio dalį ir buvo nuspręsta vadinti *sienelė* (panašus terminas (*wall*) vartojamas ir angliškoje literatūroje (Dickinson, Härke, 1992, p. 5)). Viršutinė antskydžio dalis yra vadinama *viršūne* (1:c pav.), kurią su atkrašte jungia sienelė. Jei sienelė yra įgniaužta, jos ir viršūnės susijungimo vietoje dažnai matyti aiškus išlinkimas (briauna), kuris šiame darbe bus vadinamas *kraigu* (1:e pav.). Jeigu antskydis neturi sienelės, viršūnė su atkrašte jungiasi tiesiogiai. Antskydžio viršūnė gali baigtis *smaigu* (1:d pav.), kuris kartais dar

1 pav. Pagrindinės antskydžio sudedamosios dalys: a – atkraštė, b – sienelė, c – viršūnė, d – smaigas, e – kraigas

Fig. 1. Main parts of shield boss: a – flange, b – wall, c – top, d – apex, e – ridge.

įvardijamas *speniuku* (Tautavičius, 1996, p. 148), arba apvaliu *gumbeliu*.

Prie medinės skydo dalies – *korpuso* – antskydis buvo tvirtinamas *vinimis* arba *kniedėmis*. Pastarosios sąvokos, reikia pažymėti, lietuvių archeologinėje literatūroje yra painiojamos. Dažnai šie terminai yra vartojami nežinant tikrosios jų reikšmės ir pagrindinių skirtumų, kuriuos tiksliausiai atskleidžia žodžių apibrėžimai: *vinis* – „smailas metalinis strypelis su plokščia ar kitos formos galvute“, o *kniedė* – „metalinis strypelis, kuriuo, užplakant galą, sujungiami metaliniai daiktai ar jų dalys“ (LKŽ, 2005). Trumpiau tariant, *vinis* yra smailiu galu, o *kniedė* – buku. Ir nors skirtumas yra akivaizdus, net ir patys žinomiausi archeologai vis tiek susipainioja (Tautavičius, 1996, p. 150, pav. 56).

Kartais yra randama ir kitų skydo dalių. Tai skydo kraštų ir rankenos apkalai (dar pavadinami apkaustais), grandys bei sagtys. Kraštų ir rankenos apkalai buvo skirti skydai sutvirtinti, o grandys ir sagtys yra laikomos diržo, kuriuo buvo nešamas skydas, dalimis.

SKYDO SUDEDAMOSIOS DALYS

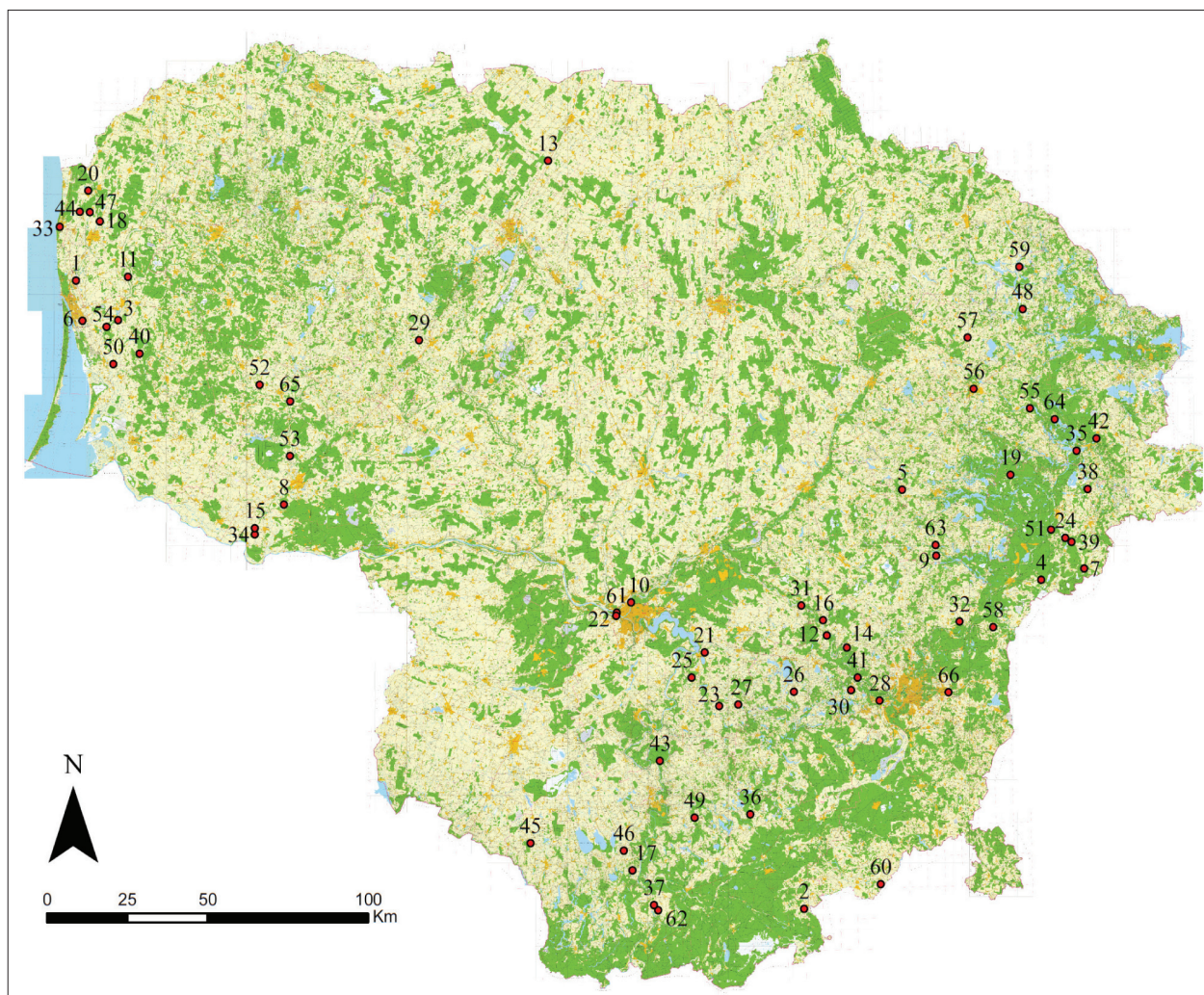
Antskydis

Antskydis – skydo dalis, esanti jo korpuso priekyje. Dažniausiai jis tvirtinamas skydo svorio centre. Pa-

grindinė jo funkcija – apsaugoti ranką, kuria laikomas skydas.

Lietuvoje iš viso žinomi laidojimo paminkluose rasti 129 antskydžiai iš 66 vietovių (1 žemėlapis; 1 lentelė). Dauguma jų aptikta Rytų (16 vietovių), Pietryčių (13), Pietų (10) bei Vakarų (12) Lietuvoje. Gerokai mažiau jų aptinkama Vidurio Lietuvoje (5), Nemuno žemupyje (4), Žemaitijoje (3), Šiaurės Rytų Lietuvoje (2), o šiaurinėje Lietuvos dalyje žinoma vos viena radavietė. Muziejuose yra saugoma dar dešimt antskydžių, kurių radimo aplinkybės nėra žinomos (LNM AR: 384:932-940; VDKM 751:51, 52).

Visi Lietuvoje rasti antskydžiai pagaminti iš geležies. Apskritai baltų žemėse aptariamuoju laikotarpiu žinomi vien geležiniai šios grupės dirbiniai. Tiesa, Sembos pusiasalyje yra rasti trys senojo geležies amžiaus antskydžiai, pagaminti iš bronzos, tačiau jie buvo importuoti iš Romos imperijos provincijų, o ne pagaminti vietoje (Banytė-Rowell, 2007 a, p. 112). Kaip rodo romėniškojo laikotarpio (I–IV a.) Skandinavijos durpynų archeologinė medžiaga, antskydžiai buvo gaminami ir iš medžio. Greičiausiai mediniai antskydžiai buvo gaminami pritrūkus įprastinės medžiagos – geležies ir bronzos, taip pat jie galėjo būti skirti metaliniams antskydžiams sutvirtinti iš vidinės pusės. Vėlesnio, vikingų laikotarpio (IX–XI a. vid.),

1 žemėlapis. **Antskydžių paplitimas Lietuvoje** (parengė D. Kiulkys)

Map no 1. Distribution of shield bosses in Lithuania.

Radavietės: 1. Aukštkiemiai (Oberhof) 2. Bagočiai (Bagota) 3. Baitai (Baičiai) 4. Baliuliai 5. Baltadvaris 6. Bandužiai 7. Borava (Šilinė) 8. Dauglaukis 9. Degsnė-Labotiškiai II 10. Eiguliai 11. Genaičiai 12. Grabijolai (Žemaitiškės) II 13. Ivoškiai 14. Karmazinai 15. Kerkutviečiai 16. Kernavė 17. Krikštonys 18. Kurmaičiai 19. Labanoro apyl. 20. Lazdininkai (Kalnalaukis) 21. Maisiejūnai 22. Marvelė 23. Medžionys 24. Mėžionys (Miežionys) 25. Migonys 26. Musteiniai-Baubonys I 27. Nemaitoniai 28. Neravai-Grigiškės 29. Noruišiai 30. Padvariškiai (Blagodatna) 31. Pakalniškiai 32. Pakrauglė 33. Palanga 34. Palumpiai 35. Palūšė 36. Pamusiai (Pamusys) 37. Papiškės, Varėnos r. 38. Papiškės, Švenčionių r. 39. Peršaukštis-Kasčiukai 40. Pežaičiai 41. Popai-Vingeliai 42. Poviliškė (Ignalina) 43. Punios Šilas (Kuronai) 44. Rūdaičiai I 45. Rudamina 46. Seiliūnai 47. Senkai 48. Skineikiai 49. Slabadėlė (Slobodka) 50. Stragnai 51. Sudota (Sudata) I 52. Šarkai 53. Šaukėnai 54. Šernai 55. Taurapolis 56. Utenos apyl. 57. Užpaliai 58. Varapniškės 59. Velikuškės 60. Versekėlė 61. Veršvai 62. Vilkiautinis 63. Voroniai 64. Vyžiai 65. Žviliai 66. Žvirbliai

medinių antskydžių žinoma labai nedaug: vienas egzempliorius rastas slaviškame objekte, rytinėje Vokietijoje (Dickinson, Härke 1992, p. 31), o kitas žinomas iš Tiro durpyno Latvijoje (2 pav.) (Угран, 1961, c. 222). Lietuvoje aptiktas santykinai nedidelis metalinių antskydžių kiekis leidžia daryti išvadą, kad jie dažnai galėjo būti gaminami iš medžio.

Antskydis prie korpuso buvo tvirtinamas metalinėmis kniedėmis arba vinutėmis. Lietuvoje rastų antskydžių atkraštėse yra nuo keturių iki aštuonių skylių. Dažnai kniedžių / vinučių nerandama, todėl, kai kurių archeologų nuomone, antskydis galėjo būti tvirtinamas virvutėmis ar odos juostelėmis. Tokiam teiginiui pagrįsti dažnai pateikiamas faktas, kad kai kuriuose

1 lentelė. Antskydžių radimo Lietuvoje ir saugojimo vietos, matmenys bei tipai

Table no 1. Finding places, storage places, measurements and types of shield bosses founded in Lithuania

Nr.	Objektas	Radimo vieta	Saugojimo vieta	Skersmuo	Aukštis	Atkraštės plotis	Viršūnės skersmuo	Viršūnės aukštis	Sienelės aukštis	Tipas
1	Aukštkiemiai	K. 15	Iki 1945 m. PM							
2	Aukštkiemiai	K. 213	Iki 1945 m. PM							
3	Aukštkiemiai	K. 344	Iki 1945 m. PM							
4	Aukštkiemiai	K. 364	Iki 1945 m. PM							
5	Aukštkiemiai	K. 376	Iki 1945 m. PM							
6	Bagočiai (Bogata)	Pilk. 1, k. 1	LNM AR 131:3	16	6					VD
7	Baitai (Baičiai)	Atsitiktinis	MLIM	20	5	3,2				I
8	Baitai (Baičiai)	Atsitiktinis	MLIM							
9	Baliuliai	Pilk. 3, k. 2	LNM	15	7,4	3,25	8,5			VE
10	Baltadvaris	Pilk. 8, k. 1	Radinys neatiduotas							
11	Bandužiai	K. 64	MLIM		4,7	2				I
12	Bandužiai	K. 68	MLIM	12	6					I
13	Borava (Šilinė)	Pilk. 1	Neaišku							
14	Dauglaukis	K. 8	LNM, AR 666:29	14	10	1,5		7	3	IIIA
15	Dauglaukis	K. 19	VDKM	14,3	9,5	1,3	11,7	7 ?		IIIB
16	Dauglaukis	K. 74	VDKM 2421:?	14,5	8	2	10,5	5 ?		IIIA
17	Dauglaukis	K. 111	VDKM							
18	Dauglaukis	K. 119	VDKM							
19	Degsnė-Labotiškiai II	Pilk. 5	LNM AR 549:8	21	10,5	4,85	11,3			VC
20	Degsnė-Labotiškiai II	Pilk. 6	LNM AR 549:20	20,5	9,3					VD
21	Degsnė-Labotiškiai II	Pilk. 7	LNM AR 549:22	17						VD
22	Eiguliai	Atsitiktinis	VDKM, 707:38,39	15,8						VD
23	Genaičiai	Atsitiktinis	MLIM ?							
24	Grabijolai	Atsitiktinis	LNM AR 102:3	17,2	6,2					VE
25	Grabijolai (Žemaitiškės) II	Pilk. 4 (69), k. 2	KIAM							
26	Ivoškiai	Atsitiktinis	ŠAM 1551							
27	Karmazinai	Atsitiktinis	Neaišku							
28	Kerkutviečiai	Atsitiktinis	MLIM							
29	Kernavės m.	Atsitiktinis	Neaišku							
30	Krikštonys	K. 1	LNM AR 74:3							
31	Krikštonys	K. 2	LNM AR 74:10, 11	15,5	10,5					IV
32	Krikštonys	Atsitiktinis	LNM AR 74:141	16	6,6					VD
33	Kurmaičiai	K. 3	Neaišku							
34	Labanoro apyl.	Atsitiktinis	Neaišku							
35	Lazdininkai	K. 38	VDKM ?	20	8					
36	Lazdininkai	K. 4	KM	14,8						I
37	Lazdininkai	K. 5	KM							I
38	Lazdininkai	K. 11 (17)	KM	15,7	2,7	2,5	11,2			I
39	Lazdininkai	K. 82	KM	16	4	2,3				I
40	Lazdininkai	K. 83 (491)	KM							
41	Lazdininkai	Atsitiktinis	KM	12					2,5	
42	Maisiejūnai	Pilk. 3	LNM	17	6					VB
43	Marvelė	K. 312	VDKM 2479:204	17,5	11					VC
44	Marvelė	K. 315	VDKM							VE
45	Marvelė	K. 1255	VDKM	18–19	8	3			2	VD
46	Marvelė	K. 1414	VDKM	14,5	7			10,5	3	VD
47	Medžionys	K. 2	VDKM 1996:2	14,2	5,6		10		2,5	VD
48	Mėžionys (Miežionys)	Pilk. 2, k. 2	Neaišku							
49	Migonys	Pilk. 34	Neaišku							
50	Musteiniai-Baubonys I	Pilk. 1	TIM	20		4	12	5		
51	Nemaitonys	Pilk. 3	Neaišku							
52	Neravai-Grigiškės	Pilk. 13, k. 2	LNM, AR 117:141	15,7	6,5	3,35	9			VE
53	Neravai-Grigiškės	Pilk. 28, k. 4	LNM, AR 117:214	17	7,8	3,9	9,2			VD
54	Noruišiai	Atsitiktinis	VDKM 648:10							
55	Padvariškės	I grupės pilk.	TIM ?	13	6,9					
56	Pakalniškiai	Atsitiktinis	TIM							
57	Pakrauglė	Pilk. 1	LNM AR 97:5	14,8	6					VD
58	Palanga	K. 2	LNM AR 396a:13	16	6					I
59	Palumpiai	Atsitiktinis	ŠM							
60	Palūšė	Pilk. 1 (49), k. 1	LNM, AR 619:5	15,2	7					VD
61	Pamusiai	Atsitiktinis (pilk. 8)	LNM AR 122:64	16	5,8					VD
62	Papiškės (Švenčionių r.)	Atsitiktinis	Neaišku	16,2	8	4,1	8	7	1,65	VE
63	Papiškės (Varėnos r.)	Pilk. 5, k. 1	LNM, AR 546:8	14	6,5	3	8			VE

Nr.	Objektas	Radimo vieta	Saugojimo vieta	Skersmuo	Aukštis	Atkirstas plotis	Viršūnės skersmuo	Viršūnės aukštis	Sienelės aukštis	Tipas
64	Papiškės (Varėnos raj.)	Pilk. 20	LNM, AR 546:11	16	8					VE
65	Papiškės (Varėnos raj.)	Atsitiktinis	LNM							
66	Papiškės (Varėnos raj.)	Atsitiktinis	LNM							
67	Papiškės (Varėnos raj.)	Atsitiktinis	LNM							
68	Peršaukštis-Kasčiukai	Pilk. 4, k. 3	LNM	14,8	6,4	2,6	9,6			IIB
69	Pėžaičiai	K. 3	MLIM	15,5	4,6	2,35	10,8	2,5		I
70	Popai-Vingeliai	Pilk. 1, k. 1	KAIM	15	7,6	3	9	5,3	2,3	VD
71	Popai-Vingeliai	Pilk. 2, k. 1	KAIM	14,5	7,3	2,5	9,5	5,3	2	VD
72	Poviliškė	Pilk. 2 (22)	LNM ?							VD
73	Poviliškė	Atsitiktinis	MAK, kolekcija Nr. 8674							
74	Poviliškė	Atsitiktinis	VDKM	24	9,5					VF
75	Punios šilas (kuronai)	Atsitiktinis	LNM AR 64:2	15,5	4,2					VE
76	Rūdaičiai	K. 48 (1)	VDKM	18	8	2,25	13,5			
77	Rūdaičiai	K. 52 (5)	VDKM	15	6,5					
78	Rūdaičiai	K. 52 (5)	VDKM							
79	Rudamina	Pilkapis	Neaišku							VD
80	Šarkai	Atsitiktinis	LNM AR 528:164							
81	Šarkai	Atsitiktinis	LNM AR 528:165							IIIC
82	Šaukėnai	K. 40	LNM, AR 656:74	9,7						IIA
83	Seiliūnai	Atsitiktinis	LNM AR 95:1							IIIA
84	Senkai	Atsitiktinis	Neaišku							
85	Šernai	K. 50	Iki 1945 m. PM							
86	Šernai	K. 61	Iki 1945 m. PM							
87	Skineikiai	Atsitiktinis	VDKM 1232:5							
88	Skineikiai	Atsitiktinis	VDKM 1232:11							
89	Slabadėlė	Atsitiktinis	Neaišku							
90	Stragnai	Atsitiktinis	LNM AR 38:1083							
91	Stragnai	Atsitiktinis	LNM AR 38:2559	16	8	2,45	11,1			VA
92	Stragnai	Atsitiktinis	LNM AR 38:2604							
93	Stragnai	Atsitiktinis	LNM AR 38:2605							
94	Sudota I	Pilk. 28 (5), k. 1	NM	17	7,5					VD
95	Sudota I	Pilk. 30 (3), k. 4	NM ?	17	6,5	4	9			
96	Sudota I	Pilk. 5, k. 2	PMA	17	7,5					VD
97	Taurapilis	Pilk. 1	LNM, AR 540:2	15	6,2					VD
98	Taurapilis	Pilk. 4	LNM, AR 540:11	14	6,8					VD
99	Taurapilis	Pilk. 5	LNM, AR 540:30	16,4	7,5	3,7	9			VE
100	Taurapilis	Pilk. 9	UKM, 3420	14,5		2				
101	Taurapilis	Atsitiktinis	Neaišku							
102	Utenos apyl.	Atsitiktinis	Neaišku							
103	Užpaliai	Atsitiktinis	VE 793/20							VD
104	Varapniškės	Atsitiktinis (pilk. 6)	VDKM 712:18, 19							
105	Varapniškės	Atsitiktinis (pilk. 11a)	VDKM 712:29, 30							
106	Velikuškės	Atsitiktinis	ŠAM 1406							
107	Versekėlė	Atsitiktinis	LNM AR 130:3	16,5	5,8					VD
108	Veršvai	Deg. k. 56	VDKM							
109	Veršvai	Griaut. k. 77	VDKM							
110	Veršvai	Griaut. k. 139	VDKM							
111	Vilkiautinis	K. 1 (3)	LNM							VD
112	Vilkiautinis	K. 15	Neaišku							
113	Voroniai	Pilk. 1, k. 1	VDKM 736:5							
114	Vyžiai	Pilk. 5 (56), k. 2	LNM, AR 654:1	16	7					VD
115	Vyžiai	Pilk. 6 (14), k. 1	LNM, AR 654:7	15,5	7					VD
116	Žviliai	K. 48	LNM	18,5		3,75	11	6		IIB
117	Žvirbliai	Atsitiktinis	PAM, V/4343/386	16	6,5	2,5	10,8		2	IIC
118	Žvirbliai	Atsitiktinis	PAM, V/4343/387	20	10,5	5,25	9,5		2,5	VF
119	Nežinoma	Nežinoma	LNM AR 384:932	15,5	6,6					
120	Nežinoma	Nežinoma	LNM AR 384:933	16,4	6,6					
121	Nežinoma	Nežinoma	LNM AR 384:934	19,8	7,9	5,25	8,9			VF
122	Nežinoma	Nežinoma	LNM AR 384:935	15,9	7,2	3,45	9			
123	Nežinoma	Nežinoma	LNM AR 384:936		4		9,3			
124	Nežinoma	Nežinoma	LNM AR 384:937		7,2					
125	Nežinoma	Nežinoma	LNM AR 384:938	15		2,85	9,3	6,4		
126	Nežinoma	Nežinoma	LNM AR 384:939	15,2		3	9,2	5,9		
127	Nežinoma	Nežinoma	LNM AR 384:940							
128	Nežinoma	Nežinoma	VDKM 751:51							
129	Nežinoma	Nežinoma	VDKM 751:52							

2 pav. IX a. medinis antskydis iš Tiro durpyno Latvijoje (D. Kiulkio nuotrauka)

Fig. 2. 9th c. wooden shield boss from Tira peatbog, Latvia (photo by D. Kiulkys).

antskydžiuose skylutės yra labai arti viena kitos, poromis (Tautavičius, 1996, p. 149–150), tačiau toks tvirtinimo būdas yra nepraktiškas, nes mūšio metu antskydžio pritvirtinimas prie korpuso tampa daug labiau pažeidžiamas.

Gamyba

Yra žinomi trys pagrindiniai metalinių antskydžių gamybos būdai:

1. Gamyba iš vienos dalies: antskydis buvo paprasčiausiai nukalamas iš vieno medžiagos gabalo (3 pav.).
2. Gamyba iš dviejų dalių: iš vienos dalies nukalama antskydžio viršūnė, iš kitos – sienelė bei atkraštė. Vėliau abi dalys suvirinamos (3 pav.).
3. Gamyba iš plono apvalaus metalo lakšto. Nukalus lakštas buvo „įpjauamas“ iki centro. Tuomet iš lakšto būdavo padaromas kūgis ir atlenkiamos atkraštės. Galiausiai „įpjovimo“ briaunos buvo suvirinamos.

Kurie antskydžių gamybos būdai aptariamuoju laikotarpiu buvo naudojami Lietuvos teritorijoje, nėra žinoma, nes nebuvo atlikta jokių specialių tyrimų. Tik vienintelis antskydis iš Dauglaukio k. Nr. 19 atkreipė restauratorių dėmesį. Konservavimo metu paaiškėjo, kad antskydis sudarytas iš dviejų dalių: profiliuotos kūginės viršūnės ir sienelės su atkrašte. Tai leidžia

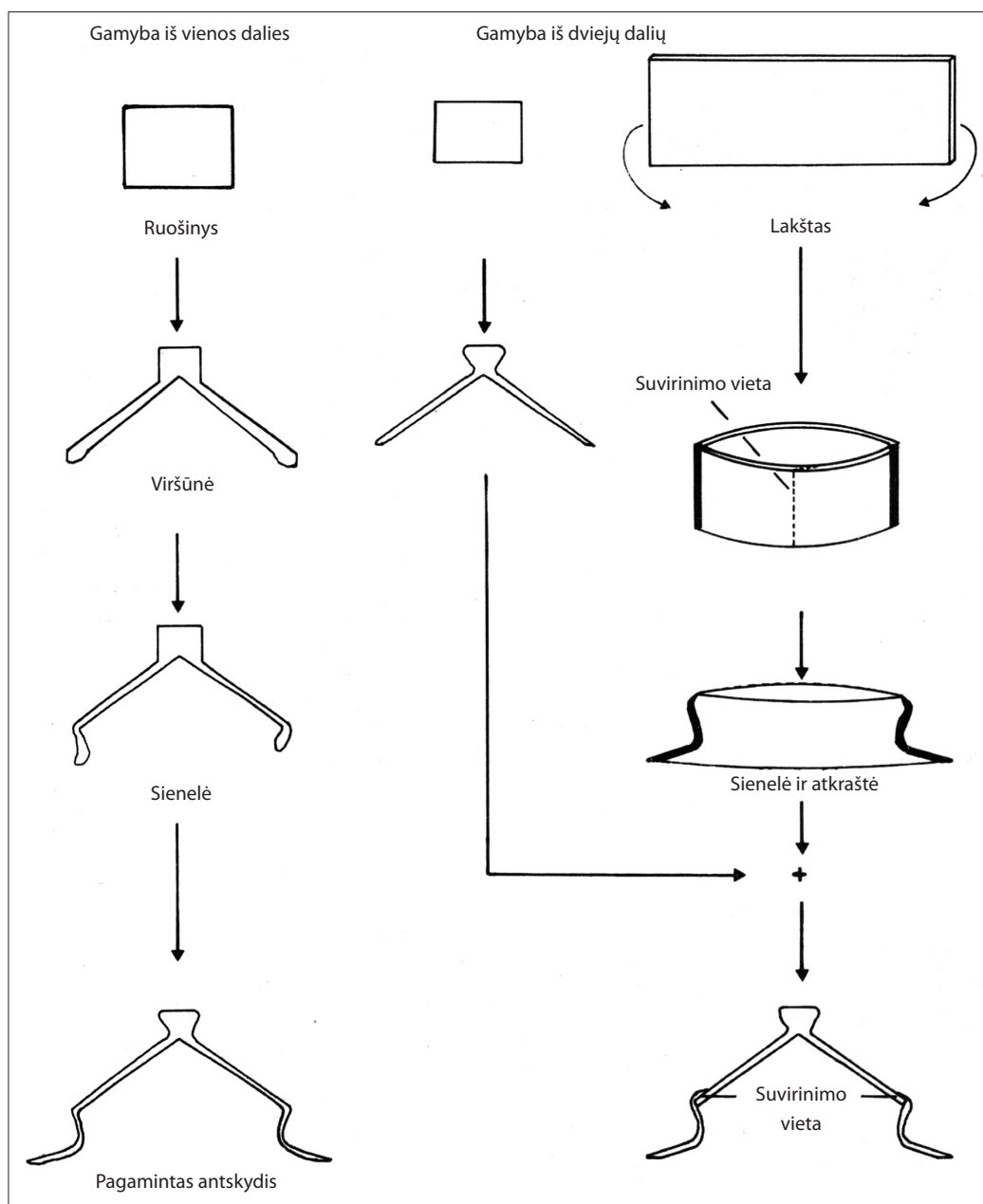
teigti, kad baltų kraštuose buvo žinomas antrasis gamybos būdas. Tiesa, jis kiek kitoks, nes abi dalys buvo sujungtos kniedėmis, o ne suvirintos (Jovaiša, 1991, p. 15). Lygiai tokiu pat būdu buvo pagamintas ir vienas antskydis iš Sembos pusiasalio (Радюш, Скворцов, 2008, рис. 4:11).

Truputį informacijos apie gamybos būdą gali suteikti išoriniai radinio požymiai. Vienas jų – kraigas tarp kūginės viršūnės ir sienelės. Dažniausiai jis atsiranda gaminant antruoju būdu abiejų dalių suvirinimo vietoje. Iš Lietuvos teritorijoje rastų antskydžių kraigą turi radiniai iš Grigiškių-Neravų pilk. Nr. 13 k. Nr. 2, Baliulių pilk. Nr. 3 k. Nr. 2, Papiškių pilk. Nr. 5 k. Nr. 1 ir t. t. Be abejo, prieš teigiant, kad jie buvo pagaminti antruoju būdu, reiktų atlikti išsamesnę šių dirbinių analizę.

Tipologija

Lietuvos archeologijoje yra žinomos dvi antskydžių tipologijos. Pirmoji pasirodė 1966 m. (Radzvilovaitė, 1966). Tuomet žinomi 63 antskydžiai buvo suskirstyti į 5 tipus ir 6 variantus. Šiuo metu šią tipologiją jau galima laikyti pasenusia, nes rastų antskydžių skaičius padvigubėjo, pagausėjo jų formų įvairovė ir pakito datavimas.

Antroji tipologija pasirodė 1998 m. (Kazakevičius, 1998). Ši klasifikacija buvo sudaryta pasitelkus infor-

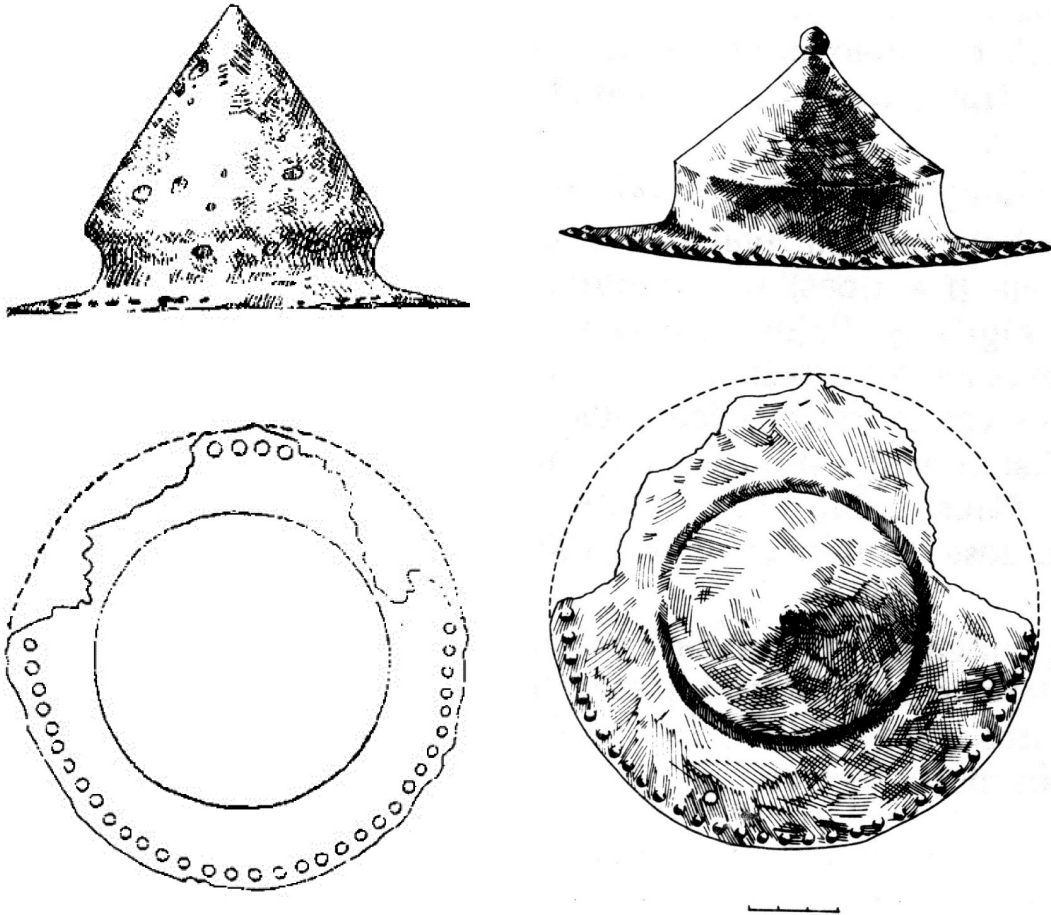
3 pav. Pirmasis antskydžio gamybos būdas iš vienos dalies (kairėje) ir antrasis gamybos būdas iš dviejų dalių (dešinėje) (Dickinson, Härke, 1992, fig. 20)

Fig. 3. 1st shield boss manufacturing method from one piece (left) and 2nd shield boss manufacturing method from two pieces (right) (Dickinson, Härke, 1992, fig. 20).

maciją apie radinius tiek iš Lietuvos, tiek iš kitų Baltijos priskiriamų regionų. Joje buvo išskirti 3 tipai ir 13 variantų. Nors ši tipologija yra kur kas smulkesnė nei ankstesnioji, vis dėlto autorius išsamiau analizuoja tik senajo geležies amžiaus radinius (Kazakevičius, 1998, p. 17–19). Vidurinio geležies amžiaus antskydžiai nėra tipologiškai suskirstomi, o tik išvardijamos kai kurios jų radavietės (Kazakevičius, 1998, p. 33–32).

Kiti archeologai (Michelbertas, 1986; Tautavičius, 1996) savo darbuose antskydžius skiria į dvi grupes: su pusrutulio ir su kūgio formos viršūnėmis.

Atsižvelgiant į ankstesniųjų tipologijų trūkumus ir naujus radinius, nuspręsta pasiūlyti naują antskydžių tipologiją, kurioje antskydžių tipai išskiriami pagal tam tikrų antskydžio dalių (pvz., sienelės) buvimą ar nebuvimą, jų formą (pvz., viršūnės) ir specifinius

4 pav. Skirtingai vaizduojamas atsitiktinai rastas antskydis iš Krikštonių, Lazdijų r. (Казакявичюс, 1988, рис. 48:5; Tautavičius, 1996, pav. 54)

Fig. 4. Image of same randomly founded shield boss from Krikštonys, Lazdijai dist., in different sources (Казакявичюс, 1988, рис. 48:5; Tautavičius, 1996, pav. 54)

požymius (pvz., sienelės įgniaušimas). Pagrindinis minėtų tipologijų trukūmas yra tai, kad medžiaga iš Lietuvos nebuvo susieta su Vidurio Europos kontekstu, todėl, sudarant pasiūlytą tipologiją, buvo ieškoma analogijų N. Zielingo darbe (Zieling, 1989). Sudarant tipologiją, iškilo nemaža sunkumų. Visų pirma tai medžiagos fragmentiškumas: nemažos antskydžių dalies buvimo vieta yra nežinoma, o jų išvaizdos aprašymas ar piešinys neišlikę arba yra labai nedetalūs (23 vietos, 18 % visų antskydžių). Daug antskydžių buvo aptikti labai stipriai korodavę ir nustatyti jų formą yra neįmanoma (11 vnt., 9 %). Sunkumų kelia ir netikslūs gerai išlikusių antskydžių piešiniai. Geriausias pavyzdys yra Krikštonyse atsitiktinai rastas antskydis. Jis kiekvienoje publikacijoje yra vaizduojamas vis kitaip (4 pav.). Į sudarytą tipologiją buvo įtraukti tik antskydžiai, kuriuos autoriui pavyko apžiūrėti „pačiam“

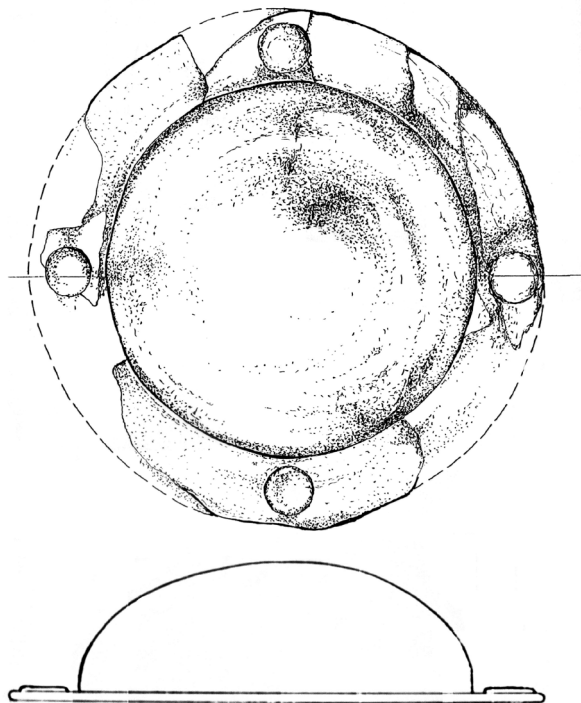
arba kurių iliustracijos ar aprašymai buvo gana tikslūs ir nekėlė didesnių abejonių. Iš viso tipologija sudaryta remiantis 60 radinių duomenimis, tai yra 46,5 % visų Lietuvoje rastų antskydžių.

I tipas

I tipui galima priskirti devynis Lietuvoje rastus antskydžius². Tai antskydžiai pusrutulio arba suploto pusrutulio formos viršūne, kuri su horizontalia atkrašte jungiasi stačiu arba beveik stačiu kampu ir neturi sienelės.

Beveik visi jie yra 14–16 cm skersmens ir tik vienas – 20 cm. Antskydžių aukštis yra nuo 4 iki 6 cm.

² Baitai, Klaipėdos r., atsitikt.; Bandužiai, Klaipėdos r., k. Nr. 64 ir 68; Lazdininkai, Kretingos r., k. Nr. 4, 5, 11 (17), 82; Palanga, k. Nr. 2; Pėžaičiai, Klaipėdos r., k. Nr. 3.

5 pav. Lazdininkai, Kretingos r., k. Nr. 82. Geležinis antskydis, I tipas (Butkus, 2004 š. pav. 19)

Fig. 5. Lazdininkai, Kretinga dist., grave 82. Iron shiel boss, I type (Butkus, 2004 š. pav. 19).

Vienintelis antskydis iš Lazdininkų k. Nr. 11 (17) yra gerokai žemesnis – 2,7 cm. Apie vinučių / kniedžių, naudotų šiems antskydžiams tvirtinti prie korpuso, kiekį galima spręsti tik pagal radinį iš Lazdininkų k. Nr. 82 (5 pav.). Prie medinės skydo dalies jis buvo pritvirtintas keturiomis vienutėmis / kniedėmis.

Paplitimas. Visi antskydžiai rasti vakarinėje Lietuvos dalyje (2:a žemėlapis).

Chronologija. Vienalaikius Lazdininkų k. Nr. 4, 5, 11 (17) galima laikyti ankstyviausiais, kuriuose aptikta šio tipo antskydžių. Pagal inventorių tyrimų duomenis autoriai šiuos kapus datuoja III a. pirmąja puse (Butkus, Kanarskas, 1992, p. 85; Butkus, Sidrys, Kanarskas, 1994, p. 145). Ankstyvesnis galėtų būti tik Palangos k. Nr. 2, datuojamas II a. pabaiga–III a. (Tautavičius, 1968, p. 135), tačiau ši data nėra patikima, nes kapas dėl suardymo buvo datuotas pagal greta buvusių kapų inventorių. Kiek vėlesnis yra antskydis iš Pėžaičių k. Nr. 3. Jis pagal kapo įkapes skiriamas III a. antrajai pusei (Tamulynas, 2002 š. p. 10). Greičiausiai III a. priklauso ir antskydžiai iš Baitų bei Bandužių k.

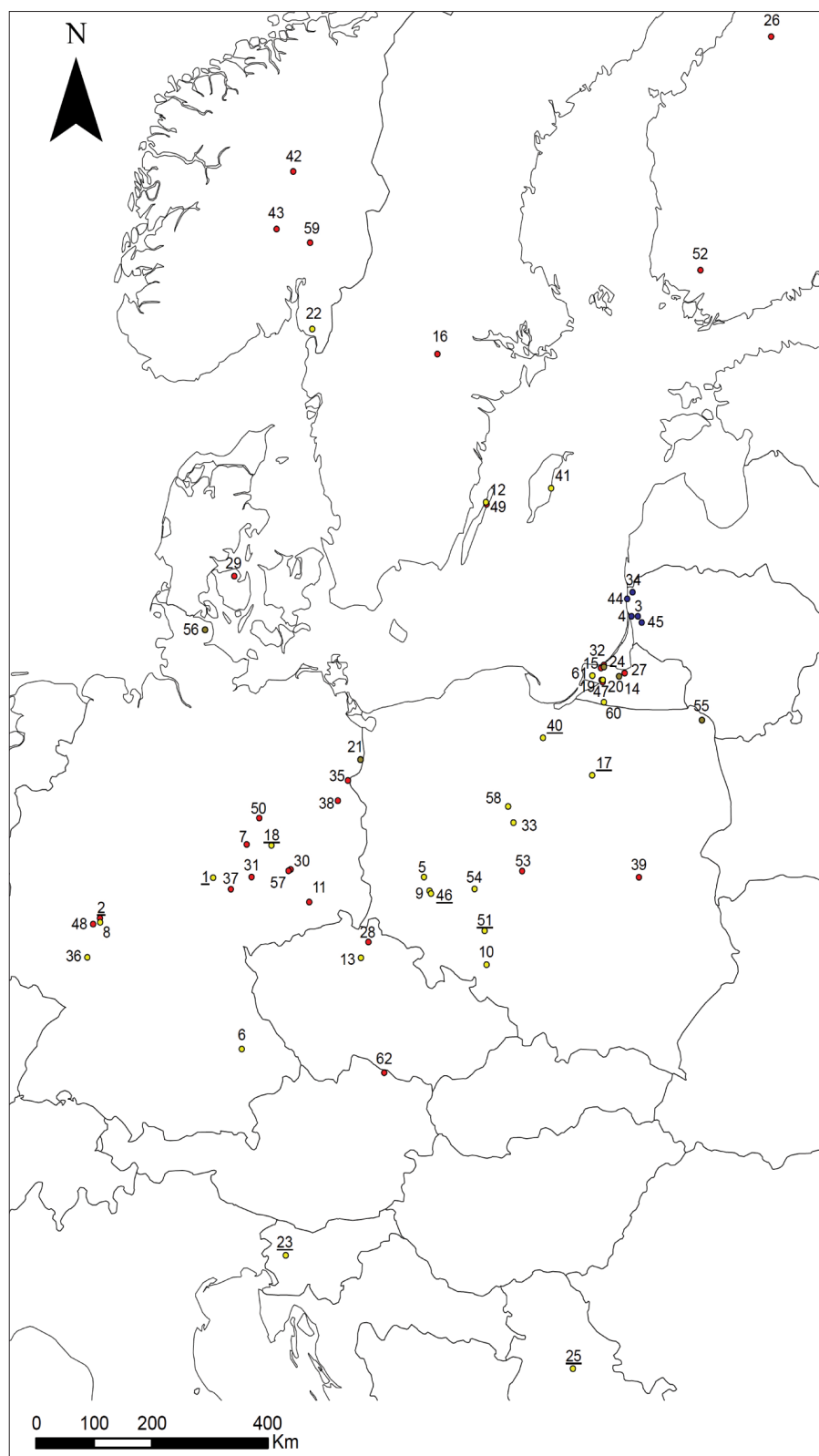
Nr. 64 ir 68, nors dėl radimo aplinkybių ir prastai datuojamų įkapių jie skiriami platesniems III–V a. ir III–IV a. laikotarpiams (Banytė-Rowell, 2005, p. 109; Stankus, 1995, p. 100).

Apibendrinus galima teigti, kad nors I tipo antskydžių galėjo atsirasti jau II a. pabaigoje, į kapus neabejotinai jie buvo dėti tik III a. Galimybė, kad kai kurie šių antskydžių yra IV ar net V a., yra neatmestina, tačiau jai pagrįsti trūksta tikslesnių duomenų.

Centrinės Europos tipologija. Tokios formos antskydžius N. Zielingas skirsto į du tipus: M ir R1.

M tipui jis priskiria antskydžius pusrutulio formos viršūne, kuri su atkrašte jungiasi buku kampu. Jų atkraštė yra horizontali, o kartais šiek tiek kyla į viršų. Prie korpuso antskydžiai dažniausiai buvo tvirtinami 3–4 kniedėmis / vinutėmis, nors keletas antskydžių atkraštėse turi net iki aštuonių skylių. Antskydžių skersmuo svyruoja nuo 14 iki 28 cm (Zieling, 1989, p. 127). Geografiškai šie antskydžiai yra paplitę visoje Vidurio Europoje, o pavienių randama ir Skandinavijoje (iš viso 29 vietovėse). Dauguma jų rasta Sembos pusiasalyje, centrinėje ir pietvakarinėje Lenkijos teritorijoje, Vokietijoje, o pavienių rasta Skandinavijos pietuose bei Balkanų šiaurinėje dalyje (2:b, d žemėlapis). Chronologiškai yra išskiriamos dvi nepriklausomos grupės. Pirmoji datuojama vėlyvuju La Tenu (I a. pr. m. e.), o antroji – romėniškojo laikotarpio C1b–C3 periodais (220–350 m.). Kaip pažymi N. Zielingas, nepastebėta jokių akivaizdžių požymių, kurie leistų antskydžius priskirti vienai ar kitai grupei, todėl datuoti galima tik pagal kartu aptiktus radinius (Zieling, 1989, p. 128–130, Tab. 1).

R1 tipui priskiriami antskydžiai su horizontalia atkrašte, kuri stačiu kampu jungiasi su pusrutulio formos viršūne. Šie antskydžiai neturi sienelės, o jų viršūnės išlinkimas varijuoja. Antskydžių skersmuo yra 14–17,2 cm, o aukštis – 5,2–7,2 cm. Atkraštės plotis svyruoja nuo 1,7 iki 2,9 cm. Dauguma šio tipo radinių prie korpuso buvo tvirtinami trimis kniedėmis / vinutėmis, nors pasitaiko radinių su keturiomis (Szwajcaria, pilk. Nr. 2, Lenkija) ar šešiomis (Vennolum, Norvegija) sky-lutėmis atkraštėje (Zieling, 1989, p. 139–140). Geografiškai R1 tipas labiausiai paplitęs tarp Elbės vidurupio ir Oderio bei Sembos pusiasalyje. Į vakarus šie radiniai paplitę iki dešiniojo Reino kranto (Saalburgas, Butzbachas), o ryčiausia radavietė yra šiaurės rytų Lenkijoje (Szwajcaria). Šiauriausias radinys yra žinomas iš vidu-

2 žemėlapis. Antskydžių su pusrutulio formos viršūne paplitimas (parengė D. Kiulkys)

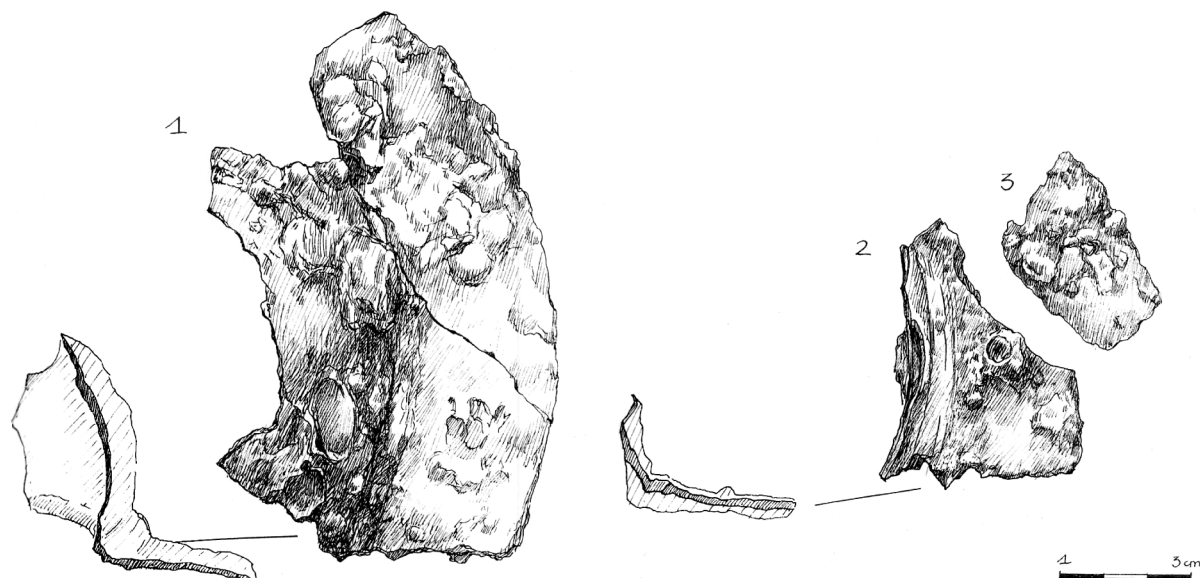
- a) ● – I tipas;
- b) ● – R1 tipas (pagal Zieling, 1989; Радюш, Скворцов, 2008);
- c) ● – M tipas, ankstyvosios grupės radavietės pabrauktos (pagal Zieling, 1989; Радюш, Скворцов, 2008);
- d) ● – R1 ir M tipai (pagal Zieling, 1989; Радюш, Скворцов, 2008).

Map no 2. Distribution of shield bosses with semi-spherical top.

- a) ● – I type;
- b) ● – R1 type (after Zieling, 1989; Радюш, Скворцов, 2008);
- c) ● – M type, finding places of early group specimens are underlined (after Zieling, 1989; Радюш, Скворцов, 2008);
- d) ● – R1 and M types (after Zieling, 1989; Радюш, Скворцов, 2008).

Radavietės: 1. Artern 2. Bad Nauheim 3. Baitai 4. Bandužiai 5. Bartodzieje 6. Berching-Pollanten 7. Bernburg 8. Butzbach 9. Chobienia 10. Choruła 11. Coswig 12. Dalby 13. Dobrichow 14. Dollkeim / Коврово 15. Eiselbithen / Сиренево 16. Fjugesta 17. Gołębiewo 18. Gräfenhainichen 19. Grebieten 20. Greibau 21. Hohenselchow 22. Hunn 23. Idrija 24. Jaugehen 25. Karaburma 26. Käsämaäki 27. Kirpehnen / Поваровка 28. Kobylы 29. Kokshoi 30. Kranichau 31. Krumpa 32. Kunterstrauch / ур. Дубки 33. Lachmirowice 34. Lazdininkai

35. Lunow 36. Mannheim-Feudenheim 37. Mattstedt 38. Müncheberg-Dahmsdorf 39. Niecieplin 40. Nowa Wieś 41. Olleifs 42. Opsal 43. Østre Smedby 44. Palanga 45. Pėžaičiai 46. Przyborów 47. Rosenau. 48. Saalburg 49. Sandby 50. Schweinitz 51. Siemianice 52. Soukainen 53. Spicymierz 54. Sulmierzyce 55. Szwajcaria 56. Thorsberg 57. Torgau 58. Tuczno 59. Vennolum 60. Wackern / Елановка 61. Wagen / Котельниково 62. Weitersfeld

6 pav. Baitai (Baičiai), Klaipėdos r. Atsitiktinai rasto geležinio antskydžio fragmentai, I tipas (Banytė, 1992 š, pieš. 10)

Fig. 6. Baitai (Baičiai), Klaipėda dist. Fragments of randomly founded iron shield boss, I type (Banytė, 1992 š, pieš. Nr. 10).

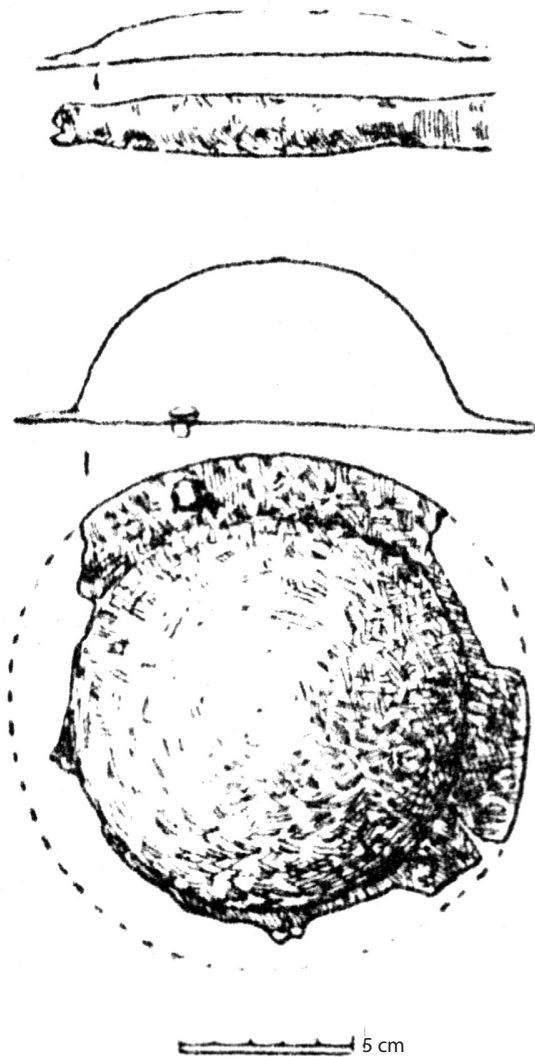
rio Norvegijos (Opsal), o piečiausias – iš šiaurės Austrijos (Weitersfeldas) (2:c, d žemėlapis). Chronologiškai R1 tipas yra skiriamas periodams C1a–C2 (150–300 m.) (Zieling, 1989, p. 143–146, Tab. 1).

Kaip matyti, N. Zielingas pagal tam tikrą požymį (kampą tarp antskydžio viršūnės ir atkraštės) antskydžius pusrutulio formos viršūne skiria į du tipus. Pagal tokį patį požymį galima būtų išskirti ir darbe aptariamo I tipo variantus, deja, čia susiduriama su archeologinės medžiagos fragmentiškumo problema. Jei radinys yra prastai išlikęs ar schemiškai pavaizduotas literatūroje, sunku jį patikimai priskirti vienam ar kitam variantui. Su šia problema susiduria ir pats N. Zielingas (Zieling, 1989, p. 139). Todėl I antskydžių tipas nebus skaidomas į smulkesnius variantus. Tiesa, trumpai reikia aptarti tris aiškesnius radinius iš Baitų (atsitikt.), Lazdininkų k. Nr. 82 ir Palangos k. Nr. 2. Iš vieno Baitų antskydžio fragmento pavaizdavimo (6 pav.) matyti, kad viršūnė su atkrašte jungiasi stačiu ar beveik stačiu kampu, todėl galima teigti, kad tai R1 tipui skirtinas dirbinys. Viršūnė su atkrašte stačiu kampu jungiasi ir antskydyje iš Lazdininkų k. Nr. 82 (5 pav.). O remiantis antskydžio iš Palangos k. Nr. 2 piešiniu (7 pav.) matyti, kad viršūnė ir atkraštė jungiasi buku kampu, todėl dirbinys skirtinas M tipui.

Taigi, nors dėl medžiagos fragmentiškumo ir negalima I tipo patikimai suskirstyti į variantus, šie trys radiniai rodo, kad Lietuvos teritorijoje buvo naudoti tiek M, tiek R1 tipo antskydžiai.

Nors Lietuvos archeologinėje medžiagoje šio tipo antskydžių nežinoma iš vėlesnio nei III a. laikotarpio, jų ir toliau yra aptinkama baltų paminkluose už Lietuvos teritorijos. Šios formos antskydžių žinoma iš Šiaurės Rytų Lenkijos baltų laidojimo paminklų. Trys antskydžiai su pusrutulio formos viršūne buvo aptikti Švajcarijos pilkapyne (Zieling, 1989, p. 847–848). Jų randama ir Latvijos teritorijoje. Kalnamuižos vietovėje rastame lobyje buvo net dešimt antskydžių. Iš jų mažiausiai vienas buvo pusrutulio formos viršūne. Kitas toks antskydis žinomas iš Sturi k. Nr. 15. Abu šie radiniai datuojami V a. (Упрах, 1961, c. 217–219).

Apskritai Baltijos jūros regione tokie antskydžiai buvo žinomi per visą pirmąjį mūsų eros tūkstantmetį. Jie žinomi iš skandinaviškų palaidojimų Gruobios teritorijoje, datuojamų VII–IX a. (Упрах, 1961, c. 221). Medinis antskydis iš Tiro durpyno (IX a.) taip pat buvo tokios formos. Vėlyviausiu tikriausiai reikėtų laikyti antskydį iš Mežuotnės piliakalnio. Šis antskydis pagal stratigiją ir kitus radinius yra datuojamas IX–XII a. (Упрах, 1961, c. 222).

7 pav. Palanga, k. Nr. 2. Geležinis skydo rankenos apkalas (viršuje) ir geležinis antskydis, I tipas (apačioje) (Radzvilovaitė, 1966, pav. 4)

Fig. 7. Palanga, grave 2. Iron fitting of shield handle (top) and iron shield boss, I type (bottom) (Radzvilovaitė, 1966, pav. 4).

II TIPAS

Šiam tipui skirtini antskydžiai su sienele ir pusrutulio formos viršūne. Iš viso Lietuvoje žinomi keturi tokios formos antskydžiai³. Nors visi jie skiriami vienam tipui, dėl gana skirtingos radinių išvaizdos galima išskirti net tris variantus.

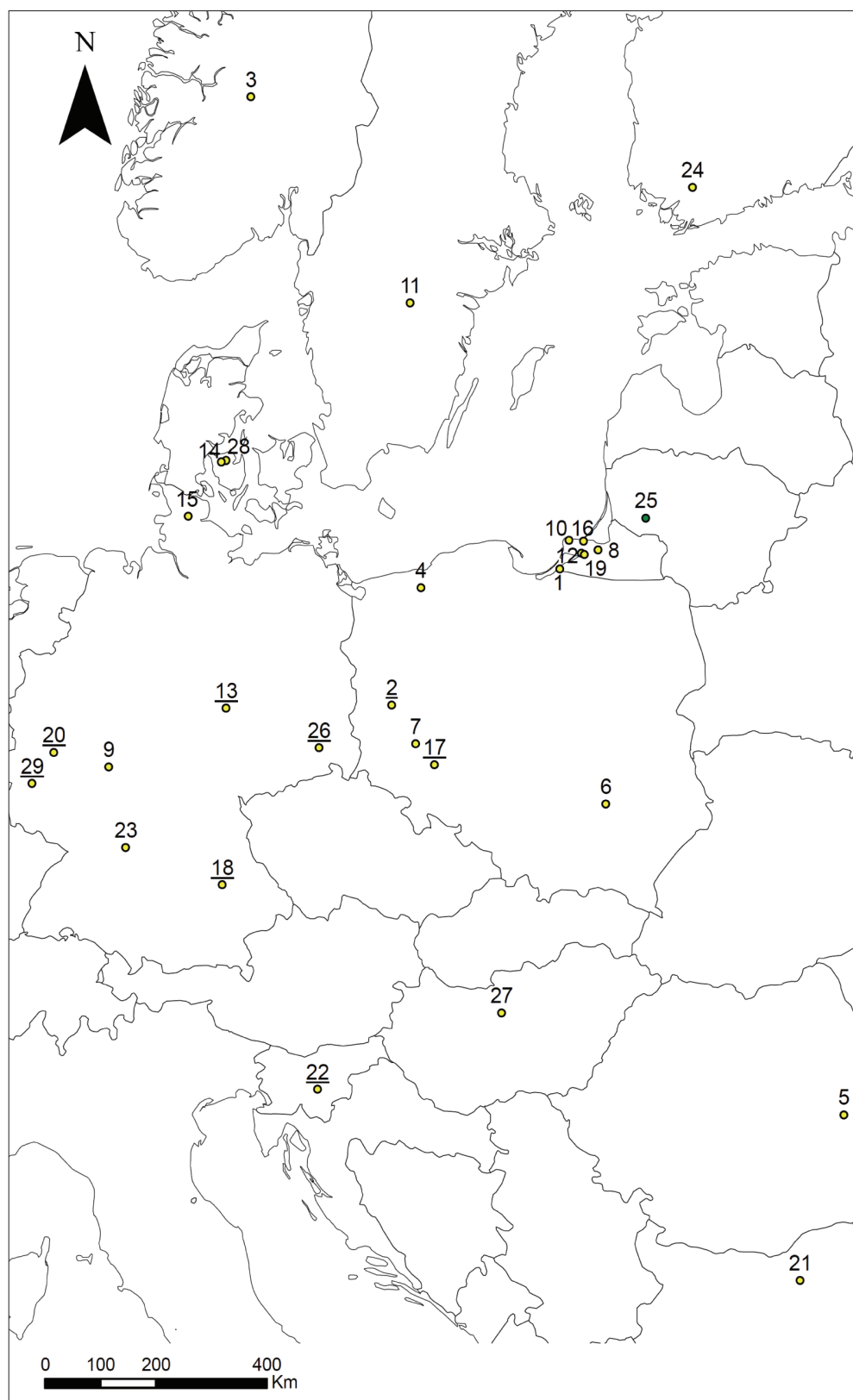
³ Peršaukštis-Kasčiukai, Švenčionių r., pilk. Nr. 4, k. Nr. 3; Šaukėnai, Tauragės r., k. Nr. 40; Žviliai, Šilalės r., k. Nr. 48; Žvirbliai, Vilniaus m., atsitikt.

VARIANTAS A. Šio varianto antskydžiai yra su sienele ir žema pusrutulio formos viršūne. Šiuo metu Lietuvoje žinomas vienintelis tokios formos radinys iš Šaukėnų kapinyno, k. Nr. 40. Radinys stipriai sunykęs, beveik visa atkraštė nutrupėjusi, todėl neaišku, su keliomis kniedėmis / vinutėmis jis buvo tvirtinamas prie skydo korpuso. Išlikusios dirbinio dalies skersmuo – 10,3 cm, o jo viršūnės – 9 cm. Antskydis žemas – 3,7 cm aukščio (LNM ASK, krt. Nr. AR 656:74).

Chronologija. Dėl plačios įkapių chronologijos yra sunku tiksliau datuoti k. Nr. 40, tačiau, sprendžiant pagal kitus kapinyno kapus, jis neabejotinai priklauso III a.–V a. pr. (Stankus, 1982, p. 40). Taigi, šiuo laikotarpiu reikėtų datuoti ir šiame kape rastą antskydį.

Centrinės Europos tipologija. Tokios formos antskydžius N. Zielingas skiria *N tipui*. Jam priskiriami 25 antskydžiai pusrutulio formos viršūne. Antskydžių sienelės yra stačios arba viršutine dalimi šiek tiek palinkusios į vidų. Atkraštės – horizontalios arba truputį palinkusios į viršų, dažniausiai su keturiomis, rečiau su trimis ar šešiomis skylutėmis tvirtinimui. Dirbinių aukštis yra nuo 4,5 cm iki 6,5 cm, o skersmuo – nuo 16 iki 25 cm. Atkraščių plotis dažniausiai yra apie 2 cm, tačiau kartais siekia net iki 5,5 cm. Sienelės aukštis svyruoja nuo 0,6 cm iki 2,7 cm. Šio tipo antskydžiai yra paplitę didžiojoje Vidurio Europos dalyje, taip pat jos pietryčiuose bei Skandinavijoje (3:b žemėlapis). Chronologiškai ankstyviausių radinių iš vėlyvojo La Teno laikotarpio yra aptinkama Vokietijoje, vakarinėje Lenkijos dalyje ir vienas radinys žinomas iš Slovėnijos. Vėlyvosios šio tipo grupės antskydžių yra aptinkama kur kas platesnėje teritorijoje. Daugiausia jų žinoma iš Sembos pusiasalio, taip pat Vakarų Lenkijos, Vokietijos centrinės ir šiaurinės dalies, Danijos pietų. Po vieną jų rasta Švedijoje, Norvegijoje, Suomijoje, Bulgarijoje, Rumunijoje ir Vengrijoje. Chronologiškai vėlyvoji grupė yra skiriama C1b–C3 periodams ir datuojama III a. pradžia–IV a. viduriu ar antrąja puse (Zieling, 1989, p. 131–134, Tab. 1).

VARIANTAS B. Šiam variantui priklauso antskydžiai su sienele ir aukšta pusrutulio formos viršūne. Antskydžių viršūnės yra tarsi ištęstos ir primena kūgį išgaubtais šonais bei užapvalinta viršūne. Lietuvoje tokios formos yra radiniai iš Peršaukščio-Kasčiukų pilk. Nr. 3 k. Nr. 4 (8 pav.) bei Žvilių k. Nr. 48 (9 pav.). Pastarasis radinys yra 18,5 cm skersmens ir 6 cm aukščio (Vaitkuskienė, 1999, p. 147). Antskydžio iš Peršaukščio-Kasčiukų skersmuo yra šiek tiek mažes-

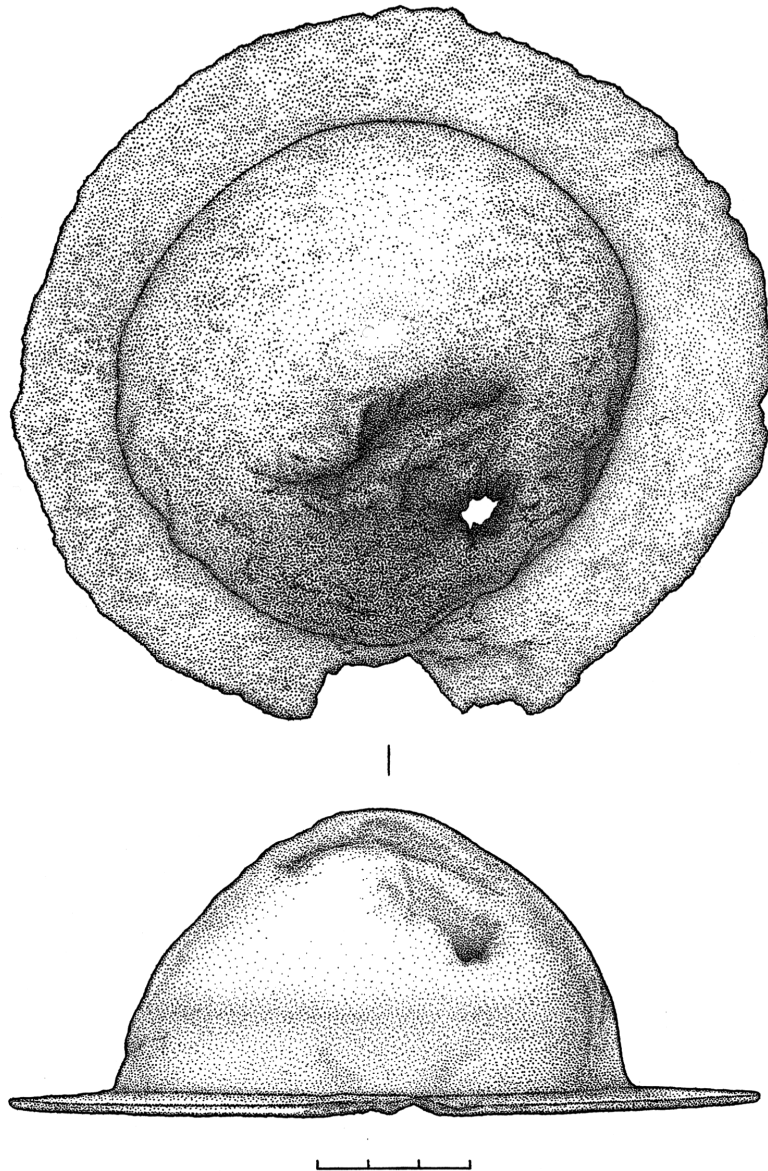
3 žemėlapis. Antskydžių su sienele ir žema pusrutulio formos viršūne paplitimas (parengė D. Kiulkys)

- a) ● – IIA tipas;
b) ● – N tipas, ankstyvosios grupės radavietės pabrauktos (pagal Zieling, 1989; Радюш, Скворцов, 2008)

Map no 3. Distribution of shield bosses with wall and low semi-spherical top.

- a) ● – IIA type;
b) ● – N type, finding places of early group specimens are underlined (after Zieling, 1989; Радюш, Скворцов, 2008).

Radavietės: 1. Bahnau 2. Belcze 3. Bräthagen 4. Buczek 5. Celli 6. Chmielów Piaskowy 7. Chobienia 8. Dollkeim / Коврово 9. Echzell 10. Eisliethen-I 11. Granby 12. Grebieten 13. Großromstedt 14. Hjadstrup 15. Husby 16. Jaugehnen 17. Katowice 18. Kelheim 19. Lauth / Большое Исаково 20. Mayen 21. Novae 22. Novo mesto 23. Öhringen 24. Perniö-Lupaja 25. Šaukėnai 26. Schmorkau 27. Százhalombatta 28. Vimose 29. Wederath

8 pav. Peršaukštis-Kasčiukai, Švenčionių r., pilk. Nr. 4, k. Nr. 3. Geležinis antskydis, IIB tipas (Kurila, Kliaugaitė, 2008, 24: pav. 4)

Fig. 8. Peršaukštis-Kasčiukai, Švenčioniai dist., barrow 4, grave 3. Iron shield boss, IIB type (Kurila, Kliaugaitė, 2008, pav. 24:4).

nis – 14,8 cm, o aukštis didesnis – 6,4 cm (Kliaugaitė, 2002 š, p. 13).

Chronologija. Antskydis iš Žvilių turėtų priklausyti V a. pirmajai pusei, nes tokiu laikotarpiu yra datuojama kartu rasta sidabrinė lankinė segė palenkta kojele (Budvydas, 2002, p. 250). Panašiai, V a. viduriu, yra datuojamas ir radinys iš Peršaukščio-Kasčiukų (Kurila, Kliaugaitė, 2008, p. 25). Taigi, siauras chronologinis laikotarpis ir nedidelis radinių kiekis leidžia manyti, kad tokios formos antskydžiai Lietuvoje buvo naudojami gana trumpą laiką.

Centrinės Europos tipologija. Jokių aiškesnių analogijų N. Zielingo tipologijoje rasti nepavyko.

Greičiausiai šios formos antskydžiai yra vietos kalvių gaminiai. Gali būti, kad šie radiniai yra tarsi pereinamasis variantas tarp antskydžių žema pusrutulio formos viršūne ir antskydžių kūgio formos viršūne.

VARIANTAS C. Šiam variantui priskirtas antskydis rastas dabartinėje Vilniaus miesto teritorijoje esančiame Žvirblių pilkapyne (10 pav.). Jis turi sienelę ir pusrutulio formos viršūnę, kuri centrinėje dalyje baigiasi smaigu. Dirbinio skersmuo yra 16, o aukštis – 6,5 cm. Smaigo aukštis – 1 cm (Iwanowska, 2006, s. 121).

Chronologija. Kadangi antskydis buvo rastas atsitiktinai, tiksliau jį datuoti neįmanoma. Paties pilkapyno chronologinės ribos leidžia teigti, kad šis antskydis

9 pav. Žvilių, Šilalės r., k. Nr. 48. Geležinis antskydis, IIB tipas (Vaitkunsienė, 1999, pav. 150)

Fig. 9. Žviliai, Šilalė dist., grave 48. Iron shield boss, IIB type (Vaitkunsienė, 1999, pav. 150).

negali būti ankstyvesnis nei IV a. pabaiga, nes būtent šiuo laikotarpiu yra datuojami ankstyviausi palaidojimai (Iwanowska, 2006, p. 17, 63–64). Nors pilkapy-nas buvo naudojamas iki pat X a. pabaigos, antskydis į kapinyną turėjo patekti iki VII a. pabaigos, nes būtent VII a. Lietuvoje yra datuojami vėlyviausi antskydžiai. Taigi šį antskydį reikia skirti IV a. pabaigai–VII a.

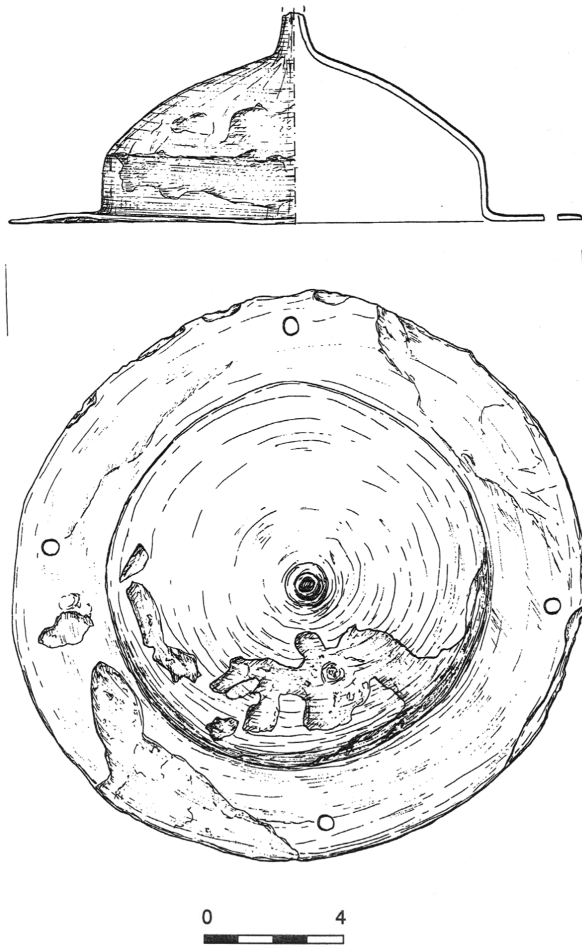
Centrinės Europos tipologija. Antskydis nėra panašus nė į vieną N. Zielingo tipologijos tipą. Analogų Europoje nebuvimas leidžia teigti, kad tai vietos meist-rų kūrinys. Kadangi daugiau šios formos antskydžių Lietuvoje nerasta, galima spėti, kad tai apskritai gali būti unikalus vienetinis dirbinys, pagamintas pagal specialų užsakymą.

III tipas

Antskydžiai kūgine viršūne, kuri užsibaigia plokščia, tarsi „nupjauta“ viršūnėle, priklauso III tipui. Iš viso Lietuvoje žinomi penki šio tipo egzemplioriai⁴. Jie nėra visiškai vienodos formos, todėl galima išskirti tris jų variantus.

VARIANTAS A. Tai antskydžiai kūgine viršūne, kurios šonai yra stipriai įgaubti, o viršūnėlė plokščia. Šie radiniai turi tiesias sieneles, kurios su atkraštemis kertasi stačiu kampu. Du iš šių antskydžių buvo ras-

⁴ Dauglaukis, Tauragės r., k. Nr. 8, 19, 74; Seiliūnai, Lazdijų r., atsitikt.; Šarkai, Šilalės r., atsitikt.

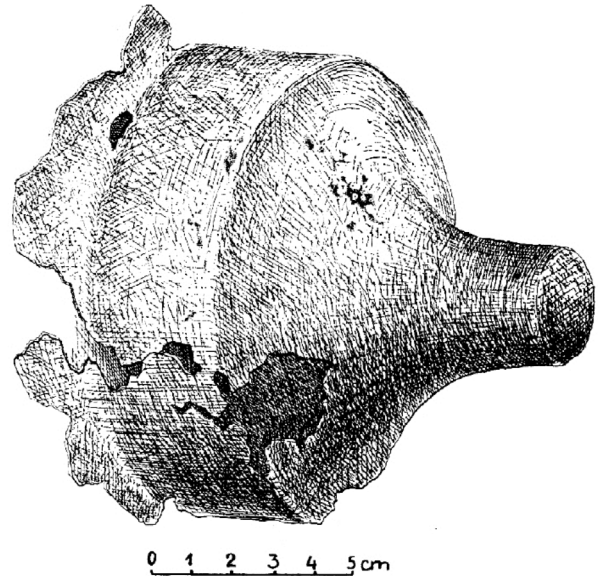
10 pav. Žvirbliai, Vilniaus m. Atsitiktinai rastas geležinis antskydis, IIC tipas (Iwanowska, 2006, tab. CVII)

Fig. 10. Žvirbliai, Vilnius city. Randomly founded iron shield boss, IIC type (Iwanowska, 2006, tab. CVII).

ti Dauglaukio k. Nr. 8 ir Nr. 74, o trečiasis atsitiktinai Seiliūnų kapinyne (11 pav.). Visų šių antskydžių skersmuo yra labai panašus ir svyruoja nuo 14 iki 14,5 cm. Aukštis skiriasi kiek daugiau ir varijuoja nuo 8 iki 10 cm.

Paplitimas. Iš dviejų šių antskydžių radaviečių matyti, kad jie buvo naudojami Nemuno žemupyje ir pietvakarių Lietuvoje.

Chronologija. Dėl pakankamai gerai datuojamų įkapių galima gana tiksliai nustatyti Dauglaukio kapų, kuriuose buvo rasta šių antskydžių, chronologines ribas: k. Nr. 8 datuojamas C1a (150–220 m.) (Jovaiša, 1998), o k. Nr. 74 – C1b periodu (220–260 m.) (Jovaiša, 1998). Daug neiškesnė yra antskydžio iš Seiliūnų chronologija. Radinys yra atsitiktinis, todėl tiksliau jį

11 pav. Seiliūnai, Lazdijų r. Atsitiktinai rastas geležinis antskydis, IIIA tipas (Sadauskaitė, 1959, pav. 8)

Fig. 11. Seiliūnai, Lazdijai dist. Randomly founded iron shield boss, IIIA type (Sadauskaitė, 1959, pav. 8).

datuoti neįmanoma, tačiau pagal kitus kapinyne aptiktus radinius jį reikėtų datuoti III a.–V a. pradžia. (LAA, 1977, p. 102). Apibendrinus galima teigti, kad šie antskydžiai neabejotinai priklauso C1 periodui (150–260 m.), tačiau galėjo būti naudojami ir vėliau, galbūt net iki V a. pradžios.

Centrinės Europos tipologija. Identiškų analogų šios formos antskydžiams N. Zielingo tipologijoje surasti nepavyko. Tiesa, jie kiek panašūs į D2 tipo antskydžius. Pastarieji turi tokią pat igaubtą kūginę viršūnę, tačiau ji baigiasi papildoma ir viršų plėtojama detale, kuri nebuvo rasta nė su vienu IIIA tipo antskydžiu. Taip pat skiriasi ir D2 tipo antskydžių sienelė – ji yra ne tiesi, o apatinė dalimi šiek tiek palinkusi antskydžio centro link. D2 tipas datuojamas C1b periodu (220–260 m.) (Zieling, 1989, p. 72–74). Nors tarp šių tipų ir yra panašumų, šių eilučių autoriaus nuomone, tų tipų nereikėtų tapatinti.

VARIANTAS B. Jam priklauso vienintelis antskydis iš Dauglaukio, k. Nr. 19. Radinio skersmuo yra 14,3 cm, o aukštis – 9,5 cm (Jovaiša, 1985 š. p. 24). Jis labai panašus į IIIA tipo antskydžius, tačiau tam tikri požymiai leidžia jį priskirti atskiram variantui. Pirmiausia, jis skiriasi savo gamybos būdu. Kaip minėta, antskydis buvo pagamintas antruoju būdu – antskydžio

4 žemėlapis. Antskydžių su sienelės ir kūgio įgaubtais šonais formos viršūne, besibaigiančia apvaliu gumbeliu, paplitimas (parengė D. Kiulkys)

- a) ● – IIIB tipas;
b) ● – B1b tipas (pagal Zieling, 1989; Радюш, Скворцов, 2008)

Map no 4. Distribution of shield bosses with wall and conical top with concaved sides which ends with round apex

- a) ● – IIIB type;
b) ● – B1b type (after Zieling, 1989; Радюш, Скворцов, 2008).

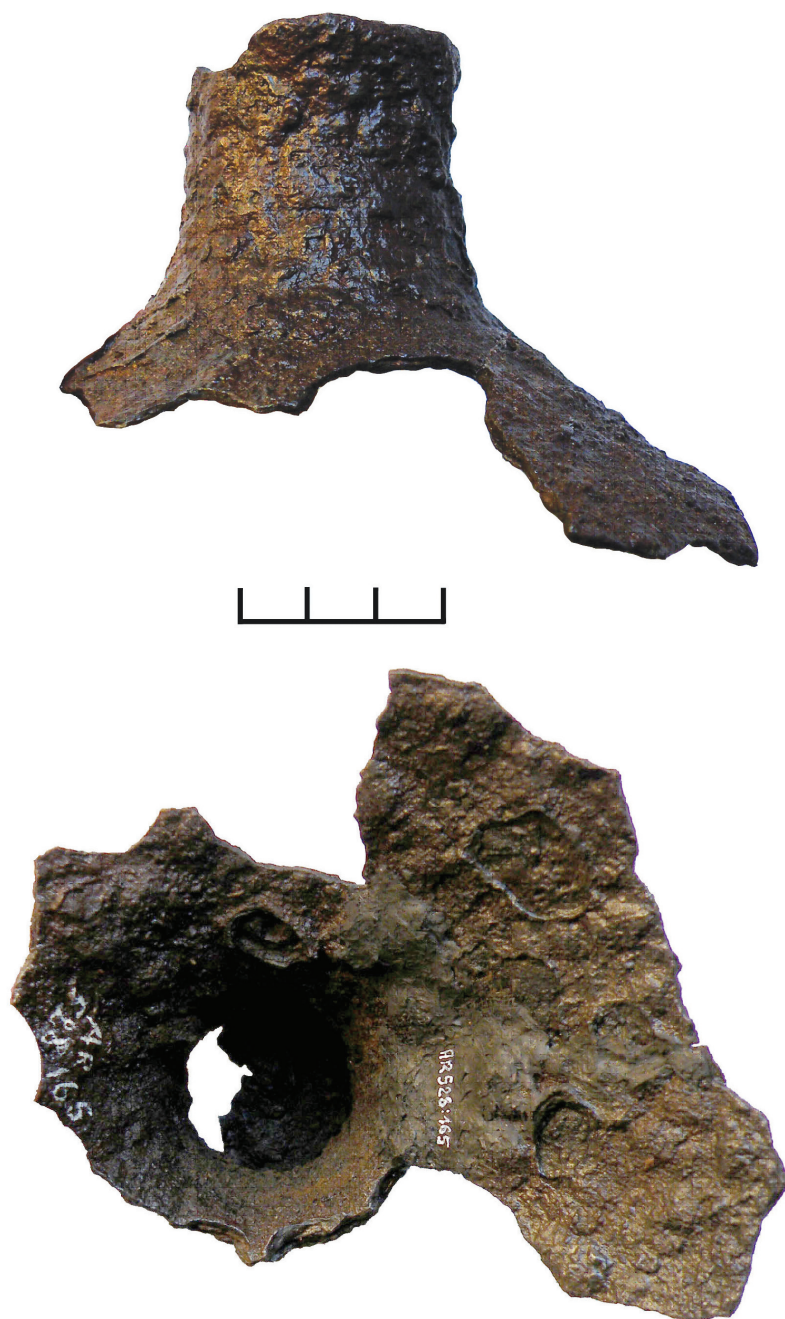
Radavietės: 1. Bierstadt 2. Dauglaukis 3. Medenau / Логвиново 4. Regehn / Дубровка 5. Szymiszów

viršūnė kniedėmis pritvirtinta prie antros antskydžio dalies, susidedančios iš sienelės ir atkraštės (Jovaiša, 1991, p. 15). Skirtingai užsibaigia ir antskydžio viršūnė. Ant jos plokščios viršūnėlės yra privirintas nedidelis gumbelis. Būtent dėl šių dviejų priežasčių ir buvo nuspręsta šį radinį priskirti atskiram variantui.

Chronologija. Tyrimų autorius kapą datuoja 180–220 m., nes jame buvo rastas Faustinos I sestercijus (Jovaiša, 1991, p. 15).

Centrinės Europos tipologija. N. Zielingo kataloge iš viso yra minimi du tokios formos antskydžiai. Jie pri-

skiriami *B1b* tipui. Vienas jų buvo rastas Vakarų Vokietijoje, Bierstadto mieste, o antrasis – pietvakarinėje Lenkijos dalyje, Szymiszówo miestelyje (Zieling, 1989, p. 42). Šio tipo antskydžių yra rasta ir arčiau Lietuvos teritorijos. Rusų tyrinėtojai šiam tipui skiria du antskydžius, rastus Medenau / Логвиново ir Regehn / Дубровка vietovėse, Sembos pusiasalyje (Радюш, Скворцов, 2008, c. 136). Taigi, nors šios formos antskydžių ir nėra daug, jų yra randama gana didelėje teritorijoje (4: b žemėlapis). N. Zielingas *B1b* tipą datuoja C1a–C1b (150–260 m.) periodais, neatmesdamas galimybės, kad

12 pav. Šarkai, Šilalės r. Atsitiktinai rasto geležinio antskydžio, IIC tipas, fragmentas (D. Kiulkio nuotrauka)

Fig. 12. Šarkai, Šilalė dist. Randomly founded fragment of iron shield boss, IIC type (photo by D. Kiulkys).

jie gali priklausyti ir C2 periodui (250–300 m.) (Zieling, 1989, Tab. 1). Tokios B1b tipo chronologinės ribos neprieštarauja Dauglaukio k. Nr. 19 datavimui.

VARIANTAS C. Šiam variantui reikėtų skirti antskydį, atsitiktinai rastą Šarkų kapinyne (12 pav.). Jo viršūnė yra kūgio lygiais šonais formos, užsibaigianti plačia (2 cm pločio) cilindro formos tuščiavidure viršūnėle. Deja, išliko tik viršutinės antskydžio dalies fragmentas, todėl sunku pasakyti, kokios formos buvo antskydžio sienelė (jei ji apskritai buvo), atkraštė ir

keliomis vinutėmis / kniedėmis jis buvo tvirtinamas prie skydo korpuso.

Chronologija. Tikslesnę antskydžio datą nustatyti yra sunku, nes jis buvo rastas atsitiktinai. Sprendžiant iš kitų Šarkų kapinyne palaidojimų, antskydis turi priklausyti III–VI a. (Tautavičienė, 1984 a, p. 39).

Centrinės Europos tipologija. Pagal savo viršūnės formą antskydis turi priklausyti N. Zielingo skiriamam *D1 tipui*. Jam N. Zielingas priskiria vienuolika tokios formos antskydžių. Jų skersmuo svyruoja nuo

5 žemėlapis. Antskydžių su siennele ir kūgio formos viršūne, besibaigiančia cilindrine viršūnėle, paplitimas (parengė D. Kiulkys)

a) ● – III C tipas;

b) ● – D1 tipas (pagal Zieling, 1989; Радюш, Скворцов, 2008)

Map no 5. Distribution of shield bosses with wall and conical top, which ends with cylindrical cap.

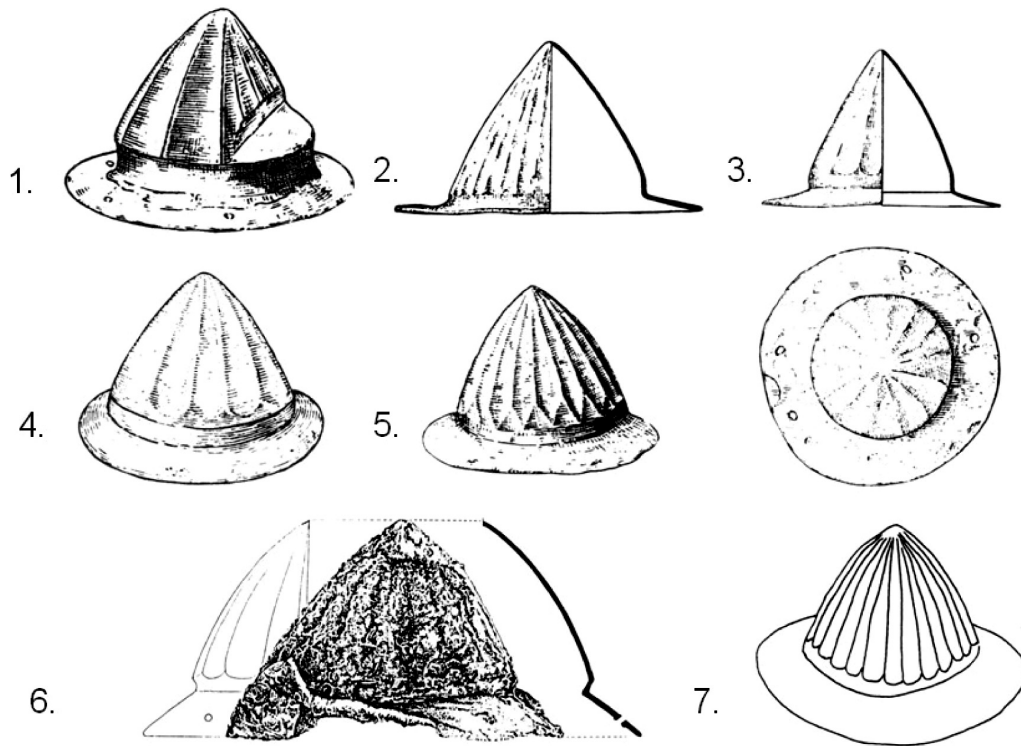
a) ● – III C type;

b) ● – D1 type (after Zieling, 1989; Радюш, Скворцов, 2008).

Radavietės: 1. Beszowa 2. Bojadla 3. Brandenburg-3 / Ушаково 4. Chorula 5. Jaugehnen 6. Kaspustincy (Каспустинцы) 7. Lauth / Большое Исаково 8. Šarkai 9. Spicymierz 10. Tanais 11. Tengen 12. Zadowice

14 iki 16 cm, o aukštis – nuo 8 iki 11 cm. N. Zielingo nuomone, šios formos antskydžiai yra tipiškas Pševorsko kultūros gyventojų dirbinys. Savo nuomone jis grindžia tuo, kad devyni iš vienuolikos antskydžių buvo aptikti Pševorsko kultūrai skiriamuose laidojimo paminkluose, Lenkijos teritorijoje. Likę du antskydžiai buvo rasti į pietryčius nuo Pševorsko kultūros teritorijos. Vienas jų buvo surastas Vakarų Ukrainoje Kaspustincy (Каспустинцы) vietovėje, kitas – Dono upės žemupyje, prie pat Azovo jūros (5:b žemėlapis).

Kaip nurodo N. Zielingas, pastarieji du radiniai šiam tipui yra skiriami tik sąlyginai, nes jų forma gerokai skiriasi nuo rastųjų Lenkijos teritorijoje, tačiau, nepaisant šių skirtumų, jie vis tiek yra artimiausi šiam tipui (Zieling, 1989, p. 70–72). Dabar jau galima bandyti paprieštarauti teiginiui, kad ši antskydžių forma būdinga išskirtinai Pševorsko kultūros sričiai. Kaip parodė rusų archeologų atlikta Sembos pusiasalyje rastų antskydžių analizė, tokia forma ne ką mažiau būdinga ir baltų teritorijoje gyvenusioms gentims. Iš viso šiam

13 pav. V tipo (T tipo, Zielingo nuomone) antskydžiai: 1 – Dobrodzień-Redzina, 2–3 – Mušov, 4 – Tiszakarád, 5 – Újhartyán, 6 – Tiszadob, 7 – Krikštonys (Tejral, 1992, Abb. 3:21; 7:19, 27; 8:21, 23; Istvanovits, 1992, fig. 10; Zielsing, 1989, Taf. 19:3)

Fig. 13. V type (T type after Zielsing) shield bosses: 1 – Dobrodzień-Redzina. 2–3 – Mušov, 4 – Tiszakarád, 5 – Újhartyán, 6 – Tiszadob, 7 – Krikštonys (Tejral, 1992, Abb. 3:21; 7:19, 27; 8:21, 23; Istvanovits, 1992, fig. 10; Zielsing, 1989, Taf. 19:3).

tipui buvo priskirti šeši antskydžiai iš penkių vietovių (Радюш, Скворцов, 2008, p. 133, 135, 137).

Chronologiškai šio tipo antskydžiai yra skiriami C1a periodui (150–220 m.), tačiau neatmetama galimybė, kad jie galėjo būti naudojami ir C1b periode (220–260 m.) (Zielsing, 1989, Tab. 1). Atkreipiant dėmesį į siauras antskydžių tipo naudojimo chronologines ribas galima teigti, kad ir radinys iš Šarkų turėtų būti panašaus laikotarpio, greičiausiai III a.

IV tipas

Šiam tipui skirtinas antskydis iš Krikštonių, k. Nr. 2 (13:7 pav.), vienintelis tokios formos radinys Lietuvoje. Pagrindinis jo skiriamasis bruožas yra facetuota, kūgio su išgaubtais šonais formos viršūnė. Antskydžio atkraštė išorine dalimi yra palinkusi į apačią, o sienelė šiek tiek įgniaužta. Antskydžio viršūnė dekoruota vertikaliais grioveliais (facetais), kurių iš viso yra apie dvidešimt. Vienoje dirbinio pusėje išlikusios dvi vinutės, todėl greičiausiai antskydžiui pritvirtinti prie skydo kopuso iš viso buvo naudotos keturios vinutės.

Radinio skersmuo yra 15,5, o aukštis – 10,5 cm (LNM ASK, krt. Nr. AR 74:10).

Chronologija. Dėl sunkiai datuojamų įkapių sunku pateikti tikslesnį antskydžio datavimą. Tiksliausiai datuojamas yra kape rastas įmoninis ietigalis su profiliuota plunksna. Tokios formos ietigaliai datuojami V–VI a. (Kazakevičius, 1998, p. 27). Pats kapinynas, pagal mišrią laidojimo formą, yra datuojamas IV a. pabaiga–VI a. pradžia. (Tautavičius, 1996, p. 46). Apibendrinus, antskydį reikėtų skirti V a.–VI a. pradžiai.

Centrinės Europos tipologija. N. Zielsingas antskydžius su facetuota viršūne skiria *T tipui* (13 pav.). Tuo metu buvo žinomi devyni tokios formos antskydžiai iš keturių vietovių. Tarp jų minimas ir jau aptartas antskydis iš Krikštonių. Visi šie antskydžiai turi kūginę viršūnę su išgaubtais šonais. Ji papuošta vertikaliais grioveliais, kurių skaičius svyruoja nuo dešimt iki dvidešimt. Visi antskydžiai turi sienelės, kurios yra arba tiesios, arba šiek tiek įgniaužtos. Antskydžių atkraštės yra tiesios ir su sienelėmis jungiasi stačiu kampu arba išorine dalimi yra šiek tiek palinkusios į apačią. Radinių skersmuo yra 15–18 cm, o aukštis – apie 10 cm.

6 žemėlapis. **Antskydžių su facetuota kūgio formos viršūne paplitimas** (parengė D. Kiulkys)

a) ● – IV/T tipas (pagal Zieling, 1989; Tejral, 1992; Istvánovits, 1992)

Map no 6. Distribution of shield bosses with faceted conical top.

a) ● – IV/T type (after Zieling 1989; Tejral 1992; Istvánovits 1992).

Radavietės: 1. Dobrodzień-Redzina 2. Drslavice 3. Krikštonys 4. Mušov 5. Olsztyn 6. Tiszadob 7. Tiszakarád 8. Újhartyán

Geografiškai daugiausia šių antskydžių buvo rasta Lenkijoje, Aukštutinės Silezijos teritorijoje (Dobrodzień-Redzinos ir Olsztyno kapinynai). Dar vienas antskydis buvo rastas Újhartyáno vietovėje Vengrijoje. Didelė radinių koncentracija Aukštutinėje Silezijoje, N. Zielingo nuomone, rodo, kad būtent šioje vietoje atsirado T tipas (Zieling, 1989, p. 160–161). Naujesni archeologiniai duomenys verčia pakoreguoti šį teiginį. Per pastaruosius du dešimtmečius paaiškėjo mažiausiai keturios naujos šių dirbinių radavietės. Visos jos yra dabartinių Čekijos (Mušovo ir Drslavice's kapinynai) bei Vengrijos (Tiszakarádo ir Tiszadobo kapinynai) valstybių teritorijose (Tejral, 1992; Istvánovits, 1992, s. 98–99). Remiantis šiais duomenimis nebe-

lima teigti, kad antskydžiai su facetuota viršūne neabejotinai pirmiausia atsirado Aukštutinėje Silezijoje. Radinių žemėlapis rodo, kad beveik visos radavietės (išskyrus Krikštonis) yra susitelkusios Pietryčių Lenkijos, Pietų Čekijos ir Šiaurės bei Šiaurės Rytų Vengrijos teritorijose (6 žemėlapis). Taigi, šio tipo antskydžiai galėjo atsirasti bet kurioje šių vietovių.

N. Zielingas šio tipo antskydžius datuoja ankstyvuoju tautų kraustymosi laikotarpiu, t. y. D1 periodu (360/370–400/410 m. (pagal Bliujienė, 2006, p. 125)), tačiau neatmeta galimybės, kad kai kurie jų gali priklausyti ir ankstesniam C3 periodui (Zieling, 1989, Tab. 1). D1 periodu tokios formos antskydžius datuoja ir archeologas J. Tejralas (Tejral, 1992, p. 232–242), o

14 pav. Stragnai, Klaipėdos r. Atsitiktinai rastas geležinis antskydis, VA tipas (D. Kiulkio nuotrauka)

Fig. 14. Stragnai, Klaipėda dist. Randomly founded iron shield boss, VA type (photo by D. Kiulkys).

antskydis iš Tiszadobo kapinyno skiriamas IV a. antrajai pusei (Istvánovits, 1992, fig. 5). Taigi, apibendrinant šiuos datavimus, galima teigti, kad antskydžiai su facetuota kūgio formos viršūne priklauso IV a. antrajai pusei arba pačiai V a. pradžiai. Žinant, kad pagal kartu rastas įkapes ir laidojimo pobūdį antskydis iš Krikšto-nių k. Nr. 2 yra skiriamas V a.–VI a. pradžios laikotarpiui, datą, tikriausiai, būtų galima patikslinti ir radinį datuoti pačia V a. pradžia.

V tipas

Gausiausią antskydžių su siennele ir kūgio formos viršūne grupę nutarta priskirti V tipui. Dėl didelės šio tipo antskydžių sudedamųjų dalių formos įvairovės buvo nuspręsta išskirti šešis variantus.

VARIANTAS A. Variantui A skirtinas vienintelis Stragnų kapinyno teritorijoje atsitiktinai surastas antskydis (14 pav.). Jo horizontali atkraštė jungiasi su tie-

15 pav. Maisiejūnai, Kaišiadorių r., pilk. Nr. 3. Geležinis antskydis, VB tipas (D. Kiulkio nuotrauka)

Fig. 15. Maisiejūnai, Kaišiadorys dist., barrow 3. Iron shield boss, VB type (photo by D. Kiulkys).

sia, kiek į vidinę pusę pakrypusia sienele. Antskydžio viršūnė yra neaukšto kūgio tiesiais šonais formos ir centrinėje dalyje užsibaigia trumpu smaigu. Antskydžio skersmuo yra 15,4 cm, o aukštis – 7,3 cm (LNM AS, inv. kn. 3M).

Chronologija. Kadangi antskydis rastas atsitiktinai, tikslus datavimas nėra aiškus. Plačios kapinyno naudojimo chronologinės ribos (II–XIII a. (LAA, 1977, p. 107)) taip pat neleidžia nustatyti konkretesnės datos.

Centrinės Europos tipologija. N. Zielingo tipologijoje nepavyko rasti jokių panašios formos analogų, tačiau tokios formos dirbiniai yra įtraukti į J. Ilkjæro sudarytą Skandinavijoje rastų antskydžių tipologiją ir yra priskiriami 3a tipui. Šio tipo antskydžiai datuojami II a.

pradžią–IV a. viduriu (Ilkjær, 1990, Abb. 199). Galbūt tuo pačiu laikotarpiu reikėtų datuoti ir radinį iš Stragnų.

VARIANTAS B. Vienintelis šio varianto antskydis buvo rastas Maisiejūnuose, pilk. Nr. 3 (15 pav.). Jo atkraštė, kurios išorinė dalis yra šiek tiek nusileidusi į apačią, jungiasi su sienele. Iš pirmo žvilgsnio antskydžio sienelė atrodo tarsi būtų igniaužta, tačiau, geriau išsižiūrėjus, matyti, kad ji sudaryta iš dviejų tiesių dalių, kurios dėl palinkimo į vidinę pusę susikerta. Būtent dėl specifinės radinio sienelės formos antskydis ir nebuvo priskirtas prie labai panašių VE tipo antskydžių. Antskydžio viršūnė yra kūgio su išgaubtais šonais ir užapvalintu viršumi formos. Dirbinys yra 17 cm skersmens ir 6 cm aukščio, prie skydo korpuso buvo tvirtinamas

4 kniedėmis / vinutėmis (Butėnienė, 1971 š., p. 9).

Chronologija. Dėl gana plačios įkapių chronologijos tiksčiau datuoti Maisiejūnų pilk. Nr. 3 kapą yra sudėtinga. Jame rastas geležinis ietigalis su lauro lapo formos plunksna yra priskiriamas Kazakevičiaus IVA tipui ir datuojamas I–V a. (Казакевичюс, 1988, c. 42, 45). Žalvarinės lankinės segės su ilga kojele datuojamos V a. pabaiga–VIII a. (Tautavičius, 1996, p. 192–193). Kape rastos segės kojėlė yra sąlyginai trumpa, todėl šią segę reikėtų laikyti ankstyvu šio tipo dirbiniu ir datuoti V a. pabaiga–VI a. Tam neprieštarauja ir Maisiejūnų pilkapyno ankstyvosios grupės, kuriai priklauso pilk. Nr. 3, datavimas V–VI a. (Butėnas, 1998, p. 172). Apibendrinant paminėtas datas, pilk. Nr. 3 reikėtų datuoti V a. arba V a. pab., taigi šiam laikotarpiui turi priklausyti ir jame rastas VB tipo antskydis.

Centrinės Europos tipologija. N. Zielingo tipologijoje antskydžiai su kūgio išgaubtais šonais formos viršūne ir sienoje iš dviejų dalių yra skiriami *L tipui*. Iš viso jam skiriama 11 antskydžių. Sienelė iš dviejų dalių yra pagrindinis šio tipo skiriamasis bruožas. Dažniausiai jos viršutinė dalis yra aukštesnė nei apatinė ir tik vienintelio antskydžio iš Korzeño k. Nr. 14 ji buvo žemesnė už apatinę⁵. Antskydžių skersmuo svyruoja nuo 16,2 iki 21 cm, o aukštis – nuo 7, 6 iki 11 cm. Prie skydo korpuso jie buvo tvirtinami 3–12 kniedžių. Antskydžiai yra pagaminti iš geležies. Beveik visi jie buvo rasti centrinėje bei pietvakarinėje Lenkijoje ir tik vienas surastas Pietryčių Vokietijoje, prie pat Lenkijos teritorijos. Todėl N. Zielingas teigia, kad ši antskydžių forma neabejotinai atsirado Silezijos teritorijoje ir yra tipiškas Pševorsko archeologinės kultūros dirbinys. Chronologiškai beveik visi šie antskydžiai priklauso C3 periodui (300–350 m. ir vėliau), nors vienas radinys iš Zadowices k. Nr. 79 gali priklausyti ir tautų kraustymosi laikotarpio pradžiai (Zieling, 1989, p. 125–126).

Dabartiniai duomenys leidžia suabejoti teiginiu, kad L tipas yra būdingas tik Pševorsko kultūrai. Sembos pusiasalyje penkiose vietovėse buvo rasta net tryliką šios formos dirbinių (7:b žemėlapis). Pagal kartu rastas įkapes tiksčiau datuoti galima devynis iš šių antskydžių: du iš jų priklauso C1a periodui (150–220 m.), vienas – C1b–C2 (220–300) ir net šeši – C2 periodui (250–300 m.). (Радюш, Скворцов, 2008, c. 133–135, 137, 140–143). Tai rodo, kad šios formos antskydžių tikrai negalima laikyti vien Pševorsko kultūrai būdin-

gu dirbiniu, o pirminė šio tipo atsiradimo vieta gali būti daug platesniame regione.

VARIANTAS C. Šiam variantui skirteni antskydžiai su didele kūgio formos viršūne užapvalintu viršumi. Sienelė, kurios apatinė dalis yra palinkusi centro link, jungiasi su plačia atkrašte, kurios išorinė dalis šiek tiek leidžiasi žemyn. Tokios formos yra antskydis iš Degsnės-Labotiškių, Molėtų r., pilk. Nr. 5 (16 pav.). Jo skersmuo – 21, aukštis – 10, o atkraštės plotis – apie 4,85 cm (Tautavičius, 1970 š., p. 26; LNM ASK, krt. Nr. 549:8). Panašios formos yra ir antskydis iš Marvelės, Kauno m., k. Nr. 312 (17 pav.). Jo skersmuo gerokai mažesnis – 17,5 cm, tačiau aukštis šiek tiek didesnis – 11 cm (Bertašius, 2005, p. 80). Taip pat skiriasi antskydžio viršūnės viršutinė dalis – ji yra ne užapvalinta, o šiek tiek suplota. Dirbinys nėra tapatus antskydžiui iš Degsnės-Labotiškių, tačiau forma jis vis tiek yra panašiasias į jį, dėl to ir bus priskiriamas šiam variantui.

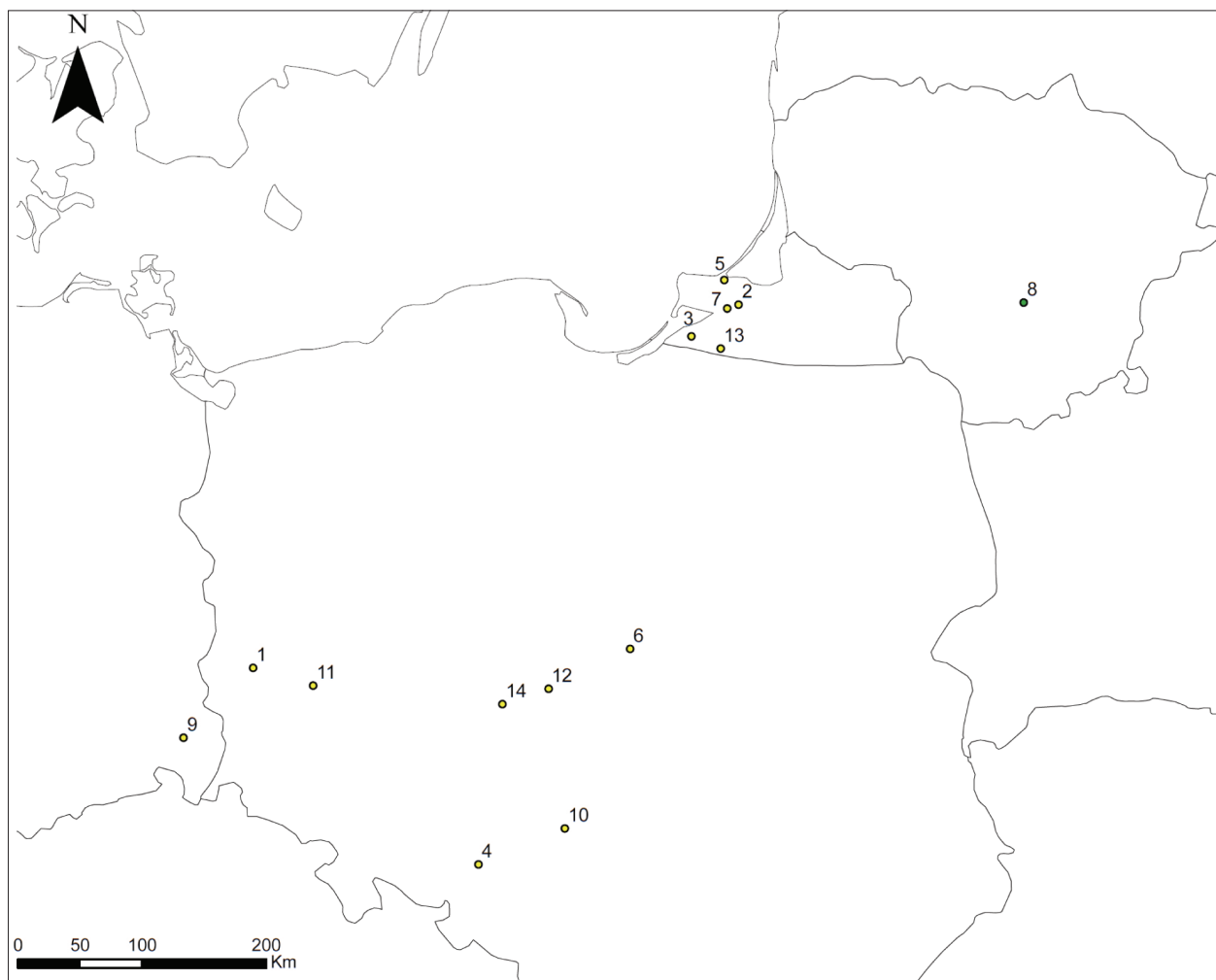
Chronologija. Dėl plačios kartu rastų įkapių chronologijos sunku nustatyti tikslesnį šių antskydžių datavimą. Degsnės-Labotiškių pilk. Nr. 5 nebuvo rasta nė vienos geriau datuojamos įkapės. Šalia buvę pilk. Nr. 6 ir Nr. 7 (juose taip pat rasta antskydžių) pagal juose rastas Prahos tipo seges yra datuojami antruoju–trečiuoju V a. ketvirčiu–VI a. pradžia (Bliujienė, 2006, p. 139). Greičiausiai panašaus laikotarpio yra ir pilk. Nr. 5, taigi jį reikėtų skirti V–VI a. laikotarpiui. Marvelės k. Nr. 312 preliminarai yra datuojamas tautų kraustymosi laikotarpiu (Bertašius, 2005, p. 80) ir, tikėtina, taip pat priklauso V–VI a. laikotarpiui.

Centrinės Europos tipologija. Jokių analogų aptikti nepavyko, todėl greičiausiai ši forma yra vietos meistrų gaminys.

Variantas D. Šio varianto antskydžių yra dažniausiai aptinkama Lietuvos teritorijoje. Jam šiuo metu priklauso mažiausiai 25 radiniai⁶. Tai antskydžiai su

⁵ Maisiejūnuose rasto antskydžio sienelės dalys yra maždaug vienodo aukščio.

⁶ Bagočiai, Varėnos r., pilk. Nr. 1, k. Nr. 1; Degsnė-Labotiškiai, Molėtų r., pilk. Nr. 6 ir Nr. 7; Eiguliai, Kauno m., atsitikt.; Krikštonys, Lazdijų r., atsitikt.; Marvelė, Kauno m., kapai Nr. 1255 ir 1414; Medžionys, Prienų r., k. Nr. 2; Neravai-Grigiškės, Trakų r., pilk. Nr. 28, k. Nr. 4; Pakrauglė, Vilniaus r., pilk. Nr. 1; Palūšė, Ignalinos r., pilk. Nr. 1 (49), k. Nr. 1; Pamusiai, Varėnos r., atsitikt.; Popai-Vingeliai, Trakų r., pilk. Nr. 1, k. Nr. 1 ir pilk. Nr. 2, k. Nr. 1; Poviliškė, Ignalinos r., pilk. Nr. 2 (22); Rudamina, Lazdijų r.; Sudota I, Švenčionių r., pilk. Nr. 5, k. Nr. 2 ir pilk. Nr. 28 (5), k. Nr. 1; Taurapilis, Utenos r., pilk. Nr. 1 ir Nr. 4; Užpaliai, Utenos r., atsitikt.; Versekėlė, Šalčininkų r., atsitikt.; Vilki-autinis, Varėnos r., k. Nr. 1 (3); Vyžiai, Utenos r., pilk. Nr. 5 (56), k. Nr. 2 ir pilk. Nr. 6 (14), k. Nr. 1.

7 žemėlapis. Antskydžių su dviejų dalių sienele ir kūgio išgaubtais šonais formos bei užapvalinta viršūne paplitimas (parengė D. Kiulkys)

a) ● – VB tipas;

b) ● – L tipas (pagal Zielsing, 1989; Радюш, Скворцов, 2008)

Map no 7. Distribution of shield bosses with two-piece wall and rounded conical top with convex sides.

a) ● – VB type;

b) ● – L type (after Zielsing, 1989; Радюш, Скворцов, 2008).

Radavietės: 1. Bogaczów 2. Dollkeim / Коврово 3. Hünenberg / Гора Великанов 4. Izbicko 5. Jaugehnen 6. Korzeń 7. Lauth / Большое Исаково 8. Maisiejūnai 9. Niedergurig 10. Opatów 11. Siedlisko 12. Spicymierz 13. Wackern / Елановка 14. Zadowice

tiesia stačia sienele ir kūgio tiesiais šonais formos viršūne. Tiesa, radiniai nėra visai tapatūs, šiek tiek varijuoją jų dalių forma. Antskydžius iš Bagočių, Neravų-Grigiškių pilk. Nr. 28, kapo-kenotafo Nr. 4 (18 pav.), Palūšės, Pamusių galima vadinti šios formos etalonais. Kiti kiek skiriasi, pavyzdžiui: antskydžio iš Pakrauglės (19 pav.) sienelės viršus yra šiek tiek palinkęs centro link, o viršūnės šonai truputį įgaubti; Krikštonyse atsitiktinai ir Taurapilio pilk. Nr. 1 (20 pav.) rastų antskydžių sienelės buvo šiek tiek įgniaužtos; antskydžių

iš Rudaminos, Eigulių (21 pav.) ir Degsnės-Labotiškių pilk. Nr. 6 (22 pav.) viršūnių viršus buvo ne smailus, o truputį užapvalintas. Dauguma antskydžių yra 14–18 cm skersmens ir 5,8–8 cm aukščio. Tiesa, jau minėtas radinys iš Degsnės-Labotiškių pilk. Nr. 6 yra kiek didesnis – jo skersmuo yra 20,5, o aukštis – 9,3 cm (LNM ASK, krt. Nr. AR 549:20). Prie skydo korpuso antskydžiai buvo tvirtinami keturiomis vinutėmis / kniedėmis. Maždaug pusė šių antskydžių turi pusrutulio formos iškilimais ornamentuotas atkraštes.

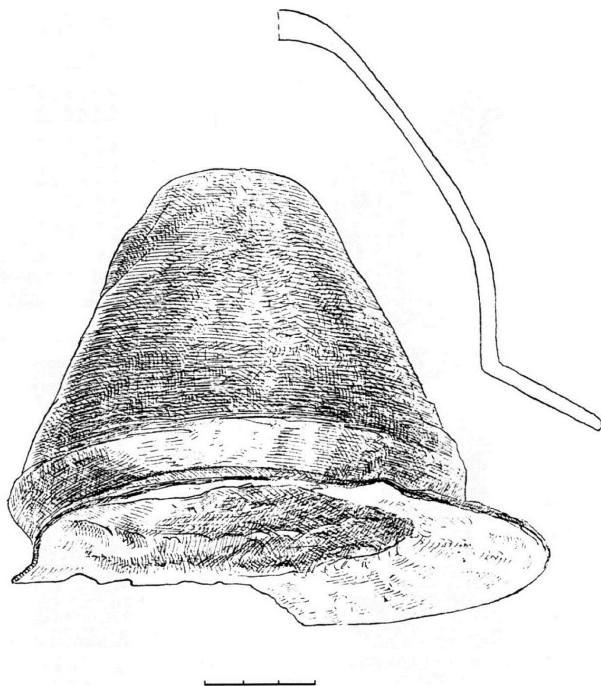
16 pav. Degsnės-Labotiškių, Molėtų r., II pilkapynas, pilk. Nr. 5. Geležinis antskydis, VC tipas (D. Kiulkio nuotrauka)

Fig. 16. Degsnė-Labotiškiai, Molėtai dist., II barrow cemetery, barrow 5. Iron shield boss, VC type (phot by D. Kiulkys).

Paplitimas. Daugiausia šios formos antskydžių yra randama Pietryčių, Rytų ir Šiaurės Rytų Lietuvoje, Rytų Lietuvos pilkapių archeologinės kultūros areale, nors nedidelė dalis tokių antskydžių buvo aptikta Pietų ir Vidurio Lietuvoje. Reikia paminėti, kad tokios formos antskydžių yra aptinkama ir Vakarų Baltarusijoje esančiuose Rytų Lietuvos pilkapiuose (23 pav.).

Chronologija. Ankstyviausiu šios formos dirbiniu reikėtų laikyti Rudaminos pilkapyje rastą antskydį. Jis buvo aptiktas kartu su ietigaliu, kurio plunksna yra rombo su pailgintu smaigaliu formos, o plunksnos centre yra iškilis briauna. Tokie ietigaliai yra datuojami

III a. viduriu–IV a. viduriu (Tamulynas, 2005, p. 88), taigi šiam laikotarpiui greičiausiai priklauso ir kartu rastas antskydis. Gali būti, kad senojo geležies amžiaus pabaigai priklauso ir labai panašios formos antskydis iš Eigulių. Visi kiti tiksliau datuojami antskydžiai priklauso vidurinio geležies amžiaus pirmajai pusei. Daugumą jų, kadangi kartu rasta ietigalių su profiliuota plunksna, galima datuoti V–VI a. laikotarpiu (Kazakevičius, 1998, p. 27). Sialesnes chronologines ribas apibrėžti sunku dėl plačios įkapių chronologijos. Tiksliau datuoti įmanoma tik kapų kompleksus iš Degsnės-Labotiškių pilk. Nr. 6 ir Nr. 7. Juose rastos Prahos

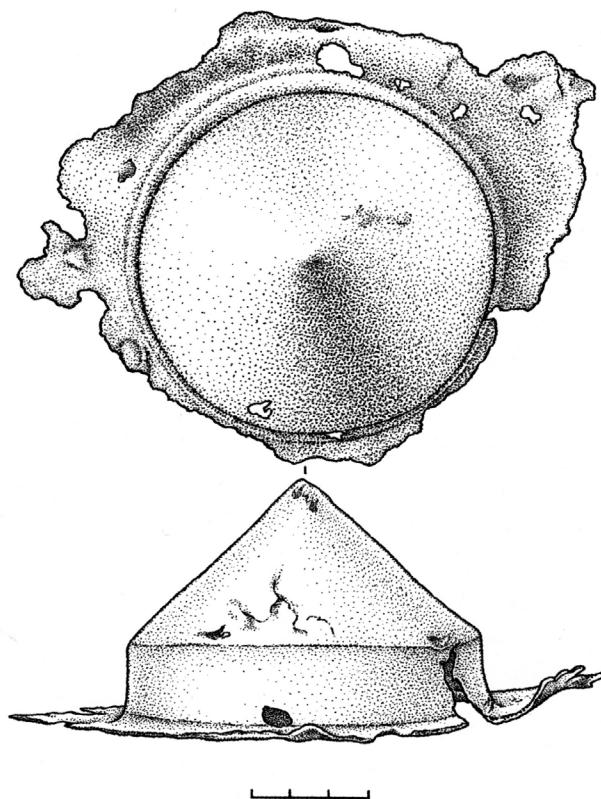

17 pav. Marvelė, Kauno m., k. Nr. 312. Geležinis antskydis, VC tipas (Bertašius, 2005, Taf. CXLI:6)

Fig. 17. Marvelė, Kaunas city, grave 312. Iron shield boss, VC type (Bertašius, 2005, Taf. CXLI:6).

tipo segės leidžia juos datuoti trumpu antrojo–trečiojo V a. ketvirčio–VI a. pradžios laikotarpiu (Bliujienė, 2006, p. 139). Dėl tos pačios priežasties sunku tiksliai pasakyti, kada buvo nustota antskydžius dėti į kapus. Greičiausiai ši tradicija išnyko VII a. ar pirmojoje jo pusėje, nes keletą kompleksų plačios chronologinės ribos apima ir šį laikotarpį.

Centrinės Europos tipologija. N. Zielsingas antskydžius su stačia tiesia siennele ir kūgio tiesiais šonais formos viršūne skiria *H1 tipui*. Jam iš viso priskiriami 46 tokios formos dirbiniai, tarp kurių yra ir Sudotoje, Švenčionių r., pilk. Nr. 5, k. Nr. 2 rastas antskydis. Antskydžių skersmuo varijuoja nuo 11,6 iki 27 cm, o aukštis – nuo 4,1 iki 10,5 cm. Jie yra paplitę visoje Vidurio Europoje. Tokių antskydžių taip pat aptinkama Skandinavijoje – Jutlandijoje, Pietryčių Norvegijoje, Gotlando ir Bornholmo salose. Po vieną egzempliorių žinoma iš Rytų Prancūzijos ir šiaurinės Juodosios jūros pakrantės. Chronologiškai yra skiriamos dvi šio tipo grupės – ankstyvoji ir vėlyvoji. Ankstyvąją grupę daugiausia sudaro radiniai, datuojami vėlyvuju La Tenu ir B1 periodu (I a. pr. m. e.–70 m. e. m.), nors dalis

18 pav. Grigiškės-Neravai, Trakų r., pilk. Nr. 28, kapas-kenotafas Nr. 4. Geležinis antskydis, VD tipas (Kurila, 2007, fig. 4)

Fig. 18. Grigiškės-Neravai, Trakai dist., barrow 28, grave-cenotaph 4. Iron shield boss, VD type (Kurila, 2007, fig. 4).

jai skiriamų antskydžių gali priklausyti ir B2 periodui (70–150 m.). Dauguma vėlyvosios grupės antskydžių yra datuojami C1 periodu (150–260 m.), tik kai kurie jų priklauso ir C2–C3 periodui (250–350 m. ir vėliau) (Zielsing, 1989, p. 97–101, Tab. 1).

Nors H1 tipo antskydžiai savo forma yra labai panašūs į Lietuvoje aptinkamus VD tipo radinius, jų chronologija yra gana skirtinga, todėl šią problemą reikia aptarti kiek išsamiau. Chronologiniai skirtumai tarp šių tipų galėjo atsirasti dėl subjektyvių priežasčių. N. Zielsingas H1 tipui priskiria vos vieną antskydį iš Lietuvos. Taip greičiausiai yra todėl, kad tuo metu, kai buvo rašomas darbas, vakarinei Europos daliai tuometinės Sovietų Sąjungos archeologinė medžiaga faktiškai buvo beveik nepasiekiamas. Jei N. Zielingui būtų pavykę geriau apžvelgti antskydžius iš Lietuvos, H1 tipo chronologinės ribos greičiausiai būtų buvusios daug platesnės ir apimtų ne tik antrąją romėniškojo laikotarpio pusę, bet ir visą ankstyvąją tautų kraustymosi laikotarpį. Svarbu

19 pav. Pakrauglė, Vilniaus r., pilk. Nr. 1.
Geležinis antskydis, VD tipas (D. Kiulkio
nuotrauka)

*Fig. 19. Pakrauglė, Vilnius district, bar-
row 1. Iron shield boss, VD type (photo by
D. Kiulkys).*

paminėti ir tai, kad beveik visi vėlyvosios H1 tipo grupės radiniai yra aptikti rytinėje šios formos antskydžių paplitimo arealo dalyje, t. y. visai netoli Lietuvos teritorijos. Atsižvelgiant į pirmiau pateiktus faktus galima beveik neabejoti, kad tiek H1 vėlyvosios grupės, tiek VD tipo antskydžiai yra vienos formos, kurią galima datuoti III a. viduriu–VI a. arba VII a.

Reikia pažymėti, kad kai kurie VD tipo antskydžiai turėjo pusrutulio formos iškilimais ornamentuotą atkraštę. Ji aptinkama maždaug ant pusės šio tipo dirbinių, kurių ankstyviausi yra datuojami V a. Lenkų archeologo B. Kontny nuomone, į Lietuvos teritoriją toks ornamentas atkeliavo iš Skandinavijos teritorijos, kur jau nuo C1b periodo juo buvo puošiami kai kurie antskydžiai (Demidziuk, Kontny, 2009, p. 165–166).

VARIANTAS E. Tai antskydžiai su ryškiai įgniaužta siennele ir kūgio formos viršūne. Lietuvoje šiuo metu

yra žinomi mažiausiai devyni tokios formos radiniai⁷. VE tipo antskydžiai, kaip ir VD tipo, nėra visiškai vienodi. Ryškiausias skirtumas yra antskydžių viršūnės forma. Daugumos šio tipo antskydžių viršūnė yra kūgio su tiesiais šonais formos (24, 25, 26 pav.), tačiau keleto antskydžių viršūnių šonai yra šiek tiek išgaubti (27, 28 pav.). Daugumos antskydžių atkraštės yra ornamentuotos pusrutulio formos iškilimais, o antskydis iš Punios šilo, Alytaus r., turi dantytą atkraštę (26 pav.). Antskydžiai yra 14–17,2 cm skersmens ir 6,2–8 cm aukščio. Gerokai žemesnis yra jau minėtas antskydis

⁷ Baliuliai, Švenčionių r., pilk. Nr. 3, k. Nr. 2; Grabijolai, Vilniaus r., atsitikt.; Marvelė, Kauno m., k. Nr. 315; Neravai-Grigiškės, Trakų r., pilk. Nr. 13, k. Nr. 2; Papiškės, Švenčionių r., atsitikt.; Papiškės, Varėnos r., pilk. Nr. 5, k. Nr. 1 ir pilk. Nr. 20; Punios šilas, Alytaus r., atsitikt.; Tauropilis, Utenos r., pilk. Nr. 5.

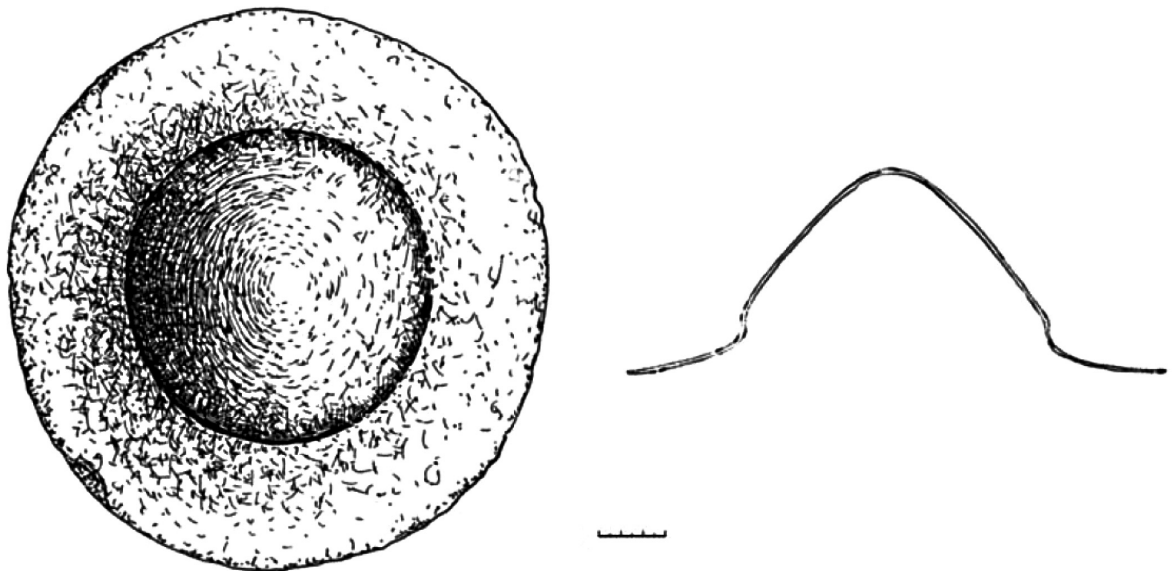
20 pav. Taurapolis, Utenos r., pilk. Nr. 1. Geležinis antskydis, VD tipas (D. Kiulkio nuotrauka)

Fig. 20. Taurapolis, Utena dist., barrow 1. Iron shield boss, VD type (photo by D. Kiulkys).

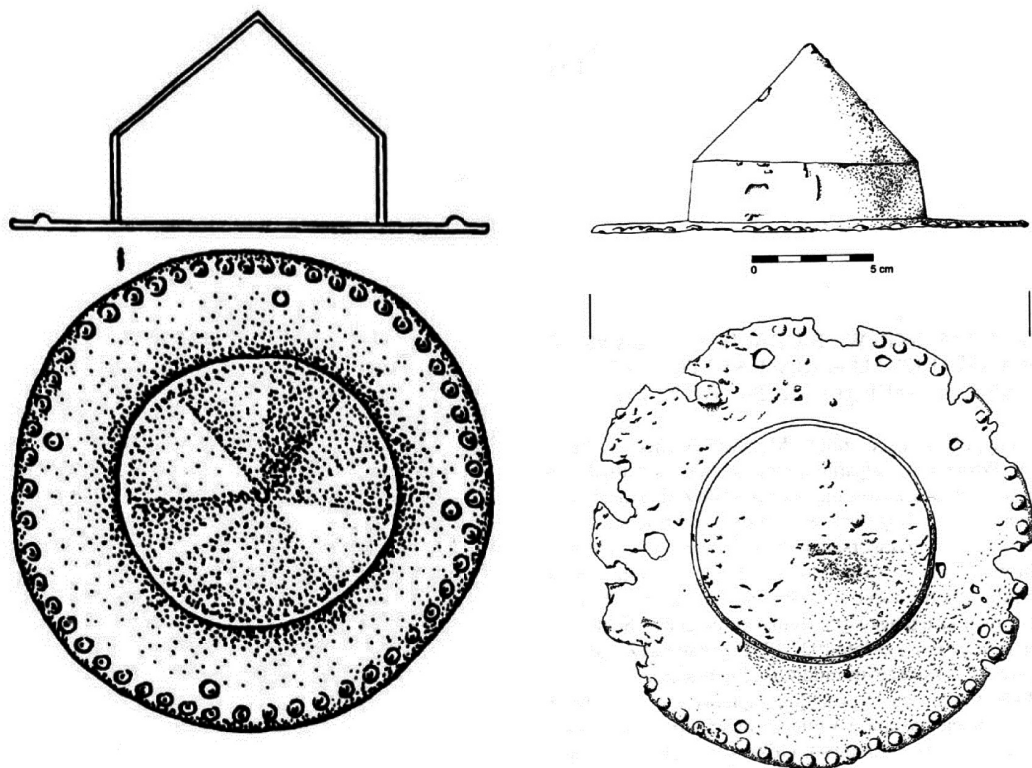
21 pav. Eiguliai, Kauno m. Atsitiktinai rastas geležinis antskydis, VD tipas (LLM, 1966, pav. 24)

Fig. 21. Eiguliai, Kaunas city. Randomly founded Iron shield boss, VD type (LLM, 1966, pav. 24).

22 pav. Degsnė-Labotiškiai, Molėtų r., II pilkapynas, pilk. Nr. 6. Geležinis antskydis, VD tipas (Bliujienė, 2006, pav. 3:12)

Fig. 22. Degsnė-Labotiškiai, Molėtai district, II barrow cemetery, barrow 6. Iron shield boss, VD type (Bliujienė, 2006, pav. 3:12).

23 pav. VD tipo antskydžiai iš Vakarų Baltarusijoje esančių Zasvyrių (kairėje) ir Slobodkos / Slabadėlės (dešinėje) pilkapynų, skiriamų Rytų Lietuvos pilkapių archeologinės kultūros arealui (Звєрызо, 2001, рuc. 2:1; Demidziuk, Kontny, 2009, fig. 1)

Fig. 23. Shield bosses of VD type from Zasvyriai (left) and Slobodka/Slabadėle (right) barrow cemeteries (West Belarus) which belongs to East Lithuania Barrow Culture (Звєрызо, 2001, рuc. 2:1; Demidziuk, Kontny, 2009, fig. 1).

24 pav. Papiškės, Varėnos r., pilk. Nr. 5, k. Nr. 1. Geležinis antskydis, VE tipas (D. Kiulkio nuotrauka)

Fig. 24. Papiškės, Varėna dist., barrow 5, grave 1. Iron shield boss, VE type (photo by D. Kiulkys).

iš Punios šilo – jo aukštis yra vos 4,2 cm (LNM ASK, krt. Nr. AR 64:2).

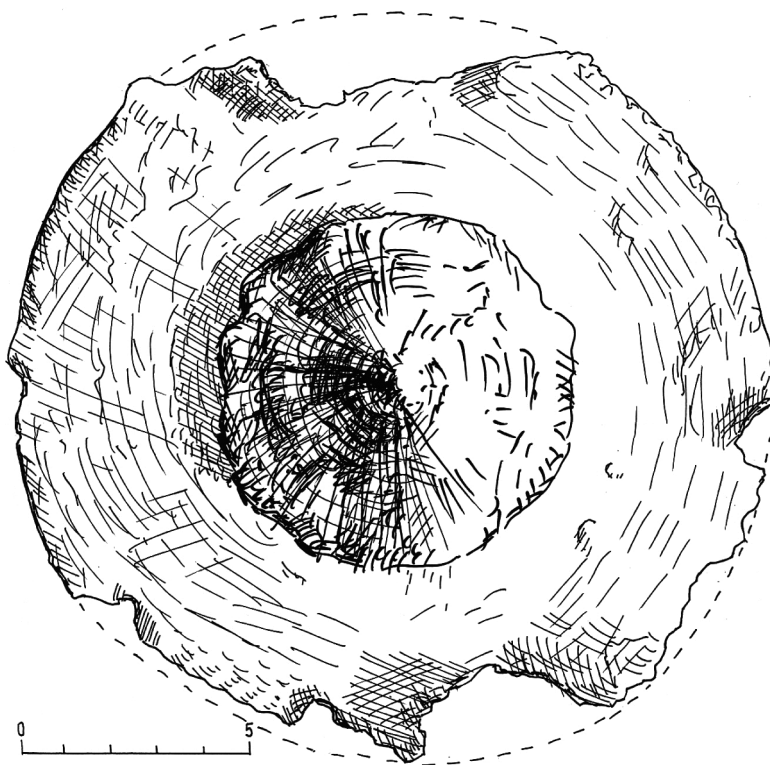
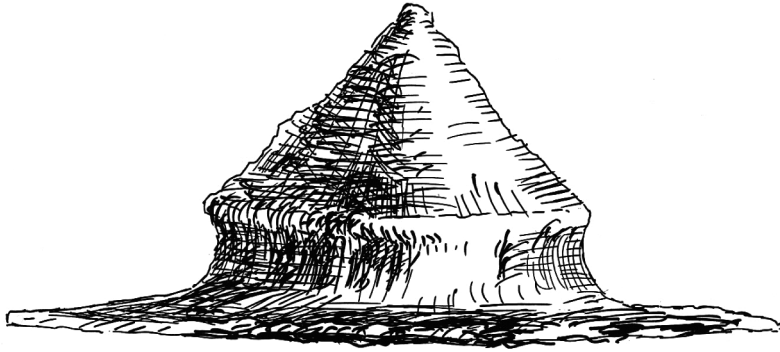
Paplitimas. Šio tipo antskydžiai yra paplitę ten pat kur ir VD tipo. Daugiausia jų aptinkama Pietų, Pietryčių ir Rytų Lietuvoje ir tik vienas žinomas iš Vidurio Lietuvos.

Chronologija. Pagal kartu rastas įkapes VD tipo antskydžius reikia priskirti V–VI a. laikotarpiui.

Centrinės Europos tipologija. N. Zielingo tipologijoje nepavyko rasti analogų šios formos antskydžiams, tačiau jie tiek geografinio, tiek chronologinio paplitimo ribomis yra labai giminingi VD tipui, kuris šių eilučių autoriaus tapatinamas su H1 tipu.

VARIANTAS F. Šio tipo antskydžiai savo forma yra labai panašūs į VE tipo dirbinius, tačiau nuo pas-

tarųjų skiriasi daug didesniu aukščiu ir skersmeniu. Iš viso Lietuvoje yra žinomi du tokie atsitiktinai rasti antskydžiai iš Poviliškės, Ignalinos r. (29 pav.), bei Žvirblių, Vilniaus m., pilkapynų (30 pav.). Dar vieno dirbinio radimo aplinkybės nėra žinomos (LNM AR 384:934). Antskydžių skersmuo svyruoja nuo 19,8 iki 24 cm, o aukštis – nuo 7,9 iki 10,5 cm, taigi tai patys masyviausi antskydžiai Lietuvos teritorijoje. Visų antskydžių atkraštė yra ornamentuota pusrutulio formos iškilimais, antskydžio iš Poviliškės atkraštę puošia net dvi šio ornamento linijos (Radzvilovaitė, 1966, p. 135). Reikia paminėti ir dar vieną tokį antskydį iš dabartinės Vakarų Baltarusijos teritorijos (31 pav.). Jo skersmuo yra 21,5, o aukštis – 9,5 cm (Demidziuk, Kontny, 2009, p. 168).

25 pav. Papiškės, Švenčionių r. Pilka-
pyje Nr. 1 atsitiktinai rastas geležinis
antskydis, VE tipas (Semėnas, 1997 š,
pieš. 6)

Fig. 25. Papiškės, Švenčioniai dist.
Randomly founded iron shield boss,
VE type, from barrow 1 (Semėnas
1997š, pieš. 6).

Chronologija. Visi antskydžiai buvo rasti atsitiktinai, todėl tiksliai datuoti tipą nėra įmanoma, tačiau jų paplitimo teritorija ir panašumas į VD bei VE tipus leidžia manyti, kad jie priklauso V–VII a. laikotarpiui.

Centrinės Europos tipologija. Kaip ir VE tipo, šios formos antskydžiai neturi tiesioginių analogų N. Zielingo tipologijoje, tačiau pagal formą juos galima laikyti giminingais H1 tipui.

Apibendrinant pateiktą tipologiją galima teigti, kad šiuo metu Lietuvos teritorijoje yra žinoma keturiolika antskydžių formų, kurios yra būdingos II a. vidurio–VII a. Lietuvos archeologinei medžiagai

(32 pav.). Daugiau nei pusė jų yra aptinkama ne tik Lietuvoje, bet ir kitose Vidurio Europos bei Skandinavijos šalyse.

SKYDO RANKENA

Skydo rankena – tai dalis, už kurios jis laikomas. Ji įprastai buvo gaminama iš organinių medžiagų. Dažniausiai tai buvo medis, rečiau – kaulas. Tokia rankena dažnai buvo sutvirtinama metaliniu apkalu. Rankenos galėjo būti gaminamos ir vien iš metalo. Pagal konstrukciją skydo rankenas galima skirstyti į vientisas ir

26 pav. **Punios šilas (Kuronai), Lazdijų r. Atsitiktinai rastas geležinis antskydis, VE tipas** (D. Kiulkio nuotrauka)

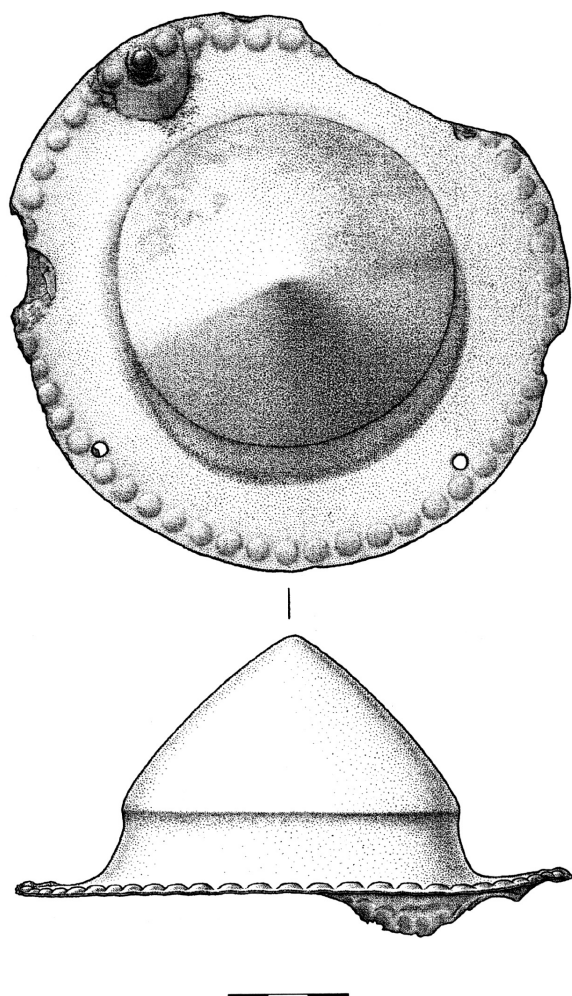
Fig. 26. Punios šilas (Kuronai), Lazdijai dist. Randomly founded iron shield boss, VE type (photo by D. Kiulkys).

sudėtinės. Pastarosios nuo vientisų skyrėsi tuo, kad buvo sudarytos iš kelių dalių, kurios dažniausiai buvo iš skirtingų medžiagų, pavyzdžiui, medinė rankena su geležiniu apkalu. Kad būtų patogesnės naudoti, rankenos galėjo būti apvyniotos oda arba kokia nors kita medžiaga.

Lietuvoje randama tik geležinių rankenos apkalų. Jų iš viso žinoma aštuoniolika iš dvylikos vietovių. Geografiškai apkalų daugiausia randama Vakarų, Rytų ir Vidurio Lietuvoje (8:b, c žemėlapis). Senajame geležies amžiuje skydo rankenų aptinkama tik Vakarų Lietuvoje ir Nemuno žemupyje. Iš pastarosios teritorijos žinomas turbūt ankstyviausias skydo rankenos apkalas, aptiktas Dauglaukio k. Nr. 12 (33 pav.). Jo ilgis apie 15 cm, vienas galas labai sunykęs. Apkalas pagamintas iš geležinės juostelės, kurios centrinė dalis yra išgaubta. Geriau išsilaikęs galas yra plokščias ir

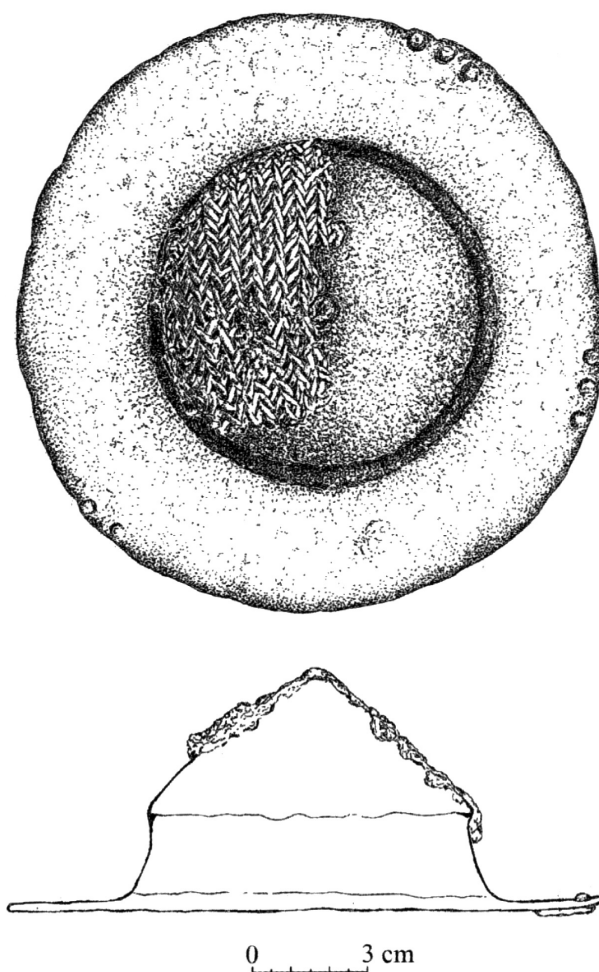
užsibaigia 1,8 cm skersmens skrituliu, 4 cm atstumu nuo išlikusio galo, ties išilginio išgaubimo pradžia išlikusi kniedė 1,5 cm skersmens žalvarine pusrutulio formos tuščiavidure galvute (Balčiūnas, 1984, p. 47). Pagal išvaizdą šis rankenos apkalas yra kiek panašus į N. Zielingo G1 rankenos apkalų tipą, datuojamą B1–B2 periodais (10–150 m.) (Zieling, 1989, tab. 2). J. Ilkjæras tokius rankenos apkalus skiria 1 grupei ir pagal skandinavišką archeologinę medžiagą datuoja I a. (Ilkjær, 1990, abb. 200). Dauglaukio k. Nr. 12 pagal labai profiliuotą segę su dviem skydeliais datuojamas B2–C1 periodu (150–200 m.) (Michelbertas, 1986, p. 112).

Kitas, panašiu laikotarpiu datuojamas rankenos apkalas yra žinomas iš Palangos k. Nr. 2 (7 pav.). Jis pagamintas iš geležinės ilgo stačiakampio formos juostelės, kuri per vidurį yra kiek išplatėjusi ir išgaubta. Ka-

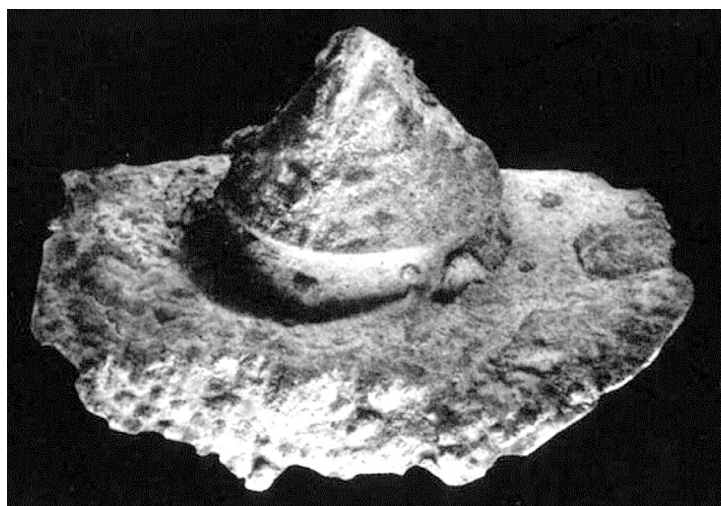
27 pav. Baliuliai, Švenčionių r., pilk. Nr. 3, degintinis k. Nr. 2. Geležinis antskydis, VE tipas (Kurila, Kliaugaitė, 2007, pav. 19)

Fig. 27. Baliuliai, Švenčioniai dist., barrow 3, cremation grave 2. Iron shield boss, VE type (Kurila, Kliaugaitė, 2007, pav. 19).

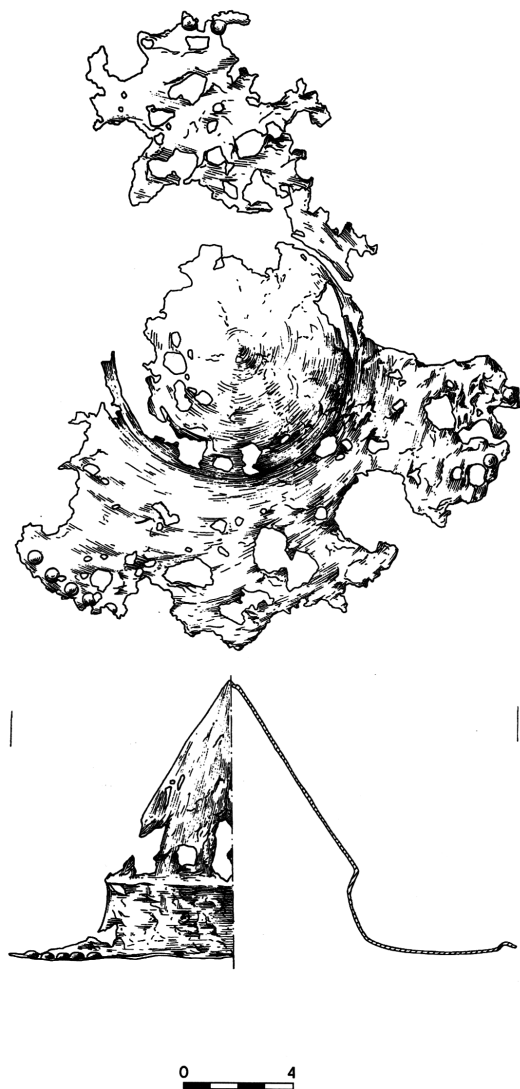
28 pav. Taurapilis, Utenos r., pilk. Nr. 5. Geležinis antskydis, VE tipas (Bliujienė, Steponaitis, 2009, fig. 9a)

Fig. 28. Taurapilis, Utena dist., barrow 5. Iron shield boss, VE type (Bliujienė, Steponaitis, 2009, fig. 9a).

29 pav. Poviliškė, Ignalinos r. Atsitiktinai rastas geležinis antskydis, VF tipas (Gimbutas, 1963, fig. 53)

Fig. 29. Poviliškė, Ignalina dist. Randomly founded iron shield boss, VF type (Gimbutas, 1963, fig. 53).

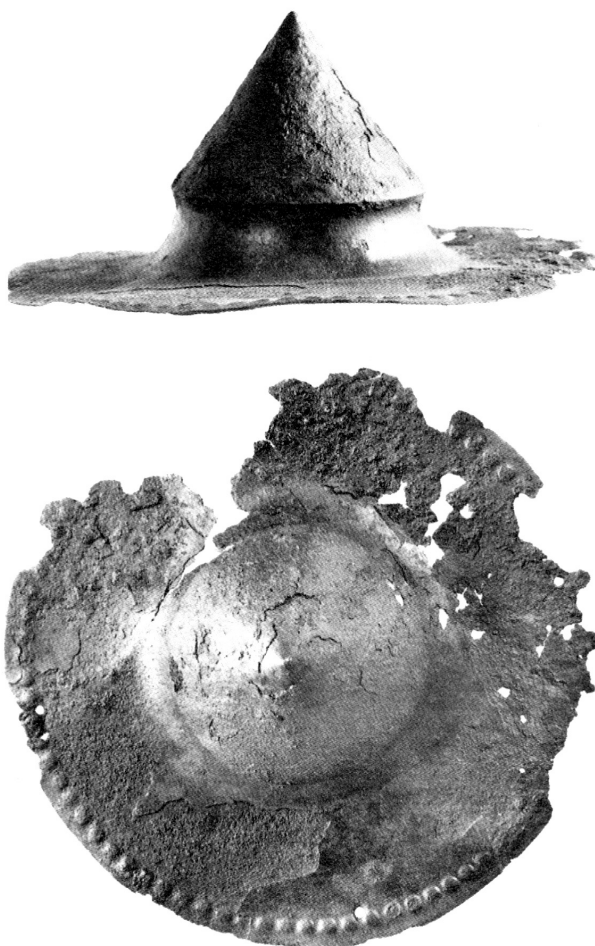

30 pav. Žvirbliai, Vilniaus m. Atsitiktinai rastas geležinis antskydis, VF tipas (Iwanowska, 2006, tab. CVIII)

Fig. 30. Žvirbliai, Vilnius city. Randomly founded iron shield boss, VF type (Iwanowska, 2006, tab. CVIII).

pas pagal greta esančius datuotinas II a. pabaiga–III a. (Tautavičius, 1968, p. 135).

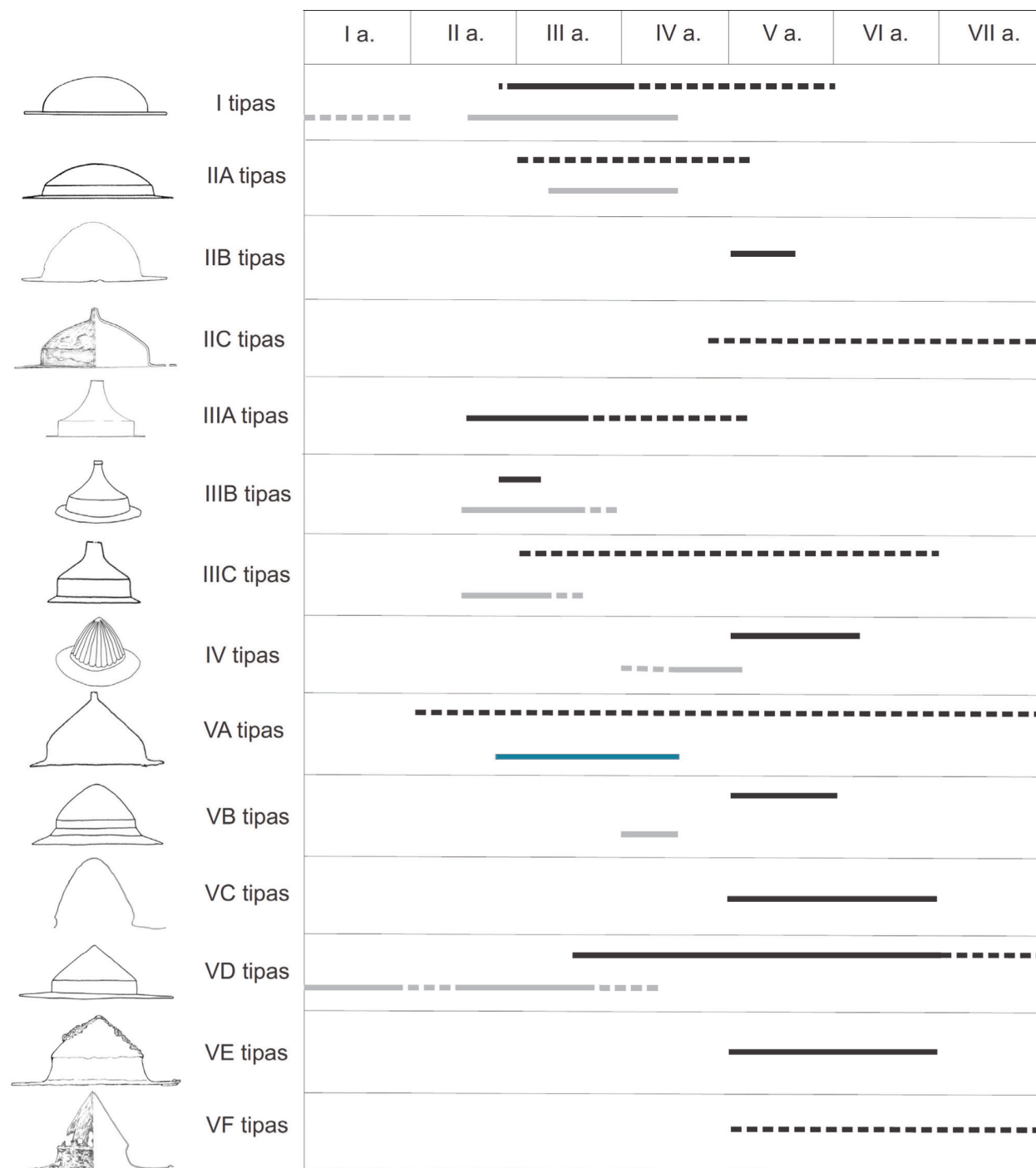
Dar keturi rankenos apkalai vakarinėje Lietuvos dalyje yra žinomi iš Lazdininkų kapinyno. Deja, kadangi prastai išlikę, tiksliau pasakyti, kokios jie buvo formos, neįmanoma. Nepaisant to, jie suteikia kitokio pobūdžio vertingos informacijos. Prie k. Nr. 4 rasto rankenos apkalo buvo prilipę kaulo bei audinio fragmentų (Butkus, Kanarskas, 1992 š, p. 19). Tikėtina, kad pati skydo rankena buvo pagaminta iš kaulo. Audinio fragmentas rodo, kad rankena buvo apvyniota

31 pav. Atsitiktinai rastas VF tipo antskydis iš Vakarų Baltarusijoje esančio Smurgainių (Smorgon) pilkapyno (Demidziuk, Kontny, 2009, fig. 6)

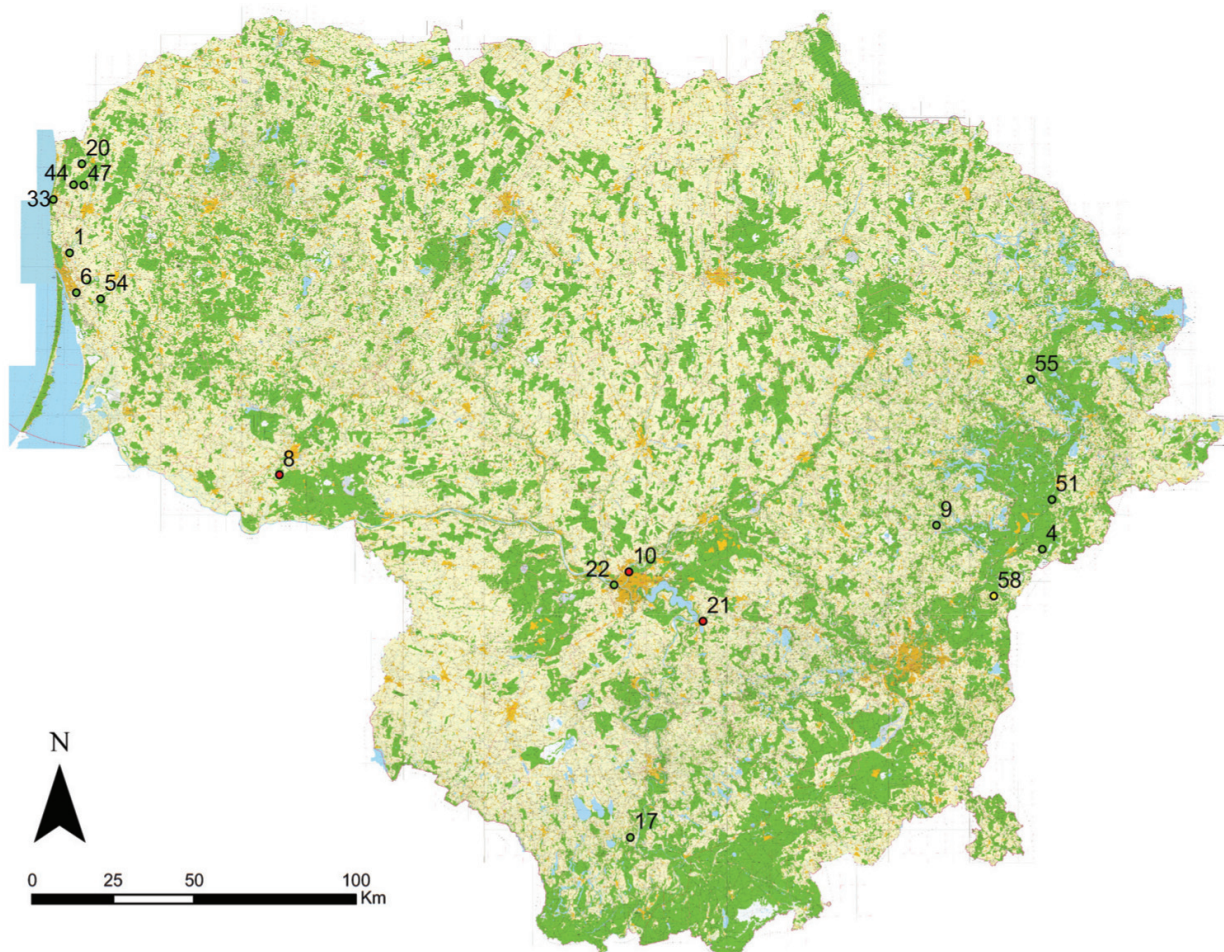
Fig. 31. Randomly founded iron shield boss, VF type, from Smurgainiai (Smorgon) barrow cemetery in West Belarus (Demidziuk, Kontny, 2009, fig. 6).

audiniu, norint ją padaryti patogesnę. Kape Nr. 11 (17) buvo rasta gerai išsilaikiusi visa skydo rankena. Prie medinės skydo rankenos dalies buvo pritvirtintas 13 cm ilgio geležinis apkalas. Per vidurį jis buvo išgaubtas, o galuose šiek tiek išplatėjęs. Į išgaubtą apkalo vietą buvo įleista medinė dalis. Kaip ir k. Nr. 4, ant apkalo buvo aptikta audinio (arba odos) fragmentų (Butkus, 1993 š, p. 52). Kape Nr. 38 taip pat buvo rastas geležinio rankenos apkalo fragmentas, deja, skurdus jo aprašymas tyrinėjimų ataskaitoje nesuteikia jokios svarbesnės informacijos. Tik galima pasakyti,

32 pav. Antskydžių tipų datavimas: juoda spalva – pagal Lietuvos archeologinę medžiagą; pilka – pagal Zieling, 1989; tamsiai mėlyna – pagal Ilkjær, 1990

Fig. 32. Dating of shield boss types: black color – after archaeological material of Lithuania; grey – after Zieling, 1989; dark blue – after Ilkjær, 1990.

8 žemėlapis. Skydo kraštų ir rankenos apkalų paplitimas

(parengė D. Kiulkys)

- a) ● – kraštų apkalai;
- b) ● – rankenos apkalai;
- c) ● – kraštų ir rankenos apkalai

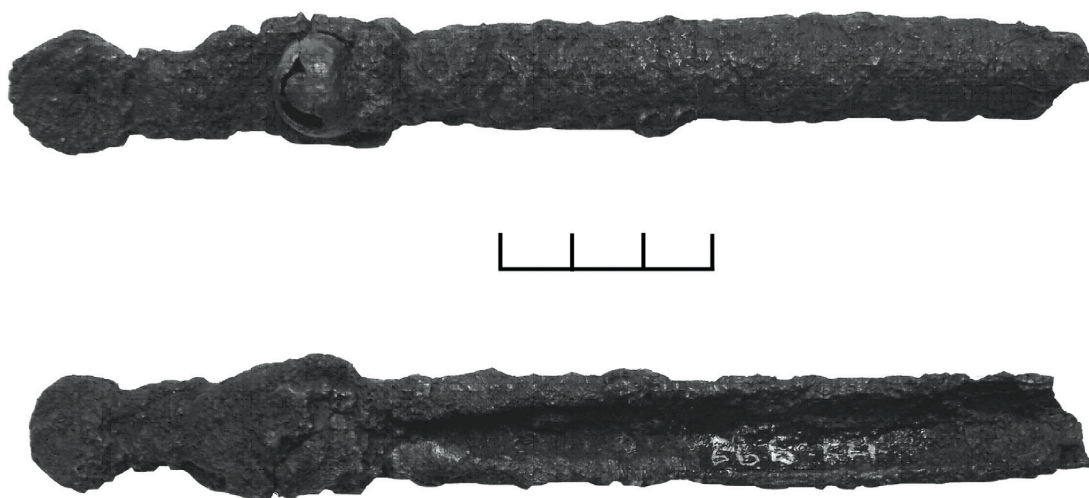
Map no 8. Distribution of shield edge and handle fittings.

- a) ● – edge fittings;
- b) ● – handle fittings;
- c) ● – edge and handle fittings.

Radavietės: 1. Aukštkiemiai (Oberhof) 4. Baliuliai 6. Bandužiai 8. Dauglaukis 9. Degsnė-Labotiškiai II 10. Eiguliai 20. Lazdininkai (Kalnalaukis) 21. Maisiejūnai 22. Marvelė 33. Palanga 44. Rūdaičiai I 47. Senkai 51. Sudota (Sudata) I 54. Šernai 55. Taurapolis 58. Varapniškės

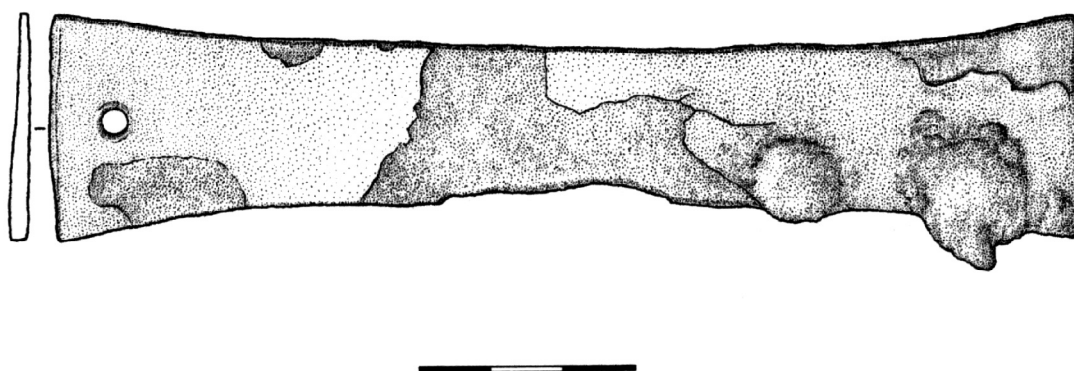
kad surasto fragmento ilgis buvo 8 cm (Baleniūnas, 1940 š, p. 41). Smulkių dar vieno rankenos apkalų fragmentų (3,3 ir 2,3 cm ilgio) buvo rasta prikorodavusių prie kvadrato M-77 atsitiktinai rasto antskydžio. Jų forma leidžia teigti, kad apkalas buvo plokščias su išgaubta centrine dalimi (Butkus, 1993 š, p. 76). Pagal inventorių k. Nr. 38 datuojamas 150–260 m. (Bliujienė, Butkus, 2007, p. 110), o k. Nr. 4 ir 11 (17) – III a. pirmąją pusę (Butkus, Kanarskas, 1992, p. 85; Butkus, Sidrys, Kanarskas, 1994, p. 145).

Vidurinio geležies amžiaus skydo rankenos dalių jau yra aptinkama centrinėje, rytinėje bei pietinėje Lietuvos teritorijoje. Savo išvaizda į senajo geležies amžiaus skydo rankenos apkalus iš Vakarų Lietuvos yra kiek panašus radinys iš Degsnės-Labotiškių II pilkapyno, pilk. Nr. 6 (Bliujienė, 2006, pav. 3:11). Rankena yra ilgo stačiakampio formos su smarkiai išplatėjusiais galais. Per vidurį apkalas turi išgaubimą, kuris parodo, kad jis buvo nuo sudėtinės skydo rankenos. Radinio ilgis – 15 cm, o plotis varijuoja nuo 2,4 cm

33 pav. Dauglaukis, Tauragės r., k. Nr. 12. Geležinio skydo rankenos apkalo fragmentas
(D. Kiulkio nuotrauka)

*Fig. 33. Dauglaukis, Tauragė dist., grave 12. Fragment of iron fitting of shield handle
(photo by D. Kiulkys).*

34 pav. Baliuliai, Švenčionių r., pilk. Nr. 3, degintinis k. Nr. 2. Geležinė skydo rankena ar jos apkalas
(Kurila, Kliugaitė, 2007, pav. 19:4)

Fig. 34. Baliuliai, Švenčionys dist., barrow 3, cremation grave 2. Iron shield handle or it's fitting (Kurila, Kliugaitė, 2007, pav. 19:4).

35 pav. Krikštonys, Lazdijų r., k. Nr. 2. Geležinė skydo rankena ar jos apkalas (D. Kiulkio nuotrauka)

Fig. 35. Krikštonys, Lazdijai dist., grave 2. Iron shield handle or it's fitting (photo by D. Kiulkys).

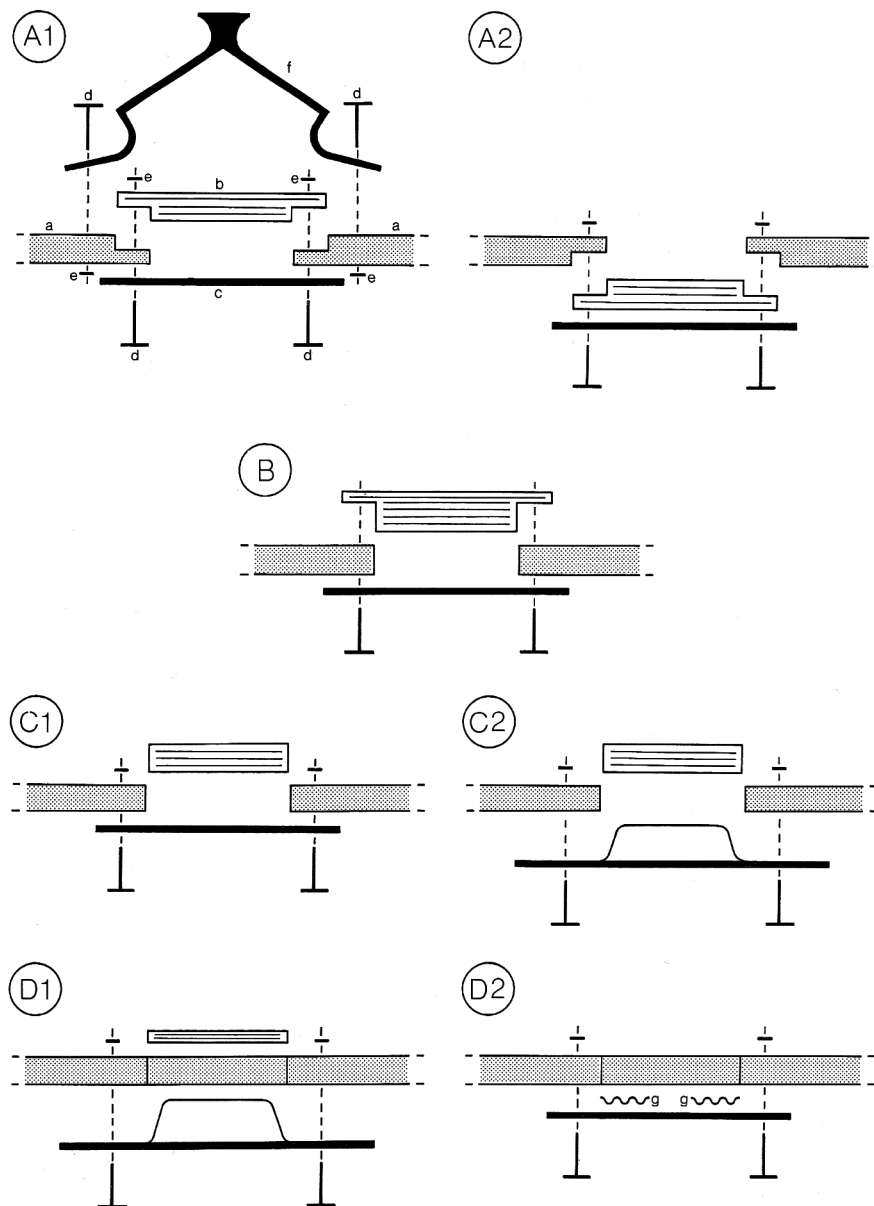
per vidurį iki 3,7 cm kraštuose. Apkalas prie skydo korpuso buvo tvirtinamas dviem vinutėmis / kniedėmis (po vieną kiekviename gale) (LNM ASK, krt. Nr. AR 549:20). Šį kapą, kadangi jame rasta Prahos tipo segė, galima datuoti V a. antruoju arba trečiuoju ketvirčiu–VI a. pradžia (Bliujienė, 2006, p. 139).

Gana skirtingų rankenos apkalų buvo surasta Baliulių ir Krikštonių laidojimo paminkluose. Baliulių pilk. Nr. 3, k. Nr. 2 buvo rastas stačiakampio platėjančiais galais formos rankenos apkalas (34 pav.). Jo ilgis – 15 cm, o plotis yra nuo 2,1 cm centrinėje dalyje iki 3,1 cm kraštuose. Abiejuose radinio galuose yra po vieną 0,3 cm skersmens skylutę tvirtinimui (Kliaugaitė, 1999 š, p. 27). Šis kapas datuojamas V a. viduriu arba antrąja puse (Kurila, Kliaugaitė, 2007, p. 138). Labai panašus dirbinys yra surastas ir Krikštonių k. Nr. 2. Jis taip pat buvo stačiakampio su išplatėjusiais galais formos (35 pav.). Apkalo ilgis – 15 cm, o plotis galuose siekia 3,35 cm. Prie skydo jis buvo tvirtinamas keturiomis vinutėmis / kniedėmis (po dvi kiekviename gale) (LNM ASK, krt. Nr. AR 74:11). Apkalą galima datuoti V–VI a., nes šiuo laikotarpiu yra datuojamas kartu rastas ietigalis su profiliuota plunksna (Kazakevičius, 1998, p. 27).

Pagrindinis pastarųjų dviejų radinių skirtumas nuo

kitų rankenos apkalų yra tas, kad jų centrinėje dalyje nėra išgaubimo, būdingo sudėtinėms skydo rankenoms. Tai leidžia manyti, kad radiniai iš Baliulių pilk. Nr. 3, k. Nr. 2 ir Krikštonių k. Nr. 2 yra ne rankenos apkalai, o pačios skydo rankenos. Apibendrinus galima teigti, kad Lietuvoje buvo gaminamos tiek sudėtinės skydo rankenos, kurios buvo naudojamos visą aptariamąjį laikotarpį, tiek vientisos skydo rankenos, kurios atsirado viduriniame geležies amžiuje.

Dėl fragmentiškos archeologinės medžiagos nėra aišku, kaip rankena buvo tvirtinama prie skydo korpuso. Sužinoti daugiau apie rankenos tvirtinimą galima tik tiriant kitų šalių archeologinę medžiagą. Remiantis nuodugniai išanalizuotais anglosaksų kapinynuose rastų skydo rankenų duomenimis galima teigti, kad buvo mažiausiai septyni tvirtinimo būdai (36 pav.). Antskydis turėjo kuo geriau apsaugoti skydo vietą, kurioje buvo tvirtinama rankena, todėl jos ilgis (tiksliau, atstumas tarp ją pritvirtinančių kniedžių) dažniausiai yra mažesnis arba lygus antskydžio skersmeniui. Skydo rankena buvo tvirtinama ne centrinėje antskydžio dalyje, bet truputėlį arčiau vieno ar kito krašto. Taip buvo daroma dėl praktinių sumetimų: laikant skydą, rankos pirštams reikia mažiau vietos nei krumpliams ir pačiam delnui (Dickinson, Härke, 1992, p. 35–42).

36 pav. Skirtingi skydo rankenos tvirtinimo būdai. *a* – skydo korpusas, *b* – medinė rankena, *c* – metalinė rankena ar jos apkalas, *d* – kniedė, *e* – poveržlė, *f* – antskydis, *g* – oda (Dickinson, Härke, 1992, fig. 24)

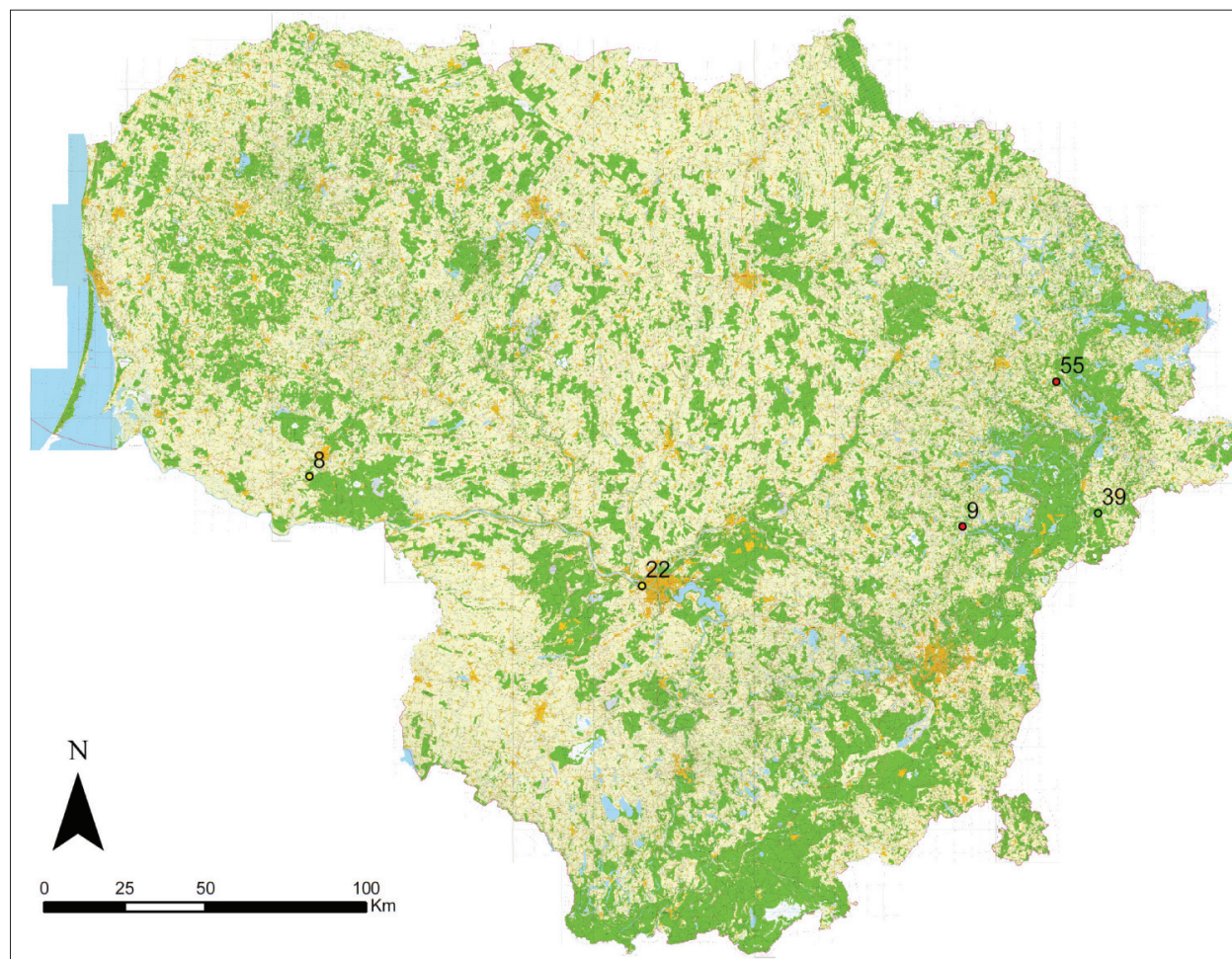
Fig. 36. Different shield handle attachment modes. *a* – shield body, *b* – wooden handle, *c* – metal handle or it's fitting, *d* – rivet, *e* – rove, *f* – shield boss, *g* – leather (Dickinson, Härke, 1992, fig. 24).

SKYDO DIRŽAS

Nors mūšyje skydas neabejotinai buvo nešamas laikant už rankenos, žygio metu toks skydo nešimo būdas nebuvo patogus, todėl skydas greičiausiai buvo nešamas pasikabinus ant specialaus diržo, kuris buvo tvirtinamas prie skydo korpuso arba rankenos. Toks diržas galėjo būti paprasčiausia virvė arba odos juosta, tačiau kai kurie jų buvo ir sudėtingesnės konstrukcijos – turėjo sagtį, kuria buvo reguliuojamas diržo ilgis,

ir kitų diržams būdingų metalinių dalių, pavyzdžiui: grandžių ar apkalų (Dickinson, Härke, 1992, p. 60; Stephenson, 2002, p. 52–53).

Lietuvos archeologinėje medžiagoje žinomos tik metalinės skydo dalys – sagtys ir grandys – iš penkių vietovių Rytų ir Vidurio Lietuvoje bei Nemuno žemupyje (9 žemėlapis). Iš viso šiuo metu skydo diržui priskiriamos keturios sagtys bei trys grandys. Tikrasis jų skaičius turėtų būti gerokai didesnis, nes sagtys ir grandys skydo diržo dalimis laikomos tik tada, kai

9 žemėlapis. Skydo diržo dalių paplitimas Lietuvoje
(parengė D. Kiulkys)

- a) ● – sagtys;
- b) ● – grandys;
- c) ● – sagtys ir grandys

Map no. 9. Distribution of shield belt parts.

- a) ● – buckles;
- b) ● – rings;
- c) ● – buckles and rings.

Radavietės: 8. Dauglaukis 9. Dėgsnė-Labotiškiai II 22. Marvelė 39. Peršaukštis-Kasčiukai 55. Taurapolis

būna atrastos prie pat antskydžio. Esant ilgesniam skydo diržui, jo metalinės dalys galėjo būti gana toli nuo antskydžio ir dėl to tyrinėtojų palaikytos kitos paskirties diržų dalimis. Problemų kelia ir degintiniai kapai, nes juose visos įkapės dažniausiai būdavo sudedamos į vieną krūvelę, ir tada nustatyti, kokios paskirties diržo buvo rastosios sagtys ar grandys, neįmanoma. Dar viena problema identifikuojant metalines skydo diržo dalis yra ta, kad jos išvaizda ir matmenimis nesiskiria nuo kitos paskirties diržų dalių. Pavyzdžiui, Taurapilio, Utenos r., pilk. Nr. 5 šalia antskydžio rasta ornamentuota grandis (Bliujienė, Steponaitis, 2009, fig. 9:2) yra beveik tapati grandžiai iš Peršaukščio-Kasčiukų, Švenčionių r., pilk. Nr. 6 (Kurila, Kiaugaitė, 2008, pav. 29), kuriame skydo dalių nebuvo aptikta. Tokia pati, tik neornamentuota grandis buvo rasta ir Bialiulių, Švenčionių r., pilk. Nr. 3, k. Nr. 2 (Kurila, Kiaugaitė, 2007, pav. 19:6), tačiau dėl degintinio laidojimo būdo yra neįmanoma pasakyti, kokios paskirties diržui ji priklausė. Galimas daiktas, kad metalinių skydo diržo dalių yra aptinkama retai dėl to, kad dažnai šiuos diržus atstojo paprasčiausios odos juostos ar virvės.

Taigi, apie diržą, skirtą skydui nešti, šiuo metu pasakyti galima labai nedaug. Neabejotinai kai kurie skydai buvo nešami diržais su metalinėmis dalimis, tačiau atrastas nedidelis jų kiekis leidžia spėti, kad dauguma skydų buvo nešami pasikabinus ant paprasčiausios odos juostos ar virvės. Be abejo, dalis skydų diržo galėjo iš viso neturėti. Organinių šių diržų liekanų nėra išlikusių, todėl negalima pasakyti, kokio ilgio ir pločio jie buvo. Taip pat lieka neaišku, kaip ir kurioje vietoje diržas buvo tvirtinamas prie paties skydo.

SKYDO KORPUSAS

Skydo korpusas – pagrindinė skydo dalis. Lietuvoje dėl prasto medienos išlikimo beveik nėra duomenų, iš kurių būtų galima atkurti skydo korpuso formą, dydį bei svorį. Norint rekonstruoti skydą, reikia remtis visos Europos archeologine medžiaga.

Gamyba ir konstrukcija

Skydo korpusas Europoje dažniausiai buvo gaminamas iš medžio, tačiau yra žinoma ir pagamintų vien iš metalo. Vienas iš tokių yra vadinamasis „Batersea“ bronzinis skydas, rastas Temzės upėje Didžiojoje Britanijoje (Allen, 2001, p. 48). Tokie skydai dėl savo

trapios konstrukcijos greičiausiai buvo naudojami ne kovoje, o įvairių ritualų metu.

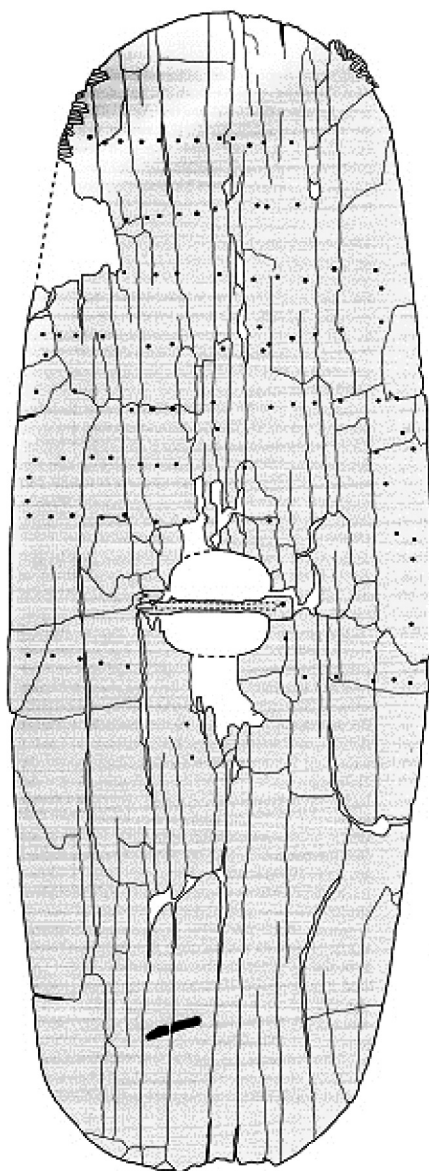
Medinis skydo korpusas buvo gaminamas iš vientiso medžio ruošinio, keleto lentelių sluoksnių arba pinnamas iš vytelių. Pastarasis gamybos būdas buvo paplitęs senovės Graikijoje (Warry, 2004, p. 13), tačiau beveik nežinomas aptariamojo laikotarpio Europoje. Apie pintų iš vytelių skydų naudojimą galima spręsti iš vos kelių paminėjimų rašytiniuose šaltiniuose. P. K. Tacitas savo veikale „Analai“ užsimena, kad tokius skydus naudojo germanai: „... germanai neturi nei šarvų, nei šalmų, jų skydai sutvirtinti ne geležimi, ne oda, bet supinti iš vytelių arba padirbti iš plonų dažytų lentelių...“ (Tacitas, 2005, p. 68 (II 14:3)). Kiek anksčiau ir J. Cezaris (Ceasar, 2008, p. 52 (2.33)) rašė keltų gentis naudojus tokius skydus.

Skydo korpuso gaminimas iš keleto lentelių sluoksnių labiausiai buvo paplitęs Romos imperijoje ir Artimuosiuose Rytuose. Korpusas buvo suklijuojamas iš trijų sluoksnių. Vidurinio sluoksnio lentelės buvo klijuojamos taip, kad sudarytų statų kampą su kitų sluoksnių lentelėmis. Tokia konstrukcija skydai suteikdavo ne tik patvarumą, bet ir lankstumo (Goldsworthy, 2003, p. 31). Ar tokie skydai buvo naudojami europinio *Barbaricum* gyventojų, nėra žinoma, tačiau toks gamybos būdas reikalavo aukšto meistrų lygio, kurio jie tikriausiai nebuvo pasiekę.

Pavieniai radiniai iš Skandinavijos durpynų rodo, kad skydas galėjo būti gaminamas ir iš vientiso medienos ruošinio. Vienas toks radinys buvo aptiktas Vaedebro durpyne, Danijoje (37 pav.).

Dažniausiai skydo korpusas buvo gaminamas iš keleto medinių lentelių. Šis gamybos būdas buvo pagrindinis visame europiniame *Barbaricum*. Greičiausiai taip skydus gamino ir baltų genčių nariai. Thorsbergo durpyne (Vokietija) rasti apvalūs mediniai skydai buvo pagaminti iš 7–11 atskirų lentelių, kurių plotis buvo nuo 8 iki 23 cm. Sutton Hoo kapinyne (Didžioji Britanija) rastas skydas buvo padarytas iš trijų lentelių. Dura-Europos mieste (Sirija) rasti penki romėnų samdinių skydai buvo iš 12–15 lentelių (Dickinson, Härke, 1992, p. 50).

Kiek lentelių skydai gaminti naudojo baltai aptariamuoju laikotarpiu, nustatyti sunku. Vienintelis naujingos informacijos suteikiantis radinys – gerai išsilaikęs IX a. skydas iš Tiro durpyno (Latvija) (38 pav.). Jis pagamintas iš aštuonių apie 0,6 cm storio lentelių

37 pav. Iš vientiso medienos gabalo pagamintas skydas, rastas Vaedebro vietovėje, Danijoje (Ilkjær, 2001, Abb. 319)

Fig. 37. Shield made from single wood piece from Vaedebro, Denmark (Ilkjær, 2001, Abb. 319).

(Уртаһ, 1961, с. 221). Apie skydų storį Lietuvos teritorijoje galima spręsti tik pagal kniedžių nuo antskydžio ilgį. Taurapilio pilk. Nr. 5 rastos trys kniedės, kurių ilgis – 2,1–2,5 cm. Jos greičiausiai antskydį tvirtino prie 1–1,7 cm storio lentelių (Tautavičius, 1996, p. 150–151).

Tarpusavyje lentelės galėjo būti tvirtinamos keliais būdais. Vienas jų buvo lentelių sukliajimas. Neaišku, kokios sudėties klijai buvo naudojami *Barbaricum*.

Romėniško skydo, rasto Dornasterio mieste (Didžioji Britanija), liekanų cheminė analizė parodė, kad jie galėjo būti gyvulinės kilmės (Buckland, 1978, p. 251). Storesnės lentelės galėjo būti tvirtinamos jų briaunose išskaptavus briauneles ir griovelius. Lenteles galėjo tvirtinti ir iš skydo vidinės pusės prikalamos (stačiu kampu skydo korpuso lentelėms) papildomos plonos lentelės. Jeigu skydo lentelės buvo gana siauros, kelias iš jų sutvirtindavo pats antskydis. Skydo kraštai dažnai buvo sutvirtinami geležiniais „U“ skerspjūvio apkalais arba siauromis odos juostomis.

Lenteles sutvirtindavo ir skydą dengianti oda. Skydas būdavo aptraukiamas vandenyje išmirkytos reikiamo dydžio odos gabalu. Padžiūvusi saulėje oda susitraukdavo ir stipriai suspausdavo lenteles (Dickinson, Härke, 1992, p. 50–51). Tam buvo naudojama rauginta, virta arba žaliavinė oda (Stephenson, 2002, p. 41). Oda skydas buvo dengiamas, kad nesudrėktų ir būtų atsparesnis smūgiams. Bandymai, kurių metu iš lanko buvo šaudoma į Illerupo durpyne rastų skydų rekonstrukcijas, parodė, kad oda dengti skydai yra daug atsparesni už tuos, kurie nebuvo ja aptraukti (Jensen, Jørgensen, Hansen, 2003, p. 320, 322). Panašūs bandymai taip pat parodė, kad oda dengti skydai suteikdavo beveik tokią pat apsaugą nuo lanko strėlių, kaip ir geriausi romėniški segmentiniai šarvai (lot. *lorica segmentata*) (Fields, 2006, p. 40). Jau minėto skydo iš Tiro durpyno analizė parodė, kad tarp lentelių ir odos buvo dedamas supresuotos žolės sluoksnis, kuris tikriausiai taip pat buvo skirtas sušvelninti prieš smūgius (Уртаһ, 1961, с. 222).

Skydo korpusą praktiškiausia buvo gaminti iš lengvos, tvirtos ir neskalsios medienos. Pagal medienos svorio, tvirtumo ir skalumo santykį tinkamiausias yra gluosnis ir alksnis, o netinkamiausias – ąžuolas (Dickinson, Härke, 1992, tab. 14). Anglosaksiškų skydų tyrimas parodė, kad V–VII a. dažniausiai buvo naudojama alksnio ir gluosnio mediena, o rečiausiai – ąžuolas ir liepa (Dickinson, Härke, 1992, p. 48–49, tab. 13). Illerupo durpyne rastų skydų analizės rezultatai buvo kiek kitokie. Dauguma skydų taip pat buvo pagaminti iš alksnio, toliau ėjo ąžuolas ir tuopa, o mažiausiai buvo naudoti gluosnis ir pušis (Ilkjær, 2001, tab. 27). Šie rezultatai rodo, kad nors skydai dažniausiai ir buvo gaminama iš lengvos ir neskalsios medienos, bet dėl tam tikrų priežasčių buvo naudojama faktiškai visų tuo metu augusių medžių mediena.

38 pav. IX a. medinis skydo korpusas iš lobio, rasto Tiro durpyne, Latvijoje (D. Kiulkio nuotrauka)

Fig. 38. 9th c. wooden shield board from hoard founded in Tira peat bog, Latvia (photo by D. Kiulkys).

Kokia mediena skydo korpusui gaminti buvo naudojama Lietuvos teritorijoje nėra žinoma, nes nėra rasta geriau išlikusių medinių skydo korpuso dalių. Tiesa, retkarčiais yra aptinkama prie metalinių skydo dalių prilipusių medienos fragmentelių, tačiau iki šiol nebuvo atlikti jokie specialūs tyrimai medžio rūšiai nustatyti. Kaip rodo paleobotaniniai senojo ir vidurinio geležies amžiaus tyrimai, Lietuvos teritorijoje augusiuose miškuose vyravo eglė (*picea*) ir pušis (*pinus*) (Stančikaitė, Kisielienė, Strimaitienė, 2004, p. 24; Stančikaitė et al., 2008, p. 241), todėl nemažai skydų galėjo būti pagaminta būtent iš šios medienos. Kad baltai skydams gaminti naudojo sakuočių medieną, rodo ir radiniai iš Tiro durpyno bei Krimuldos pilk. Nr. 1 Latvijos teritorijoje (Урган, 1961, c. 221–222).

Forma ir dydis

Skydo formą tiksliausiai galima nustatyti iš gerai išlikusio medinio korpuso. Deja, bet net geriausiai išlikę

durpynuose rasti skydai dažnai būna labai fragmentiški. Dažniausiai žemėje išsilaiko tik metalinės skydo dalys. Neišlikusio medinio skydo korpuso formą galima nustatyti iš jo kraštų apkalų išsidėstymo ir formos. Tokie skydo apkalai, pavyzdžiui, apvalaini arba sulenksti stačiu kampu, leidžia teigti, kad skydas buvo apvalainas arba keturkampio formos. Dar vienas būdas nustatyti skydo formą yra ikonografinės medžiagos analizė. Bet toks būdas taip pat yra problemiškas, nes skydo forma dėl autoriaus pasaulėžiūros galėjo būti atitinkamai iškreipta. Taip pat skydas galėjo būti vaizduojamas labai simboliškai arba taip, kad kuo mažiau užgožtų kitas kūrinio detales.

Informacijos apie skydo korpuso matmenis suteikia jo paliktos organinės dėmės analizė, kuri padeda nustatyti apytikslų skydo dydį. Maksimalų galimą skydo dydį įmanoma nustatyti iš atstumo nuo antskydžio iki kapo duobės krašto (Stephenson, 2002, p. 34). Apie skydo dydį galima spręsti ir pagal jo kraštų apkalų iš-

2 lentelė. **Kapai, kuriuose pagal antskydžio atstumą nuo kapo krašto, pavyko nustatyti maksimalų galimą skydo dydį**
 Table 2. *Graves in which maximum shield size can be determined from distance between shield boss and grave edge.*

Kompleksas	Apvalus skydas	Pailgos formos skydas		Šaltinis
	Maks. skersmuo (cm)	Maks. ilgis (cm)	Maks. plotis (cm)	
Dauglaukis, k. Nr. 74	50,5	74,5	50,5	Jovaiša, 1991 š, brėž. Nr. 16
Degsnė-Labotiškiai, pilk. Nr. 5	71,8	201	71,8	LIIRS, brėž. Nr. 3794
Degsnė-Labotiškiai, pilk. Nr. 6	56	113,8	56	LIIRS, brėž. Nr. 3795
Degsnė-Labotiškiai, pilk. Nr. 7	50	70	50	Tautavičius, 1970 š, p. 35
Lazdininkai, k. Nr. 11 (17)	56,6	197,7	56,6	Butkus, 1993 š, pav. 37
Lazdininkai, k. Nr. 4	54,8	158,8	54,8	Butkus, Kanarskas, 1992 š, p. 19
Pėžaičiai, k. Nr. 3	55,5	163,5	55,5	Tamulynas, 2002 š, brėž. Nr. 8
Šaukėnai, k. Nr. 40	40	131	40	Stankus, 1981, pav. 5
Taurapilis, pilk. Nr. 5	63,3	124	63,3	Tautavičius, 1981, pav. 5
Žviliai, k. Nr. 48	64	74	64	Vaitkunskienė, 1999, pav. 29:2
Marvelė, k. Nr. 312	63,4	–	–	Bertašius, 2005, Taf. 312

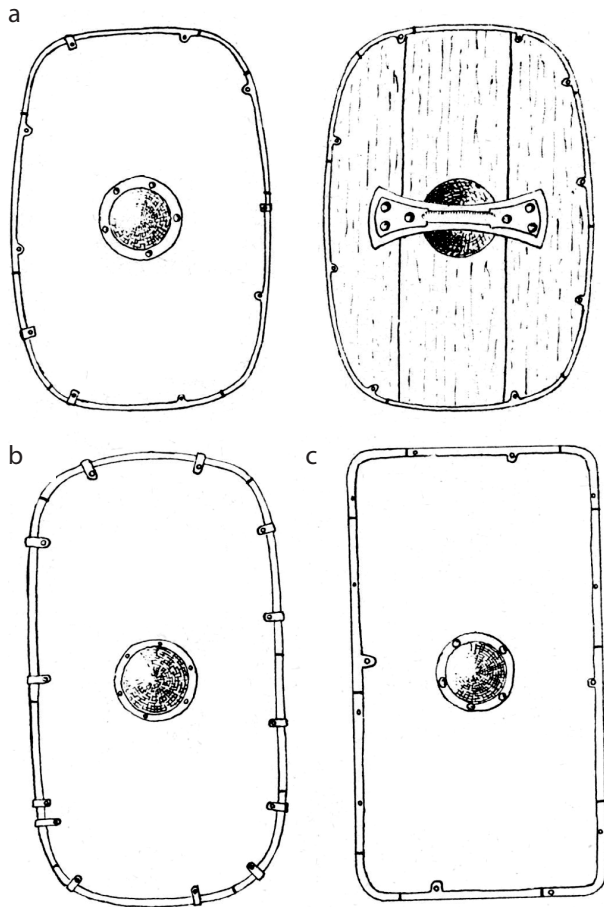
sidėstymą. Lietuvoje skydo kraštų apkalų yra rasta keturiose vietovėse (8:a, c žemėlapis), tačiau pagal jose rastus korpuso apkalus skydo dydį nustatyti galima tik palaidojime iš Maisiejūnų pilk. Nr. 3. Pagal atstumą nuo apkalų iki antskydžio galima spręsti, kad plotis buvo 40 cm, o ilgis – 45 cm (Butėnienė, 1971 š, p. 9). Kiek plačiau galima taikyti metodą, kai apie skydo dydį sprendžiama iš atstumo tarp antskydžio ir kapo duobės kraštų. Taikant šį metodą susiduriama su keliais keblumais. Visų pirma šiuo būdu nustatant skydo matmenis yra remiamasi prielaida, kad skydas į kapą buvo dedamas horizontaliai. Tačiau kai kada skydas galėjo būti atremtas į kapo duobės kraštą. Tokiu atveju atstumas tarp antskydžio ir kapo duobės krašto suteikia visiškai nepatikimus duomenis. Kita problema yra ta, kad, yrant mirusiojo palaikams, karstui ir pačiam skydo korpusui, antskydis gali pasislinkti iš savo pirminės padėties. Dažnai skydas buvo dedamas kapo viduryje, todėl šiuo būdu nustatytas skydo dydis būna pernelyg didelis ir nesuteikia jokios naudingos informacijos. Dar viena svarbi problema yra ta, kad šio metodo negalima taikyti degintiniams kapams, nes kremuojant mirusiojo palaikus kartu buvo sudeginamas ir pats skydas.

Pasitelkus kapų aprašus ir planus, iš viso šį metodą galima taikyti vienuolikos kapų kompleksams (2 lentelė). Skydų forma nėra aiški, todėl lentelėje yra pateikiami didžiausi tiek apvalių, tiek pailgų skydų matmenys. Iš šių duomenų matyti, kad galimas maksimalus apvalių skydų skersmuo svyruoja nuo 40 iki 71,8 cm (vidurkis – 52,5 cm). Apie pailgos formos skydų dydį spręsti yra daug sunkiau. Kaip matyti iš

2 lentelės, galimas maksimalus skydų ilgis svyruoja nuo 70 iki 201 cm, o plotis – nuo 40 iki 71,8 cm. Be abejo, kai kurie matmenys yra pernelyg dideli. Šių eilučių autoriaus nuomone, maksimalus skydo ilgis neturėtų būti didesnis nei 150 cm. Atmetus visus matmenis, didesnius nei 150 cm, matyti, kad galimas maksimalus skydų ilgis svyruoja nuo 70 iki 131 cm (vidurkis – 103,8 cm). Nors taikant šį metodą ir buvo gauta tam tikrų duomenų, tiksliau skydo korpuso dydį bus galima nustatyti tik tada, kai bus aptikta gerai išlikusi jo medinė dalis arba iš savo pirminės padėties nepasislinkę krašto apkalai.

Negausi Lietuvos archeologinė medžiaga neleidžia susidaryti aiškesnio vaizdo apie aptariamojo laikotarpio skydų formą ir dydį, todėl būtina aptarti archeologinius skydų radinius iš gretimų kraštų. Padėtis daug geresnė kituose baltų kraštuose. Štai apie senovės prūsų teritorijoje aptiktus radinius 1941 m. buvo išleistas straipsnis, kuriame pateiktos I–III a. datuojamų skydų rekonstrukcijos (La Baume, 1941). Autorius iš šešių skirtingose vietovėse rastų skydų dalių atkuria tris skydų formas:

- *Groß Otenhagen* tipas – pailgos formos skydai su užapvalintais kampais bei šonais (39:a pav.). Rekonstravimui buvo pasitelkti radiniai iš *Groß Otenhagen* / *Полесье* k. Nr. 19 ir *Kirpehn* / *Поваровка* k. Nr. VII (La Baume, 1941, S. 5, 7; Kontny, 2008, p. 188).
- *Gonschor* tipas – siauresni pailgos formos (primenantys stačiakampį) skydai su gerokai užapvalintais kampais (39:b pav.). Šis tipas rekonstruotas pagal radinius iš *Gonschor* / *Гашиор* k. Nr. 212 ir

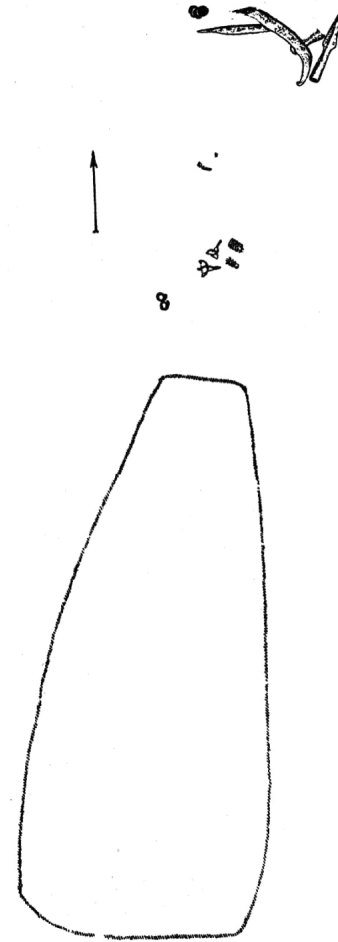
39 pav. Prūsų genčių skydų formos: a – Groß Ottenhagen tipas; b – Gonschor tipas; c – Dollkeim tipas (La Baume, 1941, pav. 3, 4)

Fig. 39. Shield forms of prussian tribes: a – Groß Ottenhagen type; b – Gonschor type; c – Dollkeim type (La Baume, 1941, pav. 3, 4).

Mertinsdorf / Марцинково k. Nr. 89 (La Baume, 1941, S. 7; Kontny, 2008, p. 188–189).

- *Dollkeim* tipas – siauras, stačiakampio formos skydas su minimaliai užapvalintais kampais (39:c pav.). Rekonstrukcija atlikta pagal Dollkeim / Коврово k. Nr. 15 ir Macharren / Мачары II k. Nr. 305a/2 rastus skydo kampų apkalus, kurie buvo sulenkti stačiu kampu (La Baume, 1941, S. 8–9; Kontny, 2008, p. 189).

Labai įdomus radinys yra žinomas iš Pietvakarių Latvijoje esančio Mazkatužių kapinyno. Kape Nr. 11 buvo surasta tamsiai pilka, 2–3 cm storio organinė dėmė, kurią paliko suiręs medinis skydo korpusas (40 pav.). Dėmės ilgis yra apie 145 cm, o plotis viršuje ir apačioje – 22 cm ir 65 cm. Reikia atkreipti dėmesį į

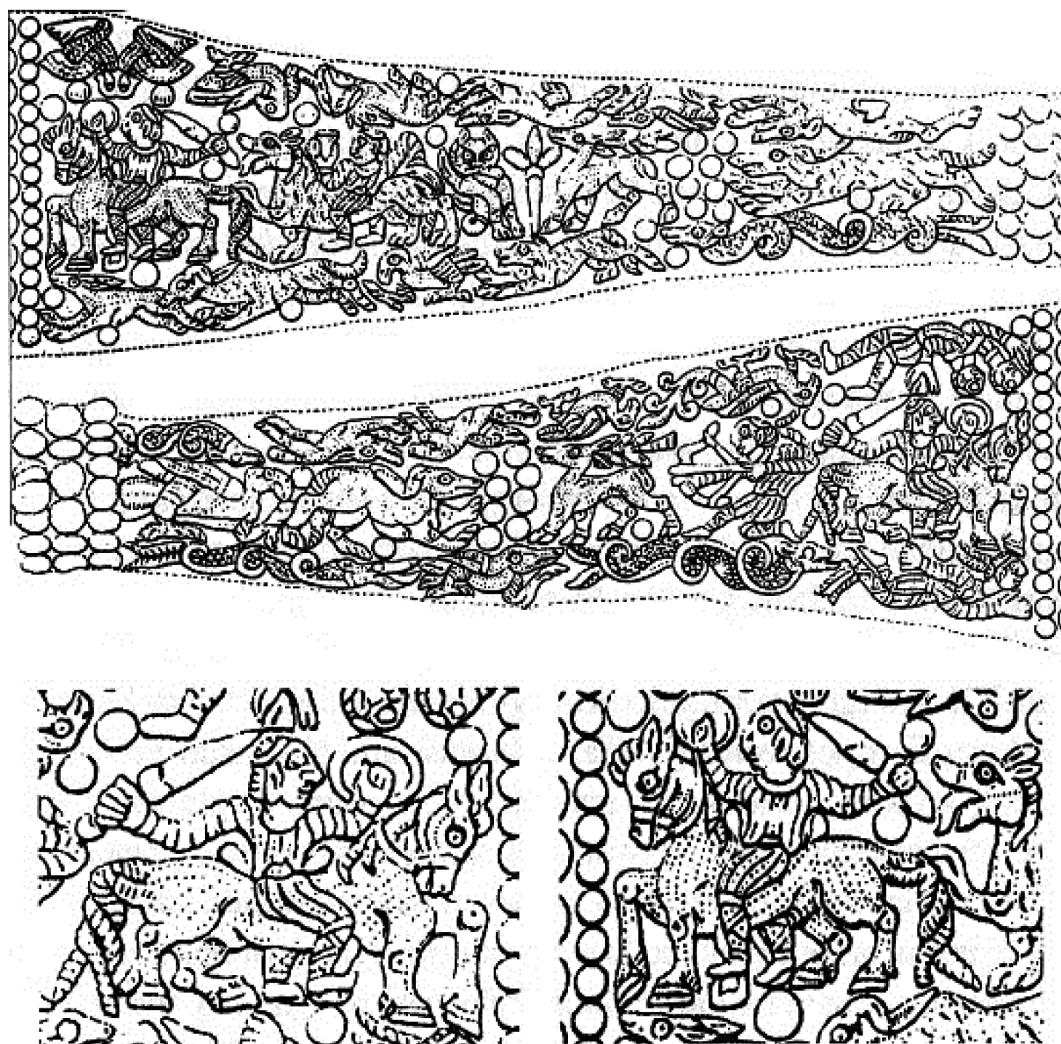

40 pav. Mazkatužiai, k. Nr. 11, Latvija (Угран, 1961, рис 1).

Fig. 40. Mazkatuži, grave 11, Latvia (Угран, 1961, рис 1).

neįprastą ir gana netaisyklingą skydo formą. Šių eilučių autoriaus nuomone, skydas tikriausiai buvo stačiakampio užapvalintais galais formos. Greičiausiai dėl ne visai tobulo tyrimų metodikos arba nevienodo skydo korpuso irimo nebuvo užfiksuota arba fiksavimo metu jau nebuvo išlikusi viršutinė korpuso dalis kairėje pusėje. Tokios formos jį būtų galima priskirti *Gonschor* ar *Dollkeim* tipams. Tam neprieštarauja ir šio kapo datavimas III a. pradžia (Угран, 1961, c. 217).

Labai svarbus yra jau minėtas skydas, rastas Tiro durpyno lobyje Latvijoje. Šis skydas yra apskritimo formos, 85,5 cm skersmens, su mediniu antskydžiu. Tiek ant skydo, tiek ant antskydžio matyti kovos žymių, iš kurių galima spręsti, kad skydas buvo naudotas mūšyje arba apgadintas rituališkai. Jis ir kiti radiniai

41 pav. Auksinės antkaklės iš Kulikovo vietovės (buv. Strobjehnen) dekoracija. Joje matyti du raiteliai su apvaliais skydais (Kulakovas, 1999, pav. 33)

Fig. 41. Decoration of golden torc from Kulikovo (ex. Strobjehnen). It shows two horsemen equipped with round shields (Kulakovas, 1999, pav. 33).

yra laikomi kuršių kario auka dievams po sėkmingo mūšio. Ir nors šis radinys yra datuojamas IX a., nereikia atmesti galimybės, kad tokios formos skydai buvo naudojami ir anksčiau (Угран, 1961, c. 222). Tame pačiame lobyje buvo rasta antrojo skydo lenta. Ji yra 68 cm ilgio ir 11,8 cm pločio. Lentos forma leidžia daryti prielaidą, kad šis skydas buvo apvalus ir išgaubtas (Угран, 1961, c. 221–222). Skydai būdavo išgaubiami, palaikius lenteles virš vandens garų arba išmirkius verdančiame aliejuje (Dickinson, Härke, 1992, p. 50). Tai būdavo daroma norint padaryti juos atsparesnius lanko šūviams. Kaip parodė bandymai, išgaubtas apvalus skydas tampa beveik keturis kartus tvirtesnis už neišgaubtą (Marren, 2006, p. 6).

Papildomos informacijos apie baltiškų skydų formas suteikia ir negausi ikonografinė medžiaga. Vienintelis toks radinys iš aptariamojo laikotarpio yra VIII a. pradžia datuota auksinė antkaklė iš Strobjehnen / Куликово vietovės, Kaliningrado srityje (41 pav.). Ant šios puošnios antkaklės yra iškaltas tariamos kovos tarp Videvučio ir Anthones epizodas, kuriame pavaizduoti du raiteliai, ginkluoti kalavijais ir apvalios formos skydais (Kulakovas, 1999, p. 145–146). Be abejo, neaiški dirbinio pagaminimo vieta neleidžia teigti, kad bent vienas iš šių veikėjų yra baltų karys, tačiau tai bene vienintelis tokio tipo ikonografinio meno pavyzdys ir jį paminėti yra būtina.

Pirmasis ikonografinės medžiagos pavyzdys, ku-

42 pav. Gniezno katedros durų fragmentai. Juose matyti prūsai, apsiginklavę ietimis ir „aitvaro“ formos skydais (Bumblauskas, 2007, p. 29)

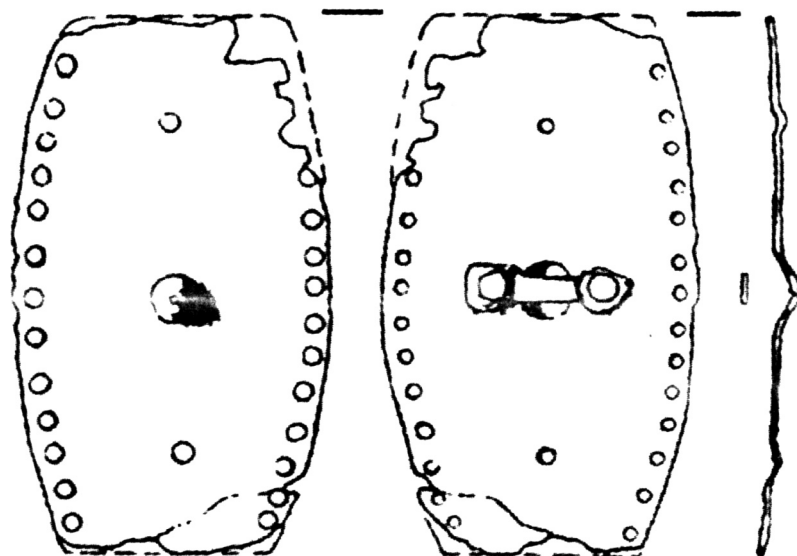
Fig. 42. Fragments of Gniezn cathedral doors. They show prussians equipped with spears and “kite” shields (Bumblauskas, 2007, p. 29).

riame neabejotinai vaizduojami baltai, yra ant Gniezno katedros durų pavaizduotas Šv. Adalberto gyvenimas. Keliuose fragmentuose matyti, kad prūsų kariai yra apsiginklavę ietimis bei „aitvaro“ formos skydais (42 pav.). Tačiau ir šį ikonografinį objektą reikia vertinti kritiškai. Kaip žinoma, ant durų vaizduojami X a. pabaigos įvykiai, o pačios durys buvo pagamintos apie 1170–1180 m. (Bumblauskas, 2007, p. 29). Taigi, šias duris gaminęs meistras gyveno praėjus beveik 200 metų nuo Šv. Adalberto mirties ir skydo formą galėjo parinkti savo nuožiūra. Be to, tokia skydo forma pasirodė XI a. ir nuo tada įsivyravo visame Baltijos jūros regione (Chartrand et al., 2006, p. 133), todėl autorius galbūt net neįsivaizdavo, kad skydas galėjo būti kitokios formos.

Pagal pirmiau aptartus archeologinius radinius iš baltų gentims skiriamų teritorijų galima daryti tam ti-

krus preliminarūs apibendrinimus. Senajame geležies amžiuje greičiausiai vyravo pailgos arba stačiakampio formos skydai, o viduriniame geležies amžiuje (ar bent jau jo pabaigoje) buvo pradėti naudoti apvalūs skydai. Be abejo, tai tėra labai ankstyva išvada, kurią patvirtinti arba paneigti bus galima tik aptikus naujų archeologinių radinių.

Norint susidaryti bendresnį vaizdą apie šiuo laikotarpiu Europoje vyravusias skydų formas, reikia aptarti ir kitų regionų archeologinius radinius. Gretimose, germanų gentims skiriamose archeologinėse kultūrose taip pat nėra išsamių duomenų apie skydų formas. Pavyzdžiui, Vielbarko kultūros archeologinėje medžiagoje vienintelis informacijos suteikiantis radinys yra bronzinė skydo miniatiūra (43 pav.), datuojama B1 arba B2 periodo pradžia. Miniatiūra yra pailgo

43 pav. **Bronzinė skydo miniatūra iš Vielbarko kultūros teritorijos** (Kontny, 2008, fig. 3:e)

Fig. 43. Bronze shield miniature from territory of Wielbark culture (Kontny, 2008, fig. 3:e).

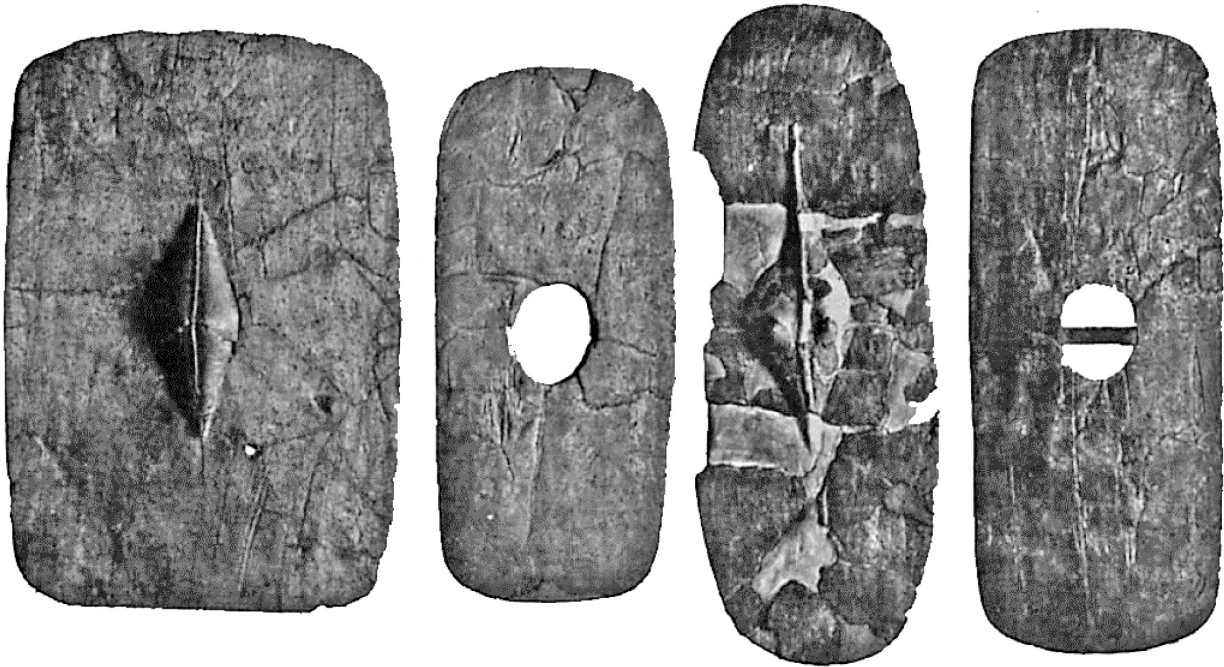
stačiakampio formos su stipriai užapvalintais kraštais (Kontny, 2008, p. 185). Pševorsko kultūros skydai, sprendžiant iš viename kape rastų skydo kraštų apkalų, turėjo būti pailgos formos su užapvalintais kraštais. Keliuose kituose kapuose rasti krašto apkalai leidžia teigti, kad skydai galėjo būti daugiakampiai (Kontny, 2008, p. 187)

Svarbu aptarti ir Skandinavijoje rastus skydus. Ankstyviausi gerai išlikę skydai Danijos teritorijoje žinomi iš IV a. pr. m. e. datuojamo laivo paaudimo Hjortspringo vietovėje, Danijoje (Jensen, 1989, p. 535). Jame kartu su kitais ginklais buvo surastos 64 skydų liekanos, iš kurių pavyko nustatyti 50 skydų formą. Dauguma jų buvo stačiakampio su daugiau ar mažiau užapvalintais kampais formos. Gerokai mažiau skydų buvo ištęsto ovalo formos (44 pav.). Skydų ilgis varijuoja nuo 66 iki 88 cm, o plotis – nuo 29 iki 50 cm (Kontny, 2008, p. 185–186; Randsborg, 1997, p. 105). Romėniškojo geležies amžiaus laikotarpiu Danijoje aptinkami jau visai kitokios formos skydai. Visi Illerupo durpyne rasti skydai, kuriuos pavyko rekonstruoti, buvo apvalūs (45 pav.) (Ilkjær, 2001). Tokios pačios formos 64 skydai žinomi ir iš vikingų laikotarpiu datuojamo laivo palaidojimo Gokstado vietovėje, Norvegijoje (Stephenson, 2002, p. 27). Apvalūs skydai vyrauja ir anglosaksiškuose V–VII a. kapuose Pietryčių Anglijoje. Tokios formos buvo ir skydas iš garsiojo Sutton Hoo kapo (Dickinson, Härke 1992, p. 43–44).

LAIDOSENA

Visos Lietuvos teritorijoje rastos skydų dalys buvo aptiktos laidojimo paminkluose. Šiuo atžvilgiu Lietuvos archeologinė medžiaga skiriasi nuo kitų baltų kraštų. Pavyzdžiui, Latvijoje skydų dalių rasta ne tik kapinynuose, bet ir piliakalniuose (Упраћ, 1961, c. 222). Beveik visuomet į kapą būdavo dedamas vienas skydas, tik Rūdaičių I, Kretingos r., k. Nr. 52 (5) buvo rasti du antskydžiai (Michelbertas, 1968, p. 83).

Apie skydo poziciją kapo duobėje galima spręsti pagal antskydžio radimo vietą. Vakarų Lietuvoje bei Nemuno žemupyje skydas dažniausiai buvo dedamas galvos (Dauglaukis, Tauragės r., k. Nr. 19 ir Nr. 74, Žviliai, Šilalės r., k. Nr. 48), juosmens (Lazdininkai, Kretingos r., k. Nr. 11) ir kojų (Dauglaukis, Tauragės r., k. Nr. 111, Pėžaičiai, Klaipėdos r., k. Nr. 3) srityse. Vidurio ir Rytų Lietuvos griautiniuose kapuose absoliuti dauguma antskydžių buvo rasta kojų srityje – ties keliais (Maisiejūnai, Kaišiadorių r., pilk. Nr. 3), blauzdomis (Musteiniai-Baubonys, Trakų r., pilk. Nr. 1, Taurapilis, Utenos r., pilk. Nr. 1 ir Nr. 9) ir pėdomis (Marvelė, Kauno m., k. Nr. 312) ar žemiau jų (Taurapilis, Utenos r., pilk. Nr. 5). Degintiniuose kapuose antskydis dažniausiai būdavo padėtas vienoje krūvelėje su kitomis įkapėmis (Sudota I, Švenčionių r., pilk. Nr. 30 (3), k. Nr. 4) arba šalia jų (Palūšė, Ignalinos r., pilk. Nr. 1 (49)).

44 pav. IV a. pr. m. e. mediniai skydai iš Hjortspringo vietovės Danijoje (Jensen, 1989, fig. 3)

Fig. 44. 4th c. BCE wooden shields from Hjortspring, Denmark (Jensen, 1989, fig. 3).

Laidojimo apeigų metu skydas galėjo būti naudojamas tam tikruose ritualuose. Įdomus radinys buvo aptiktas Vilkiautinio, Varėnos r., k. Nr. 1 (3). Jame antskydis gulėjo viršūne žemyn, o jo vidus buvo pripiltas degintinių kauliukų, tarp kurių buvo ir įvijinis žiedas (Baubonis, Dakanis, 2000, p. 159). Toks radinys rodo, kad tam tikrais atvejais sudeginto mirusiojo palaikai ir įkapės buvo surenkami iš laužavietės, sudedami į antskydį (arba ant skydo) ir jame atnešami iki laidojimo vietos. Ant keleto rastų antskydžių viršūnių (Dauglaukis, Tauragės r., k. Nr. 8, Dėgsnė-Labotiškiai II, Molėtų r., pilk. Nr. 5 (16 pav.), Taurapolis, Utenos r., pilk. Nr. 5 (28 pav.)) buvo išlikę audinio fragmentų, kurie rodo, kad kartais skydas būdavo apklojamas audiniu.

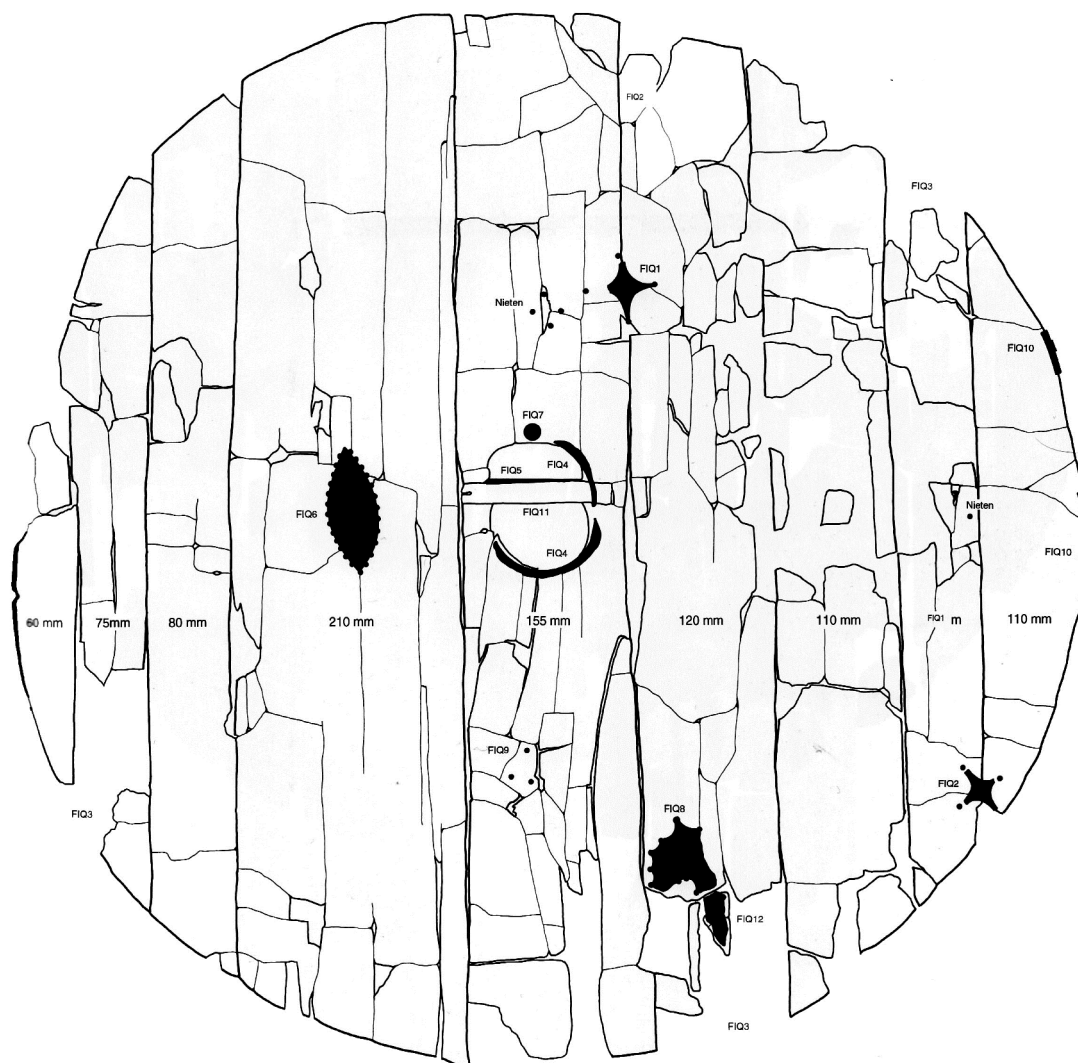
Rytų Lietuvos pilkapių areale antskydžių randama ne tik įprastiniuose griautiniuose bei degintiniuose kapuose, bet ir simboliniuose – kenotafuose. Kaip manoma, šie kapai buvo skirti vyrams, žuvusiems tolimuose karo žygiuose. Šiuo metu yra žinoma aštuoniolika tokių kapų, iš kurių trijuose buvo rasta antskydžių (Kurila, 2007, p. 292–293).

Nors skydų metalinių dalių yra aptinkama beveik visoje Lietuvos teritorijoje, o jų chronologinės ribos apima ilgesnį nei pusės tūkstantmečio laikotarpį, pačių radinių yra labai maža. Net tokiuose gerai ištirtuose ka-

pinuose kaip Aukštkiemiai, Lazdininkai, Dauglaukis bei Marvelė skydų dalių rasta vos keliuose kapuose. Šį fenomeną jau yra pastebėję ir užsienio tyrinėtojai (Reich, 2007, p. 200). Iš kitų kraštų statistikos puikiai matyti, kad Lietuvoje skydų radinių yra neįprastai maža, pavyzdžiui: dabartinėje Kaliningrado srityje šiuo metu yra žinoma apie 160 skydų dalių iš 56 laidojimo paminklų (Радюш, Скворцов, 2008, c. 124), t. y. maždaug tiek pat, kiek Lietuvoje, tačiau beveik penkis kartus mažesnėje teritorijoje. Germanų kapiniuose skydų yra aptikta beveik trečdalyje vyrų kapų, į kuriuos dėta ginklų (Dickinson, Härke, 1992, p. 63).

Kapų kompleksų, kuriuose yra skydo dalių, chronologinį paplitimą galima nustatyti pagal 58 tiksliau datuojamus kapus (iš viso žinomi 73 kapai, kuriuose rasta skydo dalių). Iš stulpelinės diagramos (46 pav.) matyti, kad skydo dalių dažniausiai randama II/III–III a. bei V–V/VI a. datuojamuose kapuose.

Skydų rasta išskirtinai vyrų kapuose. Beveik visuomet kape, kuriame yra skydo dalių, aptinkama ir kitų ginklų. Taip pat šie kapai dažniausiai yra turtingi kitų įkapių, taigi daugumą jų reikėtų priskirti pasiturinčių kariaujančių vyrų grupei. Trumpai reikia aptarti ir mirusiųjų amžių. Dėl prastai išlikusios osteologinės medžiagos tikslesnį amžių galima nustatyti tik 9 pa-

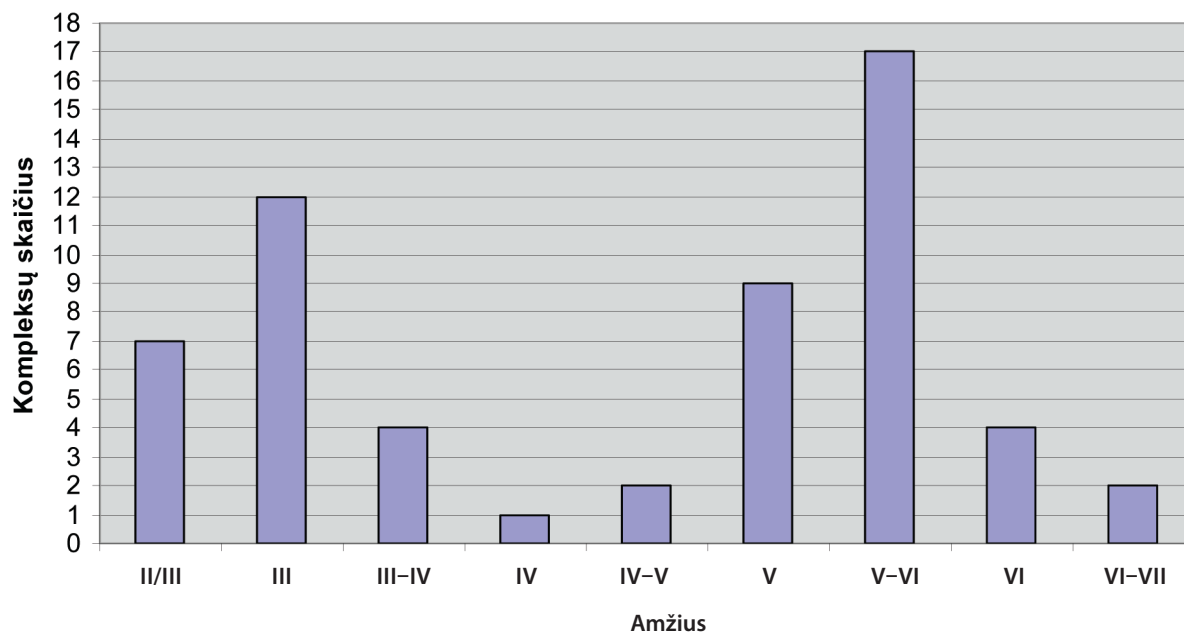
45 pav. Apvalus skydas iš Illerupo durpyno Danijoje (Ilkjær, 2001, Abb. 159)

Fig. 45. Round shield from Illerup peat bog, Denmark (Ilkjær, 2001, Abb. 159).

laidotųjų (Jankauskas, 2005, p. 102; Kurila, 2009 š. lent. 18–19). Beveik visų jų amžius svyruoja nuo 20 iki 40 metų ir tik vieninteliame Taurapilio, Utenos r., pilk. Nr. 5 buvo palaidotas gerokai vyresnis, 40–50 metų vyras. Tai rodo, kad skydas buvo dedamas tik į suaugusių, tačiau gana jaunų vyrų kapus. Gali būti, kad skydas buvo vienas iš daiktų, kuriais naudotis galėjo tik pilnametystės sulaukę visateisiai bendruomenės nariai. P. K. Tacitas savo veikale „Germanija“ rašo, kad germanų gentyse jaunuoliams, sulaukusiems pilnametystės, genties vyresnieji įteikdavo ietį ir skydą (Tacitus, 1970, p. 112 (13)). Taigi, skydas panašų vaidmenį galėjo vaidinti ir Lietuvos teritorijoje gyvenusių genčių gyvenime.

SKYDO NAUDOJIMAS KOVOJE

Baltų genčių teritorijoje ir apskritai visame europiniame *Barbaricum* skydas ilgą laiką buvo vienintelė gynybos priemonė mūšio metu, todėl labai svarbu nors trumpai apžvelgti jo vaidmenį tuometinėje karyboje. Skydas kovos metu galėjo būti naudojamas dviem skirtingais būdais: ginantis, kai juo buvo blokuojami prieš smūgiai arba prisidengiama nuo prieš paleistų iečių ar strėlių, ir puolant, kai skydas tapdavo aktyviu ginklu, kuriuo būdavo smūgiuojamas priešas arba stengiamasi jį nustumti. Tiksliausios informacijos apie tai, kaip senovėje skydas buvo naudojamas mūšiuose, suteikia rašytiniai šaltiniai ir ikonografinė medžiaga.

46 pav. Kapų su skydų dalimis chronologinis pasiskirstymas

Fig. 46. Chronological distribution of graves with shield parts.

Tam tikrų duomenų apie skydo naudojimo būdą suteikia ir jo dydis bei forma.

Kaip skydas aptariamuoju laikotarpiu buvo naudojamas Lietuvoje, galime spręsti tik remdamiesi kitų kraštų duomenimis. Kad šiuo laikotarpiu skydas buvo naudojamas ne tik kaip gynybos priemonė, bet ir kaip puolamasis ginklas, abejoti neleidžia rašytiniai šaltiniai. Štai P. K. Tacitas savo veikale „Agricola“ rašo apie tai, kaip romėnų samdiniai iš Batavų genties mūšio metu savo skydų antskydžiais smūgiavo priešininkams į veidus (Tacitus, 1970, p. 87 (36)). Tam labiausiai turėjo tikti antskydžiai su smailiomis, aštriomis viršūnėmis. Iš Lietuvoje rastų antskydžių smūgiuoti labiausiai galėjo tikti IIC, III, V tipų antskydžiai. Be abejo, smūgiuoti buvo galima ne tik su antskydžiu, bet ir skydo korpuso kraštu, ypač jei šis turėjo metalinius apkalus (Coulston, 2007, p. 41). Įtakos smūgiavimui skydu turėjo ir jo forma bei dydis. Dideli, sunkūs, didžiąją dalį kūno dengiantys skydai labiau tiko gintis, o maži ir lengvi skydai buvo daug manevringesni, todėl su jais smūgiuoti buvo daug patogiau.

Skydo dydis ir forma turėjo įtakos ir įvairių karinių rikiuočių atsiradimui bei naudojimui. Dideli skydai labiausiai tiko statinėse kovinėse rikiuotėse. Viena iš tokių buvo romėnų naudota „vėžlio“ (lot. *testudo*) rikiuotė. Taip susirikiavę, romėnų legionieriai, esantys

priekinėje linijoje, suglausdavo prieš save laikomus skydus, o kitose eilėse stovintys kariai skydus iškelėdavo į viršų ir taip padarydavo savotišką stogą. Tokia rikiuotė buvo labai efektyvi saugantis nuo priešo svaidomų iečių ir iš lanko paleistų strėlių (Connolly, 1998, p. 297). Kiek panaši rikiuotė – „skydų siena“ – buvo naudojama ir Šiaurės Europoje. Kariai išsirikiuodavo į keletą ilgų eilių, kuriose savo skydus suglausdavo ir taip tarsi padarydavo sieną. Šiai rikiuotei labiausiai tiko dideli arba vidutinio didumo apvalūs skydai (Harrison, Embelton, 1999, p. 12–13).

Ar panašias rikiuotes aptariamuoju laikotarpiu naudojo Lietuvos teritorijos gyventojai, pasakyti vien iš šiuo metu turimų archeologinių duomenų yra labai sunku. Kai kurių Lietuvos archeologų nuomone, senajame geležies amžiuje baltai panašių rikiuočių naudoti negalėjo, nes neturėjo tiesioginių ryšių su jas naudojusiomis kariaunomis (Michelbertas, Vitkūnas, 2003, p. 52). Kiti tyrinėtojai šį teiginį netiesiogiai paremia tvirtindami, kad tik vidurinio geležies amžiaus pradžioje baltų žemėse susiformuoja profesionalios kariaunos, kurioms ir yra būdingiausios įvairios karinės rikiuotės (Jovaiša, 2006). Apie tam tikrų karinių rikiuočių buvimą viduriniame geležies amžiuje kalbėti galima jau šiek tiek pagrįsčiau. Archeologo V. Kazakevičiaus nuomone, kad šiuo laikotarpiu naudota tam

tikra rikiuotė, rodo du ginklų kompleksai – lengvasis ir sunkusis (Kazakevičius, 1998, p. 60–61). Buvus ir sudėtingesnę karinę sistemą netiesiogiai rodo šiuo laikotarpiu Lietuvoje (ar bent jau jos rytuose) susiformavusi politinė santvarka – vadystė (Bliujienė, Steponaitis, 2009, p. 202; Kurila, 2009 š, p. 137–138), kurios vienas iš pagrindinių bruožų yra aukštą socialinį statusą turintys karo vadai ir jų vadovaujami profesionalių karių būriai (Bahn, Renfrew, 2008, p. 180). Kad viduriniame geležies amžiuje neabejotinai buvo karo vadų, turinčių savo palydas, rodo tokie laidojimo objektai kaip Taurapolis (Tautavičius, 1981).

IŠVADOS

1. Lietuvos senajo ir vidurinio geležies amžiaus archeologinėje medžiagoje šiuo metu yra žinomos tik metalinės skydų dalys. Jų dažniausiai aptinkama Vakarų, Rytų, Pietryčių ir Pietų Lietuvoje, tačiau pavienių radinių aptikta ir kituose Lietuvos regionuose. Iš viso šiuo metu skydų dalys žinomos iš 66 archeologinių vietovių.
2. Lietuvos teritorijoje dažniausiai yra randama geležinių antskydžių. Šiuo metu iš viso žinomi 129 antskydžiai iš 66 vietovių. Remiantis šešiasdešimties antskydžių duomenimis, buvo sudaryta nauja jų tipologija. Pavyko išskirti keturiolika formų (penki tipai ir dvylika variantų). Aštuonios iš šių formų yra aptinkamos ne tik Lietuvoje, bet ir kitose Vidurio Europos bei Skandinavijos šalyse. Likusios šešios formos analogų kituose kraštuose neturi. Antskydžiai į kapus buvo dedami II a. viduryje–VII a.
3. Lietuvoje gana dažnai yra randama ir skydo rankenos apkalų. Jų šiuo metu žinoma aštuoniolika iš dvylikos vietovių. Aptariamuoju laikotarpiu buvo naudojamos tiek sudėtinės, tiek vientisos konstrukcijos skydo rankenos.
4. Rečiausiai aptinkamos skydo dalys yra metalinės jo diržo detalės (sagtys ir grandys), žinomos iš penkių vietovių, ir korpuso kraštų apkalai, žinomi iš keturių vietovių.
5. Apie Lietuvos teritorijoje naudotų skydų korpuso gamybą, konstrukciją ir formą galime spręsti tik remdamiesi kitų kraštų archeologiniais duomenimis. Pagal gerai išsilaikiusius skydų radinius iš Skandinavijos galima spėti, kad Lietuvoje skydo korpusas buvo gaminamas iš lentelių – jos būdavo suklijuojamos ir aptraukiamos oda. Pagal skydų radinius Sembos pusiasalyje ir Latvijos teritorijoje galima teigti, kad Lietuvoje naudojami skydai buvo apskritimo arba stačiakampio užapvalintais galais formos. Pastarieji greičiausiai buvo naudojami senajo geležies amžiaus laikotarpiu, o apvalūs galėjo pasirodyti viduriniame geležies amžiuje.
6. Visi skydų radiniai Lietuvoje buvo aptikti laidojimo objektuose. Skydų dalių randama tik vyrų kapuose. Osteologiniai duomenys rodo, kad skydai buvo dedami į suaugusių, bet dažniausiai jaunų vyrų kapus. Dauguma šių kapų yra turtingi įkapių, juose visuomet būna kitų ginklų. Dauguma skydų dalių buvo rasta II/III–III a. ir V–V/VI a. laikotarpių kapuose.
7. Kovoje skydas galėjo būti naudojamas dviem būdais: ginantis – blokuoti priešininko smūgius, ir puolant – smūgiuoti priešą. Skydas taip pat buvo naudojamas įvairiose karinėse rikiuotėse, tačiau ar jų aptariamuoju laikotarpiu buvo Lietuvos teritorijoje, pagal šiuo metu turimus duomenis nustatyti yra sunku. Netiesioginiai archeologiniai duomenys leidžia spėti, kad jos tikriausiai atsirado viduriniame geležies amžiuje.

SUTRUMPINIMAI

Įstaigos

KIAM	– Kernavės istorijos ir archeologijos muziejus.
KM	– Kretingos muziejus.
LNM	– Lietuvos nacionalinis muziejus.
MAK	– Muzeum archeologiczne w Krakowie (Krokuvos archeologijos muziejus).
MLIM	– Mažosios Lietuvos istorijos muziejus.
NM	– Nalšios muziejus.
PM	– Prussia Museum (Prūsijos muziejus, iki 1945 m. veikęs Karaliaučiuje).

PMA	– Państwowe Muzeum Archeologiczne (Valstybinis archeologijos muziejus Varšuvoje).
RGZM	– Römisch-Germanisches Zentralmuseum am Mainz (Romėnų ir germanų centrinis muziejus Maince).
ŠAM	– Šiaulių „Aušros“ muziejus.
ŠM	– Šilutės muziejus.
TM	– Trakų istorijos muziejus.
UKM	– Utenos kraštotyros muziejus.
VDKM	– Vytauto Didžiojo karo muziejus.
VE	– Valstybinis ermitažas Peterburge.

Šaltiniai ir literatūra

ILKI	– Iš lietuvių kultūros istorijos.
MADA	– Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, serija A.
LAP	– Lietuvos archeologiniai paminklai – I–VII a. pajūrio kapinynai.
LNM ASK	– Lietuvos nacionalinio muziejaus Archeologijos skyriaus kartoteka.
LII RS	– Lietuvos istorijos instituto Rankraščių skyrius.

Kita

atsitikt.	– atsitiktinis radinys
inv. kn.	– inventorinė knyga
k.	– kapas
krt.	– kortelė
pilk.	– pilkapis
š.	– šaltinis

ŠALTINIAI

Andrašiūnaitė D., 1970 š. Musteinių-Baubonių pilkapiai. LII RS. F. 1. B. 310.

Antanavičius J., 1969 š. Medžionių (Prienų r.) pavienių plokštinių kapų tyrinėjimų dienoraštis. LII RS. F. 1. B. 367.

Balčiūnas J., 1984 š. Dauglaukio kapinyno (Tauragės r.) 1983 metų žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų ataskaita. LII RS. F. 1. B. 1144.

Baleniūnas P., 1940 š. Lazdininkų, Kretingos raj., kapinyno 1940 m. tyrinėjimų dienoraštis. LII RS. F. 1. B. 245.

Baleniūnas P., 1941 š. Veršvų kapinyno tyrinėjimo ataskaita II. LII RS. F. 1. B. 400.

Banytė R., 1992 š. Baitų senkapių (Klaipėdos r.) 1991 m. archeologiniai tyrinėjimai. LII RS. F. 1. B. 1922.

Bertašius M., 2002 š. Marvelės kapinynas, 2001 metų tyrinėjimų ataskaita. LII RS. F. 1. B. 3811.

Bertašius M., 2007 š. Marvelės kapinynas, 2006 metų tyrinėjimų ataskaita. LII RS. F. 1. B. 4741.

Butėnienė E., 1970 š. Nemaitonių kaimo pilkapyno, Kleryskių apyl., J. Janonio v. kolūkis, Kaišiadorių r. 1970 m. tyrinėjimų dienoraštis. LII RS. F. 1. B. 404.

Butėnienė E., 1971 š. Maisiejūnų pilkapyno, Kruonio apyl., Kaišiadorių r. kasinėjimų 1971 m. liepos mėn. 7 – rugpiūčio 3 d. dienoraštis. LII RS. F. 1. B. 405.

Butėnienė E., 1981 š. Palušės, Ignalinos r., pilkapių tyrinėjimo ataskaita. LII RS. F. 1. B. 1009.

Butkus D., 1993 š. Lazdininkų (Kalnalaukio) plokštinio kapinyno (Darbėnų apyl., Kretingos r.) 1992 metų archeologinių kasinėjimų ataskaita. LII RS. F. 1. B. 2066.

Butkus D., 2004 š. Lazdininkų, Kalnalaukio kapinyno A1708 (Lazdininkų k., Darbėnų sen., Kretingos r.) 2003 metų archeologijos tyrimų ataskaita. LII RS. F. 1. B. 4187.

Butkus D., Kanarskas J., 1992 š. Lazdininkų (Kalnalaukio) plokštinio kapinyno (Darbėnų apyl., Kretingos r.) 1991 m. archeologinių kasinėjimų ataskaita. I dalis (Archeologinių tyrinėjimų aprašymas, senovės gyvenvietės ir kapų planai, fotofiksacija). LII RS. F. 1. B. 1853.

Dakanis B., 1999 š. Vilkiautinio pilkapyno (Varėnos r.) ariamų pilkapių vietų archeologijos tyrimai. LII RS. F. 1. B. 3244.

Jovaiša E., 1985 š. 1984 metų Dauglaukio k. (Tauragės r.) plokštinio kapinyno tyrinėjimų ataskaita. LII RS. F. 1. B. 1178.

Jovaiša E., 1991 š. Dauglaukio plokštinio kapinyno (Tauragės r.) tyrinėjimų ataskaita. LII RS. F. 1. B. 1763.

Jovaiša E., 1995 š. 1994 metų Dauglaukio plokštinio kapinyno (Tauragės rajonas) tyrinėjimų ataskaita. LII RS. F. 1. B. 2633.

Kanarskas J., 2007 š. Lazdininkų, Kalnalaukio kapinyno (A1708), Lazdininkų k., Darbėnų s-ją, Kretingos r. sav., Klaipėdos aps., 2006 metų tyrinėjimų ataskaita. LII RS. F. 1. B. 4687.

Kliaugaitė V., 1999 š. 1999 m. archeologijos tyrinėjimų Baliulių pilkapyne (A 1063), Švenčionių r., Pabradės sen., ataskaita. LII RS. F. 1. B. 3451.

Kliaugaitė V., 2002 š. Peršaukščio, Kasčiukų pilkapyno (A 1105 P ir A 1106 P), Švenčionių r., archeologijos tyrimų 2002 m. ataskaita. LII RS. F. 1. B. 4000.

Kuncevičius A., Vėlius G., 1998 š. Popų-Vingelių pilkapynas: archeologijos tyrimų 1998 metais ataskaita. LII RS. F. 1. B. 3117.

Kuncienė O., 1974 š. Naravai, Trakų r. 1974 m. liepos 8–rugpiūčio 15 d. pilkapių tyrinėjimų dienoraštis. LII RS. F. 1. B. 523.

Kuncienė O., 1976 š. Naravų, Trakų r., 1976 m. birželio 24 d.–rugpiūčio 5 d. pilkapių tyrinėjimų dienoraštis. LII RS. F. 1. B. 523.

Kurila L. V., 2009 š. Socialinė organizacija Rytų Lietuvoje III–XII a. (laidojimo paminklų duomenimis). Daktaro disertacija, humanitariniai mokslai (05 H). Vilnius.

Markelevičius J., 1975 š. 1975 m. Papiškių (Varėnos r.) pilkapyno archeologinių tyrimų ataskaita. LII RS. F. 1. B. 530.

Navickaitė O., 1954 š. Veršvų senkapio, Kauno miesto ribose, tyrinėjimų dienoraštis. LII RS. F. 1. B. 30.

Puzinas J., Baleniūnas P., 1939 š. Veršvai: degintiniai kapai III. LII RS. F. 1. B. 429.

Semėnas V., 1997 š. 1997 metų tyrinėjimų Papiškių pilkapyne ataskaita. LII RS. F. 1. B. 2940.

Semėnas V., 1999 š. 1999 metų tyrinėjimų Sudatos I pilkapyne ataskaita. LII RS. F. 1. B. 3442.

Semėnas V., 2002 š. 2002 m. archeologinių tyrinėjimų Sudatos I (Švenčionių r.) pilkapyne ataskaita. LII RS. F. 1. B. 4065.

Senulienė I., 1986 š. Padvariškių (Blagodatnos) pilkapyno I grupės pilkapio tyrinėjimų ataskaita. LII RS. F. 1. B. 1249.

Šimėnas V., 1999 š. Palumpių kapinyno (AV 1408), Šilutės r., 1999 metų kasinėjimų ataskaita. LII RS. F. 1. B. 3489.

Stankus J., 1981 š. Šaukėnų senkapio, Sungailiškių apyl., Tauragės r., 1981 m. tyrinėjimų ataskaita. LII RS. F. 1. B. 934.

Stankus J., 1987 š. Bandužių kapinyno (Klaipėdos m.) 1987 m. tyrinėjimų ataskaita. LII RS. F. 1. B. 1294.

Tamulynas L., 2002 š. Pėžaičių kapinyno spėjamos vietos (Pėžaičių k., Veiviržėnų sen., Klaipėdos r.) archeologinių žvalgomųjų tyrinėjimų 2001 m. ataskaita. LII RS. F. 1. B. 3787.

Tautavičienė B., 1982 š. Vyžių, Utenos r., pilkapių 1982 m. tyrinėjimų ataskaita. LII RS. F. 1. B. 1010.

Tautavičienė B., 1984 š. Vyžių pilkapių, Utenos r., 1983 m. kasinėjimų ataskaita ir radinių sąrašas (ir 1980–1983 m. nuotraukos). LII RS. F. 1. B. 1093.

Tautavičius A., 1962 š. Palangoje, Baltijos aikštėje esančio II–III a. senkapio 1962 m. gegužės 11–12 d. ir gegužės

27 d.–birželio 1 d. vykdytų kasinėjimų ataskaita. LII RS. F. 1. B. 181.

Tautavičius A., 1970 š. Degsnės-Labatiškių pilkapių, Molėtų r., Dubingių apylinkėje, 1970 m. kasinėjimų ataskaita. LII RS. F. 1. B. 291.

Tautavičius A., 1971 š. Taurapilio pilkapyno, Utenos r., kasinėjimų 1970 m. rugpiūčio mėn. ir 1971 m. liepos mėn. ataskaita. LII RS. F. 1. B. 303.

Tautavičius A., 1995 š. Palanga, Baltijos aikštė, 1962 m., kasinėjimų medžiagos sąrašas. LII RS. F. 1. B. 46.

Vaitkunskienė L., 1984 š. Žvilių kapinyno, Šilalės r., 1983 m. kasinėjimų ataskaita. LII RS. F. 1. B. 1103.

Zabiela G., 1993 š. Kai kurie archeologijos paminklai Kaišiadorių, Rokiškio, Lazdijų, Molėtų, Šalčininkų ir Širvintų rajonuose. LII RS. F. 1. B. 2022.

LITERATŪRA

Allen S., 2001. Celtic Warrior 300 BC–100 AD. In: *Warrior*, vol. 30. Oxford.

Andrašiūnaitė D., 1972. Musteinių-Baubonių pilkapių (Trakų raj.) tyrinėjimai 1970 m. In: *AETL 1970 ir 1971 metais*. Vilnius, p. 36–37.

Antanavičius J., 1970. Medžionių, Prienų raj., pavieniai kapai. In: *AETL 1968–1968 metais*. Vilnius, p. 44–45.

Antanavičius J., 1970 a. Medžionių (Prienų raj.) kapai. In: *Kraštotyra*. Vilnius, p. 130–140.

Antoniewicz W., 1920. Wykopaliska z kurhanu późnorzymskiego we wsi Urdomin, w pow. Kalwaryjskim. In: *Przegląd Archeologiczny*, r. 1, z. 3–4. Poznań, s. 1410–142.

Bahn P., Renfrew C., 2008. Archaeology: theories, methods and practice (5th ed.). New York.

Balčiūnas J., 1984. Dauglaukio plokštinio kapinyno 1983 metų žvalgomieji tyrinėjimai. In: *ATL 1982 ir 1983 metais*. Vilnius, p. 70–72.

Balčiūnas J., 1984. Dauglaukio plokštinio kapinyno 1983 metų žvalgomieji tyrinėjimai. In: *ATL 1982 ir 1983 metais*. Vilnius, p. 70–72.

Banytė-Rowell B., 2007. A Roman Iron Age Warrior from Western Lithuanian Cemetery Baitai Grave 23. In: *Archaeologia Baltica*, t. 8. Klaipėda, p. 183–194.

Banytė-Rowell R., 2005. Baitų kapinynas. In: *ATL 2003 metais*. Vilnius, p. 109–112.

Banytė-Rowell R., 2005. Baitų kapinynas. In: *ATL 2003 metais*. Vilnius, p. 109–112.

Banytė-Rowell R., 2007 a. Romėnų įtakos ir baltų kultūrų klestėjimo laikotarpis. In: *Lietuvos istorija*, t. 2. Vilnius, p. 25–172.

Baubonis Z., Dakanis B., 1998. Vilkiautinio pilkapynų ir gyvenvietės žvalgomieji tyrinėjimai. In: *ATL 1996–1997 metais*. Vilnius, p. 135–138.

Baubonis Z., Dakanis B., 2000. Vilkiautinio pilkapyno pilkapių vietos ir Vilkiautinio (Aušrinės) senovės gyvenvietės tyrinėjimai 1998 m. In: *ATL 1998–1999 metais*. Vilnius, p. 159–162.

Bertašius M., 2005. Marvelė. Ein Gräberfeld Mittellittauens. Vidurio Lietuvos aukštaičių II–XII a. kapinynas. Band I. Kaunas.

Bertašius M., 2008. Marvelės kapinynas. In: *ATL 2007 metais*. Vilnius, p. 175–178.

Bezenberger A., 1892. Das Gräberfeld bei Schernen (Kr. Memel). In: *Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia*, t. 17. Königsberg, s. 141–168.

Bluijienė A., 2006. Watershed between Eastern and Western Lithuania during the Early and Late Migration Period. In: *Archeologia Litwana*, t. 7. Vilnius, p. 123–143.

Bluijienė A., Butkus D., 2007. Armed Men and Their Riding Horses as a Reflection of the Warrior Hierarchy in Western Lithuania during the Roman Iron Age. In: *Archaeologia Baltica*, vol. 8. Klaipėda, p. 95–116.

Bluijienė A., Steponaitis V., 2009. Wealthy Horsemen in the Remote and Tenebrous Forests of East Lithuania during the Migration Period. In: *Archaeologia Baltica*, vol. 11. Klaipėda, p. 185–205.

Buckland P., 1978. A First-Century Shield from Doncaster, Yorkshire. In: *Britannia*, vol. 9. Cardiff, p. 247–269.

Budvydas U., 2002. Lietuvoje rastų lankinių segių lenkta kojele tipologija ir chronologija. In: *Lietuvos archeologija*, t. 22. Vilnius, p. 243–274.

Bumblauskas A., 2007. Senosios Lietuvos istorija 1009–1795. Vilnius.

Butėnas E., 1998. Maisiejūnų pilkapyno tyrinėjimai. In: *Lietuvos archeologija*, t. 15. Vilnius, p. 163–181.

Butėnienė E., 1968. Lazdininkų kapinynas. In: *LAP*. Vilnius, p. 143–161.

Butėnienė E., 1972. Maisiejūnų pilkapių (Kaišiadorių raj.) tyrinėjimai 1971 m. In: *AETL 1970–1971 metais*. Vilnius, p. 37–38.

Butėnienė E., 1972 a. Nemaitonių (Kaišiadorių raj.) pilkapių tyrinėjimai 1970 m. In: *AETL 1970–1971 metais*. Vilnius, p. 39–40.

Butėnienė E., 1982. Palūšės pilkapiai. In: *ATL 1980 ir 1981 metais*. Vilnius, p. 67–70.

Butkus D., 2008. Lazdininkų (Kalnalaukio) kapinynas. In: *ATL 2007 metais*. Vilnius, p. 178–182.

Butkus D., Kanarskas J., 1992. Lazdininkų (Kalnalaukio) kapinyno tyrinėjimai 1991 m. In: *ATL 1990 ir 1991 metais*. Vilnius, p. 81–85.

- Butkus D., Kanarskas J., 2005. Lazdininkų (Kalnalaukio) kapinynas. In: *ATL 2003 metais*. Vilnius, p. 118–119.
- Butkus D., Sidrys R., Kanarskas J., 1994. Lazdininkų (Kalnalaukio) kapinyno tyrinėjimai 1992 ir 1993 metais. In: *ATL 1992 ir 1993 metais*. Vilnius, p. 138–145.
- Caesar J., 2008. The Gallic War. Oxford.
- Chartrand R., Durham K., Harrison M., Heath I., 2006. The Vikings: Voyagers of Discovery and Plunder. Oxford.
- Connolly P., 1998. Greece and Rome at War. Barnsley.
- Coulston J., 2007. By the sword united: Roman fighting styles on the battlefield and in the arena. In: *The Cutting Edge: Studies in Ancient and Medieval Combat*. Gloucestershire, p. 34–51.
- Dakanis B., 2006. Baltadvario pilkapynas. In: *ATL 2004 metais*. Vilnius, p. 71–73.
- Demidziuk K., Kontny B., 2009. Materials of the East Lithuanian Barrows Culture from the area of Smorgon basing on the files from the territory of Silesia. In: *Archaeologia Litwana*, t. 10. Vilnius, p. 163–173.
- Dickinson T., Härke H., 1992. Early Anglo-Saxon shield. In: *Archaeologia*, vol. 110. London.
- Feest C., 1980. The Art of War. New York.
- Fields N., 2006. The Hun: Scourge of God AD 375–565. In: *Warrior*, vol. 111. Oxford.
- Gabriūnaitė K., Rickevičiūtė K., 1980. Lazdininkų senkapio tyrinėjimai 1978–1979 metais. In: *ATL 1978 ir 1979 metais*. Vilnius, p. 72–75.
- Gabriūnaitė K., Rickevičiūtė K., 1982. Lazdininkų kapinyno tyrinėjimai. In: *ATL 1980 ir 1981 metais*. Vilnius, p. 59–62.
- Gaerte W., 1929. Urgeschichte Ostpreußens. Königsberg.
- Gimbutas M., 1963. The Balts. London.
- Goldsworthy A., 2003. The Complete Roman Army. London.
- Harrison M., Embleton G., 1999. Viking Hersir 793–1066 AD. In: *Warrior*, vol. 3. Oxford.
- Ilkjær J., 1990. Illerup Ådal 1: Die Lanzen und Speere – Textband. In: *Jutland Archaeological Society Publications*, t. XXV:1. Aarhus.
- Ilkjær J., 2001. Illerup Ådal 9: Die Schilde – Textband. In: *Jutland Archaeological Society Publications*, t. XXV:9. Aarhus.
- Ilkjær J., 2001a. Illerup Ådal 10: Die Schilde – Katalog, Tafeln und Fundlisten. In: *Jutland Archaeological Society Publications*, t. XXV:10. Aarhus.
- Istvánovits E., 1992. Some data on the Late Roman – Early Migration Period Chronology of the Upper Tisza Region. In: *Probleme Der Relativen Und Absoluten Chronologie Ab Laténezeit bis zum Frühmittelalter*. Kraków, s. 89–101.
- Iwanowska G., 2006. Cmentarzysko kurhanowe w Żwirblach pod Wilnem. Wprowadzenie w problematykę. Katalog. Warszawa.
- Jahn M., 1916. Die Bewaffnung der Germanen in der älteren Eisenzeit. Würzburg.
- Jankauskas R., 2005. Skeletal inventory, Age, Sex and Pathologies of Marvelė sample. In: *Marvelė. Ein Gräberfeld Mittellitauens, Band I*. Kaunas, s. 95–102.
- Jensen J., 1989. The Hjortspring boat reconstructed. In: *Antiquity*, vol. 63. York, p. 531–535.
- Jensen X. P., Jørgensen L., Hansen U. L., 2003. The Germanic army: warriors, soldiers and officers. In: *The Spoils of Victory: The North in the Shadow of the Roman Empire*. Copenhagen, p. 310–328.
- Jovaiša E., 1986. Dauglaukio plokštinis kapinynas. In: *ATL 1984 ir 1985 metais*. Vilnius, p. 49–52.
- Jovaiša E., 1991. Dauglaukio plokštinis kapinynas. In: *Nemuno delta: tyrimai ir atradimai*, Nr. 1. Dauglaukis, p. 12–22.
- Jovaiša E., 1996. Dauglaukio kapinynas. In: *ATL 1994 ir 1995 metais*. Vilnius, p. 106–109.
- Jovaiša E., 1996. Dauglaukio kapinynas. In: *ATL 1994 ir 1995 metais*. Vilnius, p. 106–109.
- Jovaiša E., 1998. Žvilgsnis į „Aukso amžių“ [CD ROM]. Vilnius.
- Jovaiša E., 2006. Baltų visuomenė ankstyvųjų viduramžių pradžioje (V–VI a.). In: *Istorija*, t. 64. Vilnius, p. 5–16.
- Kaczyński M., 1963. Materiały z badań 1934 r. na cmentarzysku kurhanowym w miejscowości Sudata, pow. Święciany, na wileńszczyźnie (LSRR). In: *Wiadomości Archeologiczne*, t. XXIX, z. 2. Warszawa, s. 138–156.
- Kaczyński M., 1963 a. Materiały z cmentarzyska kurhanowego badanawego w 1934 r. w miejscowości Miežany, pow. Święciany, na wileńszczyźnie (LSRR). In: *Wiadomości Archeologiczne*, t. XXIX, z. 2. Warszawa, s. 119–137.
- Kazakevičius V., 1998. Geležies amžiaus baltų genčių ginkluotė. Habilitacinis darbas, humanitariniai mokslai, 05 H Istorija. Vilnius.
- Kliaugaitė V., 2000. Tyrinėjimai Baliulių pilkapyne 1999 m. In: *ATL 1998–1999 metais*. Vilnius, p. 174–179.
- Kliaugaitė V., 2005. Peršaukščio-Kasčiukų pilkapynas. In: *ATL 2002 metais*. Vilnius, p. 63–66.
- Kontny B., 2008. Breves gladii et rotunda scuta. Remarks on the goths' weapons on the margin of Tacitus' text. In: *Germania-Sarmatia*. Калининград, p. 180–209.
- Krukowski S., 1914. Cmentarz ciałopalny bez popielnic w Wysokiem (Pow. Sejnejski). In: *Światowit*, t. 11. Warszawa, s. 1–13.
- Kulikauskas P., 1951. Kurmaičių (Kretingos raj.) plokštinio kapinyno tyrinėjimai. In: *Lietuvos istorijos instituto darbai*, t. 1. Vilnius, p. 315–367.
- Kulikauskas P., 1959. Naujas archeologinis paminklas Užnemunėje (V–VII amžių jotvingių senkapis Krikštonyse, Lazdijų raj.). In: *MADA*, t. 1 (6). Vilnius, p. 71–86.
- Kulikauskienė R., 1958. Migonių (Jiezno raj.) archeologiniai paminklai. In: *ILKI*, t. 1. Vilnius, p. 44–64.
- Kuncienė O., 1973. Pamusio (Varėnos raj.) pilkapiai (2. Radiniai). In: *MADA*, t. 2 (43). Vilnius, p. 103–123.
- Kuncienė O., 1978. Naravų (Trakų raj.) pilkapyno tyrinėjimai 1976–1977 metais. In: *ATL 1976–1977 metais*. Vilnius, p. 126–132.
- Kuncienė O., 1982. Grigiškių (Neravų, Trakų raj.) pilkapyno radiniai (1. Darbo įrankiai ir ginklai). In: *MADA*, t. 3 (80). Vilnius, p. 43–53.

- Kurila L., 2007. Graves of the unburied: symbolic iron age warrior burials in East Lithuania. In: *Archaeologia Baltica*, vol. 8. Klaipėda, p. 292–301.
- Kurila L., 2008. Poviliškės pilkapynas. In: *ATL 2007 metais*. Vilnius, p. 163–166.
- Kurila L., Kliaugaitė V., 2007. Baliulių pilkapiai (Švenčionių raj.). In: *Lietuvos archeologija*, t. 30. Vilnius, p. 121–180.
- Kurila L., Kliaugaitė V., 2008. Peršaukščio-Kaščiukų pilkapynas. In: *Lietuvos archeologija*, t. 33. Vilnius, p. 9–40.
- Kurilienė A., 2009. Kaišiadorių rajono archeologijos sąvadas. Kaišiadorys.
- La Baume W., 1941. Der altpreußische Schild. In: *Alt-Preußen*, Jahrg. 6, H. 1. Königsberg, s. 5–12.
- LAA, 1977. Lietuvos archeologijos atlasas, t. III. Vilnius.
- LAA, 1978. Lietuvos archeologijos atlasas, t. IV. Vilnius.
- LAB, 1961. Lietuvos archeologijos bruožai. Vilnius.
- LKŽ, 2005. Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. Vilnius. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt> [žiūrėta 2010 m. balandžio 27 d.].
- LLM, 1966. Lietuvių liaudies menas: senovės lietuvių papuošalai, II knyga. Vilnius.
- Luchtanas A., 2006. Grabijolų (Žemaitiškių) pilkapynas II. In: *ATL 2004 metais*. Vilnius, p. 83–84.
- Malonaitis A., 2008. Geležiniai siauraašmeniai kirviai Lietuvoje. Vilnius.
- Markelevičius J., 1977. 1975 m. Papiškių (Varėnos raj.) pilkapyno tyrinėjimai 1974–1975 metais. In: *ATL 1974 ir 1975 metais*. Vilnius, p. 110–113.
- Marren P., 2006. Battles of the Dark Ages: British Battlefields AD 410–1065. London.
- Maryon H., 1946. The Sutton Hoo Shield. In: *Antiquity*, vol. 20. York, p. 21–30.
- Michelbertas M., 1968. Rūdaičių I kapinynas. In: *LAP*. Vilnius, p. 73–112.
- Michelbertas M., 1986. Senasis geležies amžius Lietuvoje. Vilnius.
- Michelbertas M., Vitkūnas M., 2003. Baltų karybos senajame geležies amžiuje (I–IV a.) bruožai. In: *Karo archyvas*, t. XVIII. Vilnius, p. 8–63.
- Molloy B., 2009. For Gods or men? A reappraisal of the function of European Bronze Age shields. In: *Antiquity*, vol. 83. York, p. 1052–1064.
- Orthuys J., 2007. Shields, helmets and armor: historical introduction. In: *Ancient Warfare*, vol. I, no. 1. Rotterdam, p. 6–7.
- Patkauskas S., 1978. Lazdininkų (Kretingos raj.) senkapio tyrinėjimai 1976 metais. In: *ATL 1976 ir 1977 metais*. Vilnius, p. 141–150.
- Pfannkuche K., 1908. Der Schild bei den Angelsachsen. Halle.
- Puzinas J., 1983. Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys. In: *J. Puzinas: rinkiniai raštai*, t. 1. Chicago, p. 33–198.
- Radzvilovaitė E., 1966. Lietuvių genčių skydai II–VIII amžiais. In: *MADA*, t. 2 (21). Vilnius, p. 127–141.
- Randsborg K., 1997. Military Organization before the Viking Age. In: *Archaeologica Baltica*, t. 2. Vilnius, p. 105–115.
- Reich C., 2007. Remarks on Male Burials in the Cemetery of Oberhof (Aukštkiemiai). In: *Archaeologia Baltica*, vol. 8. Klaipėda, p. 195–204.
- Rickevičiūtė K., 1984. Lazdininkų plokštinio kapinyno tyrinėjimai. In: *ATL 1982 ir 1983 metais*. Vilnius, p. 86–88.
- Sadauskaitė I., 1959. Kairėnų ir Seiliūnų kapinynų radiniai. In: *MADA*, t. 1 (6). Vilnius, p. 59–70.
- Semėnas V., 1998. Papiškių tyrinėjimai 1997 metais. In: *ATL 1996 ir 1997 metais*. Vilnius, p. 152–154.
- Semėnas V., 2000. Sudatos I pilkapių grupės tyrinėjimai. In: *ATL 1998 ir 1999 metais*. Vilnius, p. 73–74.
- Semėnas V., 2005. Sudatos I pilkapynas. In: *ATL 2002 metais*. Vilnius, p. 73–74.
- Senulienė I., 1988. Padvariškių pilkapyno (Trakų raj.) tyrinėjimai 1986 m. In: *ATL 1986 ir 1987 metais*. Vilnius, p. 59–60.
- Šimėnas V., 2000. Palumpių kapinyno tyrinėjimai 1999 metais. In: *ATL 1998 ir 1999 metais*. Vilnius, p. 278–279.
- Šimėnas V., 2006. Poviliškės pilkapynas. In: *ATL 2004 metais*. Vilnius, p. 94–95.
- Šimėnas V., 2006 a. Poviliškės pilkapynas. In: *ATL 2005 metais*. Vilnius, p. 103–105.
- Šnapštys, 1910. Mūsų pilekaliai. In: *Viltis* (1910 lapkr. 10 (21)). Vilnius, p. 2.
- Stančikaitė M., Kisieliene D., Mažeika J., Blaževičius P., 2008. Environmental conditions and human interference during the 6th and 13th–15th centuries A.D. at Vilnius Lower Castle, east Lithuania. In: *Veget Hist Archaeobot*, vol. 17 (suppl 1), p. 239–250.
- Stančikaitė M., Kisieliene D., Strimaitienė A., 2004. Vegetation response to the climatic and human impact changes during the Late Glacial and Holocene: case study of marginal area of Baltija Upland, No. Lithuania. In: *Baltica*, vol. 17, Nr. 1. Vilnius, p. 17–33.
- Stankus J., 1982. Šaukėnų kapinynas. In: *ATL 1980 ir 1981 metais*. Vilnius, p. 39–42.
- Stankus J., 1995. Bandužių kapinynas. In: *Lietuvos archeologija*, t. 12. Vilnius.
- Stephenson I. P., 2002. The Anglo-Saxon Shield. Gloucestershire.
- Szukiewicz W., 1900. Kurhany ciałopalne w Pomusiu. In: *Swiatowit*, t. 2. Warszawa, s. 3–16.
- Szukiewicz W., 1914. Kurhany ciałopalne w Bogatej, Miekańcach i Wersoczce (powiat Lidzki, gub. Wileńska). In: *Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne*, t. 13. Krakowie, s. 56–75.
- Tacitas P. K., 2005. Analai (nuo Dieviškojo Augusto mirties). Vilnius.
- Tacitus P. C., 1970. The Agricola and The Germania. Harmondsworth.
- Tamulynas L., 2002. Pėžaičių kapinynas. In: *ATL 2001 metais*. Vilnius, p. 134–135.
- Tamulynas L., 2005. Apie du išskirtinius romėniškojo laikotarpio radinius iš Jogučių kapinyno. In: *Archeologia Lituana*, t. 6. Vilnius, p. 83–93.

- Tarasenka P., 1928. Lietuvos archeologinė medžiaga. Kaunas.
- Tautavičienė B., 1984. Vyžių pilkapiai. In: *ATL 1982 ir 1983 metais*. Vilnius, p. 66–69.
- Tautavičienė B., 1984 a. Šarkų plokštinis kapinynas. In: *Lietuvos archeologija*, t. 3. Vilnius, p. 25–41.
- Tautavičius A., 1968. Palangos kapinynas. In: *LAP*. Vilnius, p. 123–137.
- Tautavičius A., 1971. Dubingių apylinkių archeologiniai paminklai. In: *Dubingiai*. Vilnius, p. 27–38.
- Tautavičius A., 1972. Taurapilio pilkapių (Utenos raj.) kasinėjimai 1970 ir 1971 metais. In: *AETL 1970 ir 1971 metais*. Vilnius, p. 40–48.
- Tautavičius A., 1972 a. Degsnės-Labotiškių pilkapių (Molėtų raj.) kasinėjimai 1970 m. In: *AETL 1970 ir 1971 metais*. Vilnius, p. 48–50.
- Tautavičius A., 1981. Taurapilio „kunigaikščio“ kapas. In: *Lietuvos archeologija*, t. 2. Vilnius, p. 18–41.
- Tautavičius A., 1996. Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.). Vilnius.
- Tejral J., 1992. Einige Bemerkungen zur Chronologie der Späten Römischen Kaiserzeit in Mitteleuropa. In: *Probleme der Relativen und Absoluten Chronologie ab Latènezeit bis zum Frühmittelalter*. Kraków, S. 227–248.
- Thorpe I. J. N., 2003. Anthropology, archaeology and the origin of warfare. In: *World Archaeology*, vol. 35, no. 1. London, p. 145–165.
- Tyszkiewicz E., 1850. Badania archeologiczne nad zabytkami przedmiotów sztuki, rzemiosł i t. d. w dawnej Litwie i Rusi Litewskiej. Wilno.
- Underwood R., 2007. The Early Anglo-Saxon Shield: reconstruction as an aid to interpretation. In: *The Cutting Edge: Studies in Ancient and Medieval Combat*. Gloucestershire, p. 134–143.
- Vaitkunskienė L., 1984. Žvilių plokštinio kapinyno kasinėjimai. In: *ATL 1982–1983 metais*. Vilnius, p. 101–104.
- Vaitkunskienė L., 1999. Žvilių kapinynas. In: *Lietuvos archeologija*, t. 17. Vilnius.
- Vaškevičiūtė I., 2007. Tautų kraustymosi ir baltų genčių sklaidos laikotarpis. In: *Lietuvos istorija*, t. 2. Vilnius, p. 173–298.
- Vėlius G., 1998. Karmazinių pilkapyno tyrinėjimai 1997. In: *ATL 1996 ir 1997 metais*. Vilnius, p. 169–171.
- Vėlius G., 2000. Popų-Vingelių pilkapynas. In: *ATL 1998 ir 1999 metais*. Vilnius, p. 235–241.
- Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970. Lietuviai IX–XII amžiais. Vilnius.
- Warry J., 2004. Warfare in the Classical World. London.
- Zieling N., 1989. Studien zu germanischen Schilden der Spät La Tene und der Römischen Kaiserzeit im freien Germanien. In: *BAR international series*, vol. 505. Oxford.
- Зверуго Я. Г., 2001. Исследование восточнолитовских курганов на территории Беларуси. In: *Lietuvos archeologija*, t. 21. Vilnius, p. 111–120.
- Казакевичюс В., 1988. Оружие балтских племен II–VIII веков на территории Литвы. Вильнюс.
- Покровский Ф. В., 1897. К исследованию курганов и городищ на восточной окраине современной Литвы. In: *Труды девятого археологического съезда в Вильне 1893*, т. 2. Москва, с. 138–196.
- Радюш О. А., Скворцов К. Н., 2008. Находки деталей щитов в ареале самбийско-натангийской культуры. In: *Germania-Sarmatia*. Калининград, p. 122–145.
- Спицын А., 1896. Предполагаемые литовские курганы VIII–IX в.в. In: *Записки Русского археологического общества*. Санкт Петербург, с. 103–114.
- Уртан В. А., 1961. Древние щиты на территории Латвийской ССР. In: *Советская археология*, № 1, с. 216–224.

SHIELDS IN LITHUANIA IN THE OLD AND MIDDLE IRON AGE

Daumantas Kiulkys

Summary

Shield was the most important defense instrument during battle in the period of Old and Middle Iron Age in Lithuania. Unfortunately, shield is the most under-researched weapon in Lithuanian archaeology. This article will try to fill part of this gap. The goal of this paper is to summarize the shield findings from Old and Middle Iron Age in Lithuania.

Till now only metal shield parts from 66 archaeological sites are known in Lithuania. The biggest part of these findings is iron shield bosses which were found in all 66 sites (Map no 1). Up today 129 shield bosses were found during archeological excavations in Lithuania (Table no 1). Based on data of 60 shield bosses new their typology was made:

Type I – shield bosses with semi-spherical top (Fig. 5–7). At least 9 specimens are known. All of them were found in Western Lithuania (Map no 2:a). Most of them are dated to 3rd century but some of them might belong to the end of the 2nd century or to the period of the 4th–5th centuries. Type 1 corresponds to N. Zieling types M and R1, which are distributed all over Central Europe and Scandinavia (Map no 2:b–d). These types are dated to phases C1a–C3 (220–350 AD).

Type II – shield bosses with wall and semi-spherical top. Currently 4 specimens are known of this form, which can be divided into 3 variations.

Variation A – shield bosses with wall and low semi-spherical top. This variation is represented by only 1 finding from Šaukėnai, Tauragė distr., grave No. 40 (Map no 3:a). Precisely its dating is unknown, but it should belong to the period of 3rd – beginning of the 5th centuries. Type IIA corresponds to N. Zielsing type N, which is mostly distributed in Central Europe (Map No. 3:b). Two chronological groups of this type can be distinguished: early group dated to the end of La Tene period and the late group dated to phases C1b–C3 (220–350 AD).

Variation B – shield bosses with wall and high semi-spherical top. Two specimens of this variation are known (Fig. 8–9) which belong to the first part or middle of 5th century.

Variation C – shield bosses with wall and semi-spherical top which ends with apex (Fig. 10). Only 1 specimen of this variation is known found at Žvirbliai cemetery in Vilnius city. Precise its date is unknown but it should belong to the period of end of 4th–7th centuries.

Type III – shield bosses with conical top which ends with flat cap. 5 specimens belong to this type. They can be divided into 3 variations.

Variation A – shield bosses with conical top and concaved sides which end with flat cap (Fig. 11). 3 specimens belong to this type. Most of them should belong to phase C1 (150–260 AD) but some of them might be of later date, maybe even from beginning of the 5th century.

Variation B – shield bosses with wall and conical top with concaved sides which end with round apex. Only 1 find from Dauglaukis, Tauragė distr., grave no 19 has this form. It belongs to period of 180–220 AD. Type IIIB corresponds to N. Zielsing type B1b. Single findings of this type were found in Germany, Poland and Sambian peninsula (Map no 4:b) and are dated to phases C1a–C1b (150–260 AD). However, some of these specimens might belong to phase C2 (250–300 AD).

Variation C – shield bosses with wall and conical top, which ends with cylindrical cap. Only 1 specimen of this type is known from Šarkai, Tauragė distr. (Fig. 12). Precise date of this finding is unknown but it definitely belongs to the period of 3rd–6th centuries. Type IIIC corresponds to N. Zielings type D1. Finds of this type are most common to the territories of Poland and Sambian peninsula (Map no 5:b). Most of these findings are dated to phase C1a (150–220 AD), but some of them might belong to phase C1b (220–260 AD).

Type IV – shield bosses with faceted conical top (Fig. 13). Single item of this form is known from grave no 2 (Fig. 13:7) in Krikštonys, Lazdijai distr. It belongs to period the beginning of the 5th–6th centuries. Type IV corresponds to N. Zielsing type T which is distributed in Southern Poland, Southern part of Czech Republic and Northern Hungary (Map no 6). Most of these finds belong to the period of second half of 4th – beginning of 5th centuries but some of them might be earlier and belong to phase C3 (300–350 AD).

Type V – shield bosses with wall and conical top. This

type is most common in Lithuania. It can be divided into 6 variations.

Variation A – shield bosses with wall and conical top which ends with apex. Currently single finding is known from cemetery in Stragnai, Klaipėda distr. (Fig. 14). This type corresponds with J. Ilkjær type 3a and is dated to the beginning of 2nd – middle of the 4th centuries. Finding from Stragnai is probably of the same date.

Variation B – shield bosses with two-pieces wall and rounded conical top with convex sides. To this type belongs single item from barrow no 3 (Fig. 15) in Masiejūnai, Kaišiadorys distr. It is dated to the 5th century. This type corresponds with N. Zielsing type L and is dated to phase C3 (300–350 AD). In Europe shield bosses of this form are mostly distributed in Southwest Poland and Sambian peninsula (Map no 7).

Variation C – shield bosses with wall and high rounded conical top. Two specimens of this form are known (Fig. 16, 17). They are dated to the 5th–6th centuries.

Variation D – shield bosses with wall and conical top (Fig. 18–22). This is the most common type of the shield bosses founded in Lithuania. At least 26 specimens are currently known. Most of them were founded in eastern and south-eastern parts of Lithuania. They are dated from the middle of the 3rd century to the beginning of the 7th century. Some specimens might be from later period and belong to the middle or even to the end of the 7th century. VD type corresponds with N. Zielsing type H1 which is distributed all over Central Europe and Scandinavia. All of these findings belong to the period of the 1st century BC – middle of the 4th century AD.

Variation E – shield bosses with concaved wall and conical top (Fig. 24–28). Currently, at least 9 items of this form are known from East, Southeast, South and Central Lithuania. They are dated to the 5th–6th centuries.

Variation F – specimens of this variation look like VE type shield bosses, only their measurements are bigger. Two items of this form are known in Lithuania (Fig. 29, 30) and one in West Belarus (Fig. 31). Exact dating of these findings is unknown, but their similarity to VE type suggests that they belong to period of the 5th–7th centuries.

Therefore currently 14 forms of shield boss are known in Lithuania, which belong to the middle of the 2nd–7th centuries (Fig. 32).

Second most common shield part finding is the fitting of the shield handle. Currently 18 specimens are known from 12 archaeological sites (Map. no 2:b, c). Handle fitting from Dauglaukis, Tauragė distr., grave no 12 (Fig. 33) is the earliest of all items found and is dated to phase B2/C1. This finding is the only handle fitting which has analogies in Central Europe and Scandinavia. It corresponds to N. Zielsing type G1 which is dated to phases B1–B2 (10–150 AD) and J. Ilkjær group 1 which is dated to the 1st century. Other handle fittings are mostly of two forms: fittings with convex central part and widened ends (Fig. 7) and fittings

with flat central part and widened ends (Fig. 34, 35). Latter form appears only at the beginning of the Middle Iron Age and probably is not a handle fitting but the handle itself.

Least common findings are metal parts from shield belt and fittings of the shield edge. Currently 4 belt buckles and 3 rings from shield belts are known from 5 archaeological sites (Map no 3). Shield edge fittings are known from 4 locations (Map no 8:a, c).

It is impossible to reconstruct the form of the shield, size and construction of its board from current archaeological findings in Lithuania. The possible maximum diameter of the shield can be determined from distance between shield boss and the edge of the grave pit (Table no 2). Only archaeological material from neighbor territories can give a general view of the shield forms probably used in Lithuania. Shield findings from Sambian peninsula (Fig. 39) and

Latvia (Fig. 40) allow the assumption that in the Old Iron Age shields were of rectangular form. The wooden shield remains from Tira peat bog dated to the 9th century (Fig. 38) show that in the Middle Iron Age shield form was probably round. Shield board findings from Scandinavian peat bogs and also an item from Tira peat bog in Latvia shows that shields were made of several wooden planks which were glued and then covered with leather. In Lithuanian territory shields were probably constructed in the same manner.

All shield findings were found in burial sites and only in graves of males. Osteological data indicates that shields were put only into the graves of adult males who nearly always were of young age. These graves also contained other weapons and usually were rich with other grave goods. Most of the burials with shield parts are dated to 2nd/3rd–3rd and 5th–5th/6th centuries (Fig. 46).

Įteikta 2010 m. liepos mėn.

1 PRIEDAS

Lentelė. Kapų kompleksų su skydais inventorinė lentelė. Laidojimo būdo sutrumpinimai: D – degintinis kapas, G – griautinis kapas, K – simbolinis kapas (kenotafas)

Table. Inventory table of grave complexes with shields.

		Laidojimo būdas	Antskydis	Skydo rankenos apkalas	Krašto apkalai	Skydo diržo sagtis	Skydo diržo grandis	Įmovinis ietigalis	Įtvėriamasis ietigalis	Kalavijas	Kovos peilis	Pentinis kirvis	Įmovinis kirvis	Pelis	Dalgis	Vla	Galastuvai	Skobtas	Pincetas	Žąslai ir kitos kamamų dalys	Pentinai	Geriamasis ragas	Perpetė	Sagtis	Įvairios metalinės diržo dalys	Apkalas	Apvara	Antkaklė	Apyrankė	Sege	Žiedas	Smeigtukas	Ivija	Karolis	Romos moneta	Molinis puodelis	Tošinė dėžutė	Keramika	Neaškių dirbinių fragmentai	Iš viso įkapių		
Nr.	Kapas																																									
1	Aukštkiemiai, k. 15	G	1	1				2			1	1	1	1	1	1	1		1					1						1	1	1	1	5	1					+	20	
2	Aukštkiemiai, k. 213	G	1																															1						+	3	
3	Aukštkiemiai, k. 344	G	1																													1									9	
4	Baliuliai, pilk. 3, k. 2	D	1	1				1				1		1									2																	+	8	
5	Baltadvaris, pilk. 8, k. 1	G	1																					1																2		
6	Bandužiai, k. 64	G	1	1				1						1	1																	1								6		
7	Bandužiai, k. 68	G	1											1	1		1							1																5		
8	Bogočiai (Bogata), pilk. 1 k. 1	D	1					1				1												1																+	5	
9	Borava (Šilinė), pilk. 1	G	1																																						4	
10	Dauglaukis, k. 111	G	1	1			3					1																	2				1	1	1						11	
11	Dauglaukis, k. 119	G	1				1				1	1							1									1				2	1	1						10		
12	Dauglaukis, k. 12	G	1				2					1	1																			2								8		
13	Dauglaukis, k. 19	G	1			1		1				1	2																				1			1				8		
14	Dauglaukis, k. 74	G	1				2					1	1																											5		
15	Dauglaukis, k. 8	G	1				1				1	1																				1	1	1						7		
16	Degsnė-Labotiskiai II, pilk. 5	G	1				1																																	+	4	
17	Degsnė-Labotiskiai II, pilk. 6	G	1	1		1	1							1					2				2								1	4								+	15	
18	Degsnė-Labotiskiai II, pilk. 7	G	1	1								1												1								1	1							+	7	
19	Grabijalai (Žemaitiškės) II, pilk. 4 (69), k. 2	D	1				1				1	1		1			1							1								1								6		
20	Krikštonys, k. 1	G	1							1						1																									5	
21	Krikštonys, k. 2	D	1	1			1						1																												4	
22	Kurmaičiai, k. 3	G	1											1																											2	
23	Lazdininkai, k. 11 (17)	G	1	1																								1	1			1									4	
24	Lazdininkai, k. 38	G	1	1			2					1	1	1	1	1	1												2	1		1					9	1	1		+	23
25	Lazdininkai, k. 4	G	1	1			2					1		1	1	1								2								2									+	17

		Laidojimo būdas	Antskydis	Skydo rankenos apkalas	Krašto apkalai	Skydo diržo sagtis	Skydo diržo grandis	Įmovinis ietigalis	Įtvėriamasis ietigalis	Kalavijas	Kovos peilis	Pentinis kirvis	Įmovinis kirvis	Peilis	Dalgis	Yla	Galastuvas	Skobtas	Pincetas	Žąslai ir kitos kamamų dalys	Pentinai	Geriamasis ragas	Perpetė	Sagtis	Įvairios metalinės diržo dalys	Apkalas	Apvara	Antkaklė	Apyrankė	Sege	Žiedas	Smeigtukas	Įvija	Karolis	Romos moneta	Molinis puodelis	Tošinė dėžutė	Keramika	Neaiškių dirbinių fragmentai																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																									
Nr.	Kapas		G 1					1				1		1		1															1	2			1																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
26	Lazdininkai, k. 5		G 1					1					1			1																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																
27	Lazdininkai, k. 82		G 1					2				1		1		1				1											2	1	2	1		1	1																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																											
28	Lazdininkai, k. 83		G 1																																1																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
29	Maisiejūnai, pilk. 3		D 1	1	1			1						1																		1																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																
30	Marvelė, k. 1255		G 1			1		1			1		1	1											1	3						1	1		1					+																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								</

		Laidojimo būdas	Antskydis	Skydo rankenos apkalas	Krašto apkalai	Skydo diržo sagtis	Skydo diržo grandis	Įmovinis ietigalis	Įtvėriamasis ietigalis	Kalavijas	Kovos peilis	Pentinis kirvis	Įmovinis kirvis	Pelis	Dalgis	Yla	Galastuvai	Skobtas	Pincetas	Žąslai ir kitos kamamų dalys	Pentinai	Geriamasis ragas	Perpetė	Sagtis	Įvairios metalinės diržo dalys	Apkalas	Apvara	Antkaklė	Apyrankė	Segė	Žiedas	Smeigtukas	Įvija	Karolis	Romos moneta	Molinis puodelis	Tošinė dėžutė	Keramika	Neišskirti dirbinių fragmentai			
Nr.	Kapas																																								Iš viso įkapių	
55	Šaukėnai, k. 40	G	1					1					1	1																									4			
56	Šėnai, k. 50	G	1	1				1			1		1	1			1	1	1	1			3							2	1	3	3		1	2	1	+	28			
57	Šėnai, k. 61	G	1	1									1	1							1									1	1	1	1	7	1			+	18			
58	Sudota I, pilk. 28 (5), k. 1	D	1									1																											2			
59	Sudota I, pilk. 5, k. 2	D	1											1									1									1						+	5			
60	Sudota I, pilk. 30 (3), k. 4	D	1	1				1	1			1	2										1	1	1	1	1			1	1	2	7					+	21			
61	Taurapilis, pilk. 1	G	1					1			1	1											1								1		1						7			
62	Taurapilis, pilk. 4	G	1																											1									2			
63	Taurapilis, pilk. 5	G	1	1	1	1	2	1		1	1	1	1	1		1	1		1	2	1		7								1	1	2	1			+	27				
64	Taurapilis, pilk. 9	G	1					1				1		1																			1						5			
65	Veršvai, k. 139	G	1											1																									2			
66	Veršvai, k. 56	D	1																			1																	2			
67	Veršvai, k. 77	G	1																																				1			
68	Vilkiutinis, k. 1(3)	D	1					1						1									2						1		1	1							8			
69	Vilkiutinis, pilk. 15	D	1							1				1									1														+	5				
70	Voroniai, pilk. 1, k.1	D	1					2				1																											4			
71	Vyžiai, pilk. 5 (56), k. 2	D	1					2				1		1									1																6			
72	Vyžiai, pilk. 6 (14), k. 1	D	1					1				1		1									1																5			
73	Žvilčiai, k. 48	G	1					1					1	1						1			1								1	2	1						10			
		73		18	2	4	3	62	1	2	10	21	22	38	8	1	8	1	3	5	8	2	1	50	3	2	1	18	10	31	38	8	11	21	30	10	4					
				Iš viso																																						

KATALOGAS*

Aukštikių (Oberhof) kapinynas (1)

Aukštikių (Oberhof) kapinynas, Klaipėdos r., tirtas 1886–1888 m. (vad. O. Tischler). Vėliau tyrimai pratęsti 1894 m. (vad. A. Jetsch, H. Kemke, Kretschmann). Iš viso buvo iš-tirtas 4225 m² plotas, kuriame buvo 452 kapai. Kapinynas datuojamas III–XII a. Dėl padrikos ar apskritai dingusios kasinėjimų informacijos kapų kompleksus galima atkurti tik iš dalies (Reich, 2007, p. 195).

Kapas Nr. 15:

SKYDO DALYS: antskydis. Skydo rankenos apkalas.

KITOS ĮKAPĖS: **Segė. Apyrankė. Karolis.** Geležinė **sag-tis. Žaslai. Peilis. Kovos peilis. Ietigalis. Ietigalis.** Įmovi-nis **kirvis. Galastuvus. 5 Romos monetos.** Molinis **puo-delis. Geležinio dirbinio fragmentai. Akmeninio dirbinio fragmentai.**

DATAVIMAS: III–IV a. (Reich, 2007, p. 198).

LITERATŪRA: Reich, 2007, p. 198, 200.

Kapas Nr. 213:

SKYDO DALYS: antskydžio fragmentas.

KITOS ĮKAPĖS: **karolis. Žalvarinio dirbinio fragmentas.**

DATAVIMAS: neaiškus.

LITERATŪRA: Reich, 2007, p. 199–200.

Kapas Nr. 344:

SKYDO DALYS: antskydis.

KITOS ĮKAPĖS: **segė. Antkaklė. Antkaklė. 5 Romos mo-netos** (pateiktų įkapių kompleksas nėra visas, nes kasinėjimų užrašuose yra minimi ginklai).

DATAVIMAS: III–IV a. (Reich, 2007, p. 199).

LITERATŪRA: Reich, 2007, p. 199–200.

Kapas Nr. 364 (greičiausiai atsitiktinis radinys)

SKYDO DALYS: antskydis.

DATAVIMAS: neaiškus.

LITERATŪRA: Reich, 2007, p. 199–200.

Kapas Nr. 376 (greičiausiai atsitiktinis radinys)

SKYDO DALYS: antskydis.

DATAVIMAS: neaiškus.

LITERATŪRA: Reich, 2007, p. 199–200.

Bagočių (Bogatos) pilkapynas (2)

Bagočių pilkapynas, Varėnos r., tyrinėtas XX a. pr. (vad. W. Szukiewicz). Ekspedicijos metu ištirti 8 iš 15 pilkapių (Szukiewicz, 1914, p. 58–59).

Pilkapis Nr. 1, kapas Nr. 1:

SKYDO DALYS: geležinis antskydis kūgio formos viršū-ne, **VD tipas.**

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis.** Geležinis pentinis siauraasmenis **kirvis.** Geležinis peilis. Geležinė ke-turkampio formos **sagtis.** Geležinio dirbinio **fragmentas.**

DATAVIMAS: neaiškus.

LITERATŪRA: Szukiewicz, 1914, p. 60, 66.

Baitų (Baičių) kapinynas (3)

Baitų (Baičių) kapinyno, Klaipėdos r., tyrimai vykdyti 9 sezonus (1989, 1990–1991, 1993, 1995, 1997 ir 2001–2003 m.), tyrimams vadovavo R. Banytė-Rowell. Jų metu buvo ištirtas daugiau kaip 600 m² plotas ir 49 kapai, datuoti III–V a. (Banytė-Rowell, 2005, p. 109).

Atsitiktinis radinys (ugniavietė A, E-3 kvadratas):

SKYDO DALYS: geležinio antskydžio fragmentai, 7 vie-netai (storis – 0,1–0,15 cm).

LITERATŪRA: Banytė, 1992 š, p. 54.

Atsitiktinis radinys (akmenų vainikų lygis):

SKYDO DALYS: geležinio antskydžio fragmentai, iš kurių pavyko atkurti antskydį pusrutulio formos viršūne, **I tipas** (aukštis – 5 cm, skersmuo – 20 cm, atkraštės plotis – 3,2 cm).

LITERATŪRA: Banytė, 1992 š, p. 55.

Baliulių pilkapynas (4)

Baliulių pilkapynas, Švenčionių r., yra išsidėstęs 115 m ilgio ir 35–45 m pločio juosta palei Švenčionių–Pabradės kelią. Šis laidojimo objektas archeologams nebuvo žinomas iki 1988 m. surengtos žvalgomosios ekspedicijos. Iš viso buvo užfiksuota 10 sampilų, vėliau jų skaičius padidėjo iki 16. 1999–2000 m. archeologinių tyrimų metu buvo ištirta 12 pilkapių, juose – 16 kapų, kurie datuojami IV a. pab.–V a. (Kurila, Kliaugaitė, 2007).

Pilkapis Nr. 3, kapas Nr. 2:

SKYDO DALYS: geležinis antskydis kūgio formos viršū-ne, kraštai puošti pusrutulio formos iškilimais, turi 4 tvirtini-mo skylutes, **VE tipas** (skersmuo – 15 cm, aukštis – 7,4 cm, viršūnės skersmuo – 8,5 cm, skylių tvirtinimui skersmuo – 0,3 cm). Geležinis skydo rankenos apkalas, stačiakampio platėjančiais galais formos, šiek tiek lenktas, galuose yra po vieną skylutę tvirtinimui (ilgis – 15 cm, plotis – 2,1–3,1 cm, skylių skersmuo – 0,3 cm). **Neaiškaus dirbinio dalys ap-tiktos antskydyje:** tinklo raštu ornamentuotas ilgojo kaulo fragmentas. Jame išgręžta kiaurymė, per kurią perverta žalvarinė detalė. Jos priekinė dalis – tai pusiau apskri-to pjūvio juostelė, puošta skersiniais ranteliais (skersmuo – 0,5 × 0,25 cm, ilgis – 2,4 cm). Jos laikiklis, įvertas į kaulinę dalį, ovalaus skerspjūvio (0,45 × 0,5 cm). Greta aptiktas žal-varinis cilindrelis (ilgis – 1,9 cm, skersmuo – 0,45 cm).

Taip pat pilkapyje Nr. 3 atsitiktinai rastas ilgo-jo kaulo fragmentas, puoštas tinklo ornamentu (0,8 × 0,7 × 0,2 cm). Gali būti, kad tai to paties kaulinio dirbinio, rasto antskydyje, dalis.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis** plačia rombo formos plunksna, jos pjūvis ištęsto rombo formos (ilgis – 26 cm, plunksnos ilgis – 14 cm, plunksnos plotis – 5 cm, įmovos skersmuo – 2,4 cm). Geležinis pentinis siauraasme-nis **kirvis** su atkraštėmis, penties šonai profiliuoti ištempti į abi puses, liemuo po pentimi susiaurėja, koto kiaurymė kiaušinio formos (ilgis – 15,5 cm, ašmenų skersmuo –

¹ Archeologinių objektų numeracija sutampa su 1, 8, 9 žemėlapių numeracija.

5,6 cm). Įtveriamasis **peilis** tiesia nugarėle (ilgis – 18 cm, įklotė – 5 cm, nugarėlės plotis – 0,4 cm, didžiausias geležtės plotis – 1,7 cm). Geležinė **grandis**, jos pjūvis suploto apskritimo formos (skersmuo – 4,6 × 4,6 cm, pjūvio skersmuo – 0,4 × 0,65 cm). Žalvarinis įvijinis **žiedas** iš trikampio pjūvio juostelės (išorinis skersmuo – 2,8 × 2,2 cm). Ovali žalvarinė **sagtis su apkalu** (dydis – 2,2 × 1,8 cm). Geležinė B formos **sagtis** igniaužta priekine dalimi (4,4 × 2,8 cm). Susilydę **žalvarinių dirbinių fragmentai** (2 vnt.). 1 – 2,4 × 1,5 × 1,3 cm dydžio masivi dalis; 2 – įvijos (?) dalis (ilgis 2,5 cm, skersmuo – 1 cm). Gali būti, kad tai laukinės segės fragmentai. Taip pat rasti dar 4 susilydę, prie kaulų prilipę **žalvarinių dirbinių fragmentai**.

Antropologinė informacija: vyras, 22–25 m. amžiaus, 1,71–1,75 m ūgio.

DATAVIMAS: degintiniai kapai datuoti V a. vid.–II p. (Kurila, Kiaugaitė, 2007, p. 138).

LITERATŪRA: Kiaugaitė, 1999 š, p. 8–11, 27–28; Kiaugaitė, 2000, p. 175; Kurila, Kiaugaitė, 2007, p. 144–148.

Baltadvario pilkapynas (5)

Baltadvario pilkapynas, Molėtų r., tyrinėtas 2003–2004 m. (vad. B. Dakanis). Tyrinėjimų metu buvo ištirtas pilkapis Nr. 8 (Dakanis, 2006, p. 71).

Pilkapis Nr. 8, kapas Nr. 1:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su pusrutulio formos viršūne.

KITOS ĮKAPĖS: diržo **sagtis**.

DATAVIMAS: V a. (Dakanis, 2006, p. 72).

LITERATŪRA: Dakanis, 2006, p. 72.

Bandužių kapinynas (6)

Bandužių kapinynas, Klaipėdos m., žinomas jau nuo tarpukario laikų, kai 1935 m. buvo atlikti pirmieji mėgėjiški kasinėjimai (vad. E. Nauburas). Jų metu aptikti keli degintiniai bei griautiniai kapai. Kadangi kasinėjimų vietos tiksliau nenurodytos, 1974 m. buvo suorganizuota žvalgomoji ekspedicija (vad. L. Vaitkunskienė), kurios tikslas buvo lokalizuoti kapinyną. Ištirtuose 230 m² buvo aptikta 11 kapų. Sistemingas tyrimus pradėjo archeologas J. Stankus. Jis per 4 sezonus (1985–1989 m.) ištyrė 3131 m² ir 79 kapus. Kapinynas pagal radinius datuojamas I–XIII a. (Stankus, 1995, p. 4–5).

Kapas Nr. 64:

SKYDO DALYS: geležinio **antskydžio** su suploto pusrutulio formos viršūne fragmentai, **I tipas** (atkraštės plotis – 2 cm, aukštis – 4,5 cm). **Skydo rankenos apkalo** fragmentai.

KITOS ĮKAPĖS: įmovinis **ietigalis** su ištęsto rombo formos plunksna ir iškilia briauna jos viduryje, **1B tipas**² (ilgis – 22,5 cm, įmovos ilgis – 9 cm). Geležinis įtveriamasis **peilis** tiesia nugarėle (įklotės ilgis – 24,2 cm, įklotės ilgis – 6,5 cm). Žalvarinis įvijinis **žiedas** iš trikampio skerspjūvio vielos (skersmuo – 2,1 cm). Geležinis **dalgis** (ilgis – 24 cm). **Žalvarinio dirbinio fragmentas**.

DATAVIMAS: pagal ietigalį su rombo formos plunksna ir iškilia briauna jos viduryje, kapas datuojamas III–IV a. (Казакявичюс, 1988, p. 29).

LITERATŪRA: Stankus, 1987 š, p. 11, 57; Stankus, 1995, p. 100, 114.

Kapas Nr. 68:

SKYDO DALYS: geležinio **antskydžio** su suploto pusrutulio formos viršūne fragmentai, **I tipas** (aukštis – 6 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinio **peilio** fragmentas – geležtė (ilgis – 13 cm, plotis – 2,2 cm). Geležinis **dalgis** (ilgis – 24 cm). Smiltainio **galastuvus** (ilgis – 12,5 cm). Geležinė stačiakampio formos **sagtis** (ilgis – 7,3 cm, plotis – 4 cm).

DATAVIMAS: neaiškus.

LITERATŪRA: Stankus, 1987 š, p. 19, 62; Stankus, 1995, p. 100, 114–115.

Boravos (Šilinės) pilkapynas (7)

Boravos (Šilinės) pilkapyną, Švenčionių r., sudaro 2 pilkapių grupės. 1-oje grupėje (vakarinėje) XIX a. pab. buvo apie 15 pilkapių, o 2-oje – 16. XIX a. pab. tyrimų metu (vad. F. Pokrovskis) buvo ištirti 5 pilkapiai – 3 iš vakarinės grupės ir 2 iš pietinės (Покровский, 1897, p. 154–155).

Pilkapis Nr. 1:

SKYDO DALYS: geležinio **antskydžio fragmentai**.

KITOS ĮKAPĖS: žalvarinė **įvija** iš trikampio skerspjūvio vielos. Žalvarinė **įvija** iš trikampio skerspjūvio vielos. Ovalo formos **sagtis**, nuo diržo arba perpetės (4,3 × 2,7 cm). Sidabrinis keturkampio formos **apkalas**, nuo diržo arba perpetės (ilgis – 17 cm, plotis – 3 cm). Žalvarinis **apkalas** iš dviejų plokštelių, nuo diržo arba perpetės (ilgis – 5,5 cm, plotis – 1,2 cm).

DATAVIMAS: pagal diržo sagtį pilkapis datuojamas V–VII a. (Tautavičius, 1996, p. 256).

LITERATŪRA: Покровский, 1897, p. 155–156.

Dauglaukio kapinynas (8)

Dauglaukio plokštinis kapinynas, Tauragės r., žinomas dar nuo tarpukario laikų, kai į Kauno Vytauto Didžiojo kultūros muziejų pateko šiame kapinyne II–III a. atsitiktinai rasti dirbiniai. Objektas pradėtas tirti 1983 m. (vad. J. Balčiūnas), buvo ištirta daugiau kaip 100 m² plotas ir 12 kapų. Vėliau, 1984–1996 m., kapinyną tyrė E. Jovaiša. Iš viso kapinyne aptikti 127 kapai, o juose 129 palaidojimai. Tai vienas iš nedaugelio visiškai ištirtų senoji geležies amžiaus kapinynų. Kapai datuojami 70–260 m. (Jovaiša, 1996, p. 106).

Griautinis kapas Nr. 8:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir igaubta kūgio formos viršūne, kurios viršūnėlė yra plokščia, **IIIA tipas** (skersmuo – 14 cm, aukštis – 10 cm, sienelės aukštis – 3 cm, viršūnės aukštis – 7 cm, atkraštės plotis – 1,5 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis** rombo formos plunksna (ilgis – 20 cm, plunksnos ilgis – 11 cm, plotis – 4,5 cm, storis – 0,7 cm, skersmuo – 3 cm). Geležinis įtveriamasis **peilis-durklas** išgaubta nugarėle (ilgis – 24,5 cm, ašmenų ilgis – 18 cm, plotis – 3 cm). Į žemę įsmigęs ge-

² Įmovinių ietigalių tipologija pateikiama pagal Казакявичюс, 1989, p. 22–57.

ležinis įmovinis **kirvis**, 2d tipas³ (ilgis – 16,5 cm, ašmenų plotis – 5 cm, įmovos skersmuo – 3,7–3,8 cm). Geležinis lazdelinis **smeigtukas** (ilgis – 9 cm). Kūgio kiek užapvalintomis viršutinėmis briaunomis formos asimetriškas gintarinis **karoliukas arba miniatiūrinis verpstukas** (skersmuo – 2 cm). Žalvarinis įvijinis su trimis įvijomis **žiedas** iš pusapvalio pjūvio vielos.

DATAVIMAS: 150–220 m. (Jovaiša, 1998).

LITERATŪRA: Balčiūnas, 1984 š., p. 19–20, 41–42, 61, 74–76; Balčiūnas, 1984, p. 71; Jovaiša, 1998; Michelbertas, 1986, p. 44.

Griautinis kapas Nr. 12:

SKYDO DALYS: geležinio **skydo rankenos apkalo fragmentas** su išlikusia kniede (ilgis – 15 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis** su užbarzdomis (ilgis – 25 cm, plunksnos ilgis su užbarzdomis – 11 cm, įmovos ilgis – 14 cm). Geležinis įmovinis **ietigalis** su karklo lapo formos plunksna (ilgis – 17,5 cm, plunksnos ilgis – 11 cm, plunksnos plotis – 3,3 cm, įmovos ilgis – 6,5 cm, skersmuo – 2,3 cm). Geležinis įmovinis **kirvis** (ilgis – 16,5 cm, ašmenų plotis – 4,7 cm, įmovos skersmuo – 3,3–3,7 cm). Geležinis įtveriamasis **peilis** (ilgis – 19 cm, ašmenų ilgis – 12 cm, plotis iki 4 cm, įkotės ilgis – 7 cm). Geležinis **pincetas** (ilgis – 8 cm). Žalvarinė profiliuota lankinė **segė**. Žalvarinė lankinė **segė** trikampėje kojele.

Zooarcheologinė informacija: arklys, amžius nenustatytas.

DATAVIMAS: pagal labai profiliuotą segę su dviem skydeliais palaidojimas datuojamas B2/C1 periodu (150–200 m.) (Michelbertas, 1986, p. 112).

LITERATŪRA: Balčiūnas, 1984 š., p. 28–30, 46–47, 63–64, 79–83; Jovaiša, 1998.

Griautinis kapas Nr. 19:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir įgaubta kūgio formos viršūne, užsibaigiančia nedideliu gumbeliu, **IIIB tipas** (skersmuo – 14,3 cm, aukštis – 9,5 cm, viršūnės skersmuo – 11,7 cm, sienelės aukštis – 2,5 cm). Geležinė **vinis** su ovalo formos galvute, skirta antskydžiui pritvirtinti prie skydo korpuso (ilgis – 1,4 cm). Geležinė stačiakampio formos **sagtis** (dydis 5,42 × 2,74 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis** su lauro lapo formos plunksna (ilgis – 21 cm, įmovos ilgis – 6,6 cm, plunksnos ilgis – 14,6 cm, plunksnos plotis – 6,1 cm). Geležinis įmovinis **kirvis** (ilgis – 18,3 cm, ašmenų ilgis – 11,9 cm, įmovos skersmuo – 3,97 cm, ašmenų plotis – 5,22 cm). Geležinis **peilis** tiesia nugarėle (ilgis – 13,6 cm, plotis 2,6 cm). Geležinis **peilis** tiesia nugarėle (ilgis – 24 cm, ašmenų ilgis – 18,8 cm, ašmenų plotis – 2,98 cm). Romos **moneta** – Faustinos I sestercijus. Stambus geležinis lazdelinis **smeigtukas** (ilgis – 10,39 cm, adatos ilgis – 8,06 cm, galvutės dydis 3,12 × 2,31 cm).

DATAVIMAS: 180–220 m. (Jovaiša, 1998).

³ Kirvių tipai pateikiami pagal A. Malonaičio tipologiją (Malonaitis, 2008).

LITERATŪRA: Jovaiša, 1985 š., p. 10–11, 24–25; Jovaiša, 1986, p. 51–52; Jovaiša, 1991, p. 15–16; Jovaiša, 1998.

Griautinis kapas Nr. 74:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir įgaubta kūgio formos viršūne, kurios viršūnėlė yra plokščia, **IIIA tipas** (skersmuo – 14,5 cm, aukštis – 8 cm, viršūnės skersmuo – 10,5 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **kirvis**, 3a tipas (ilgis – 17,5 cm, ašmenų ilgis – 6,3 cm, ašmenų plotis – 5,35 cm). Geležinis įmovinis **ietigalis** su iškilia briauna per vidurį ir rombo formos plunksna (ilgis – 20 cm, įmovos ilgis – 5,8 cm, plunksnos plotis – 6,4 cm). Geležinis įmovinis **ietigalis** su nežymiu iškilumu per vidurį ir lauro lapo formos plunksna (ilgis – 19,8 cm, įmovos ilgis – 6,75 cm, plunksnos plotis – 6,4 cm). Geležinis lenkta nugarėle **peilis** (ilgis – 21,5 cm, įkotės ilgis – 5,1 cm).

DATAVIMAS: 220–260 m. (Jovaiša, 1998).

LITERATŪRA: Jovaiša, 1991 š., p. 14–15, 27–28.

Griautinis kapas Nr. 111:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** pusrutulio formos viršūne. Geležiniai rombo formos **skydo kraštų apkalai**.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis**. Geležinis įmovinis **ietigalis**. Geležinis įmovinis **ietigalis**. Geležinis **kovos peilis**. Geležinis įmovinis **kirvis**. Žalvarinė dėželinė **antkaklė**. Žalvarinė **antkaklė** su kabliuku ir plokštele. Geležinis lazdelinis **smeigtukas**. Žalvarinė žieduotoji **segė**. Žalvarinis įvijinis **žiedas**.

DATAVIMAS: 220–260 m. (Jovaiša, 1998).

LITERATŪRA: Jovaiša, 1995 š., p. 18–20; Jovaiša, 1996, p. 108.

Griautinis kapas Nr. 119:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su suploto pusrutulio formos viršūne.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis **kovos peilis**. Geležinis įmovinis **ietigalis**. Geležinis įmovinis **kirvis**. Žalvarinis ornamentuotas **pincetas**. Žalvarinė dėželinė **antkaklė**. Geležinio lazdelinio **smeigtuko fragmentas**. Žalvarinis įvijinis **žiedas**. Žalvarinis įvijinis **žiedas**. Gintarinis **karolis**.

DATAVIMAS: 220–260 m. (Jovaiša, 1996, p. 106).

LITERATŪRA: Jovaiša, 1996, p. 109; Jovaiša, 1998.

Degsnės–Labotiškių II pilkapynas (9)

Degsnės–Labotiškių pilkapynas, Molėtų r., yra nutolęs 3 km į pietvakarius nuo Dubingių. Pilkapynas žinomas jau nuo XIX a. pab., nurodoma, kad tuo metu jame buvo apie 40 pilkapių. Vėliau, 1935 m., nurodoma, kad jame dar yra 20 gerai išlikusių ir 13 suardytų sampilų. 1970 m. buvo suorganizuoti profesionalūs archeologiniai tyrimai (iki tol pilkapyną smarkiai niokojo mėgėjiški kasinėtojai). Tyrimų metu (vad. A. Tautavičius) buvo užfiksuotos 3 pilkapių grupės. I grupėje (vakarinėje) pavyko išskirti 34 pilkapius, II (vidurinėje) – 7, III (rytinėje) – 27. Kiekvienos grupės buvo ištirta po 6 pilkapius (Tautavičius, 1970 š., p. 1–3, 18, 39).

Pilkapis Nr. 5:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis**, **VC tipas** (skersmuo – 21 cm, aukštis – 10 cm, viršūnės skersmuo – 11,3 cm, atkraštės plotis – 4,85 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis** su karklo lapo formos plunksna (ilgis – 24 cm). Žalvarinis įvijinis **žiedas** (?). Žalvarinio **cilindrėlio fragmentas**.

DATAVIMAS: neaiškus, tačiau pagal greta buvusius pilkapius jis turi priklausyti V–VI a.

LITERATŪRA: Tautavičius, 1970 š., p. 26; Tautavičius, 1972 a, p. 49.

Pilkapis Nr. 6:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** kūgio formos viršūne, **VD tipas** (skersmuo – 16 cm). Geležinio **skydo rankenos apkalo fragmentai** (ilgis – 15 cm, plotis per vidurį – 2,4 cm, kraštų plotis – 3,7 cm). Žalvarinė **sagtis**. Geležinė ovalo formos **grandis**.

KITOS ĮKAPĖS: žalvarinis **žiedas** iš pusapvalės vielos su 3 įvijomis. Žalvarinis **žiedas** iš pusapvalės vielos su 5 įvijomis. Žalvarinė **kilpelė**. Geležinė lankinė Prahos tipo **segė** (Vilkonių potipis). Žalvarinis **žiedas** su 2 įvijomis. Žalvarinė **grandis** iš vielos kiek užkeistais galais. 3 įvijų **žiedas**. Žalvarinė **grandis** iš plokščios vielos. Geležinė ovali **sagtis**. Stačiu kampu sulenktas geležinis **peiliukas**. Geležinis **pentinas** su žalvariniu profiliuotu karoliuku ant spyglio. Ovalinė žalvarinė **sagtis** su apvaliu apkalu ir pailgo liežuvelio formos diržo galo apkalu, kuris tarsi padengtas ornamentuota sidabrine plokšte. Diržo galo apkalas siauru smailiu galu. Kitas žalvarinis **pentinas** su spygliu, kuris papuoštas žalvariniu karoliuku.

DATAVIMAS: pagal Prahos tipo segę kapas datuotinas 2–3 V a. ketvirčiu–VI a. pr. (Bliujienė, 2006, p. 139).

LITERATŪRA: Tautavičius, 1970 š., p. 33–34; Tautavičius, 1972 a, p. 49.

Pilkapis Nr. 7:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** kūgio formos viršūne, **VD tipas** (skersmuo – 18 cm). Geležinis **skydo rankenos** apkaustas, sutrūkinėjęs į gabaliukus.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis pentinis siauraašmenis **kirvis** išlenktais ašmenimis, 3a tipas (ilgis – 17 cm, ašmenų ilgis – 7 cm, penties ilgis – 5,5 cm). Geležinės lankinės Prahos tipo **segės** (Vilkonių potipio) fragmentas. Geležinė ovalo formos **sagtis** (dydis 7 × 3,7 cm). Įvijinis **žiedas** su 2 įvijomis. 2 mažos netaisyklingos formos žalvarinės **kilpelės**. Netaisyklingos formos žalvarinė **grandis** iš apvalios vielos. Žalvarinės skardelės **apkalas** (dydis – 1 × 1 cm). Dar viena žalvarinė **kilpelė**.

DATAVIMAS: pagal Prahos tipo segę kapas datuotinas 2–3 V a. ketvirčiu–VI a. pr. (Bliujienė, 2006, p. 139).

LITERATŪRA: Tautavičius, 1970 š., p. 34–37; Tautavičius, 1972 a, p. 49.

Eigulių kapinynas (10)

Eigulių kapinynas, Kauno m., tirtas 1935, 1937 ir 1938 m. (vad. J. Puzinas). Tyrimų metu buvo ištirti 47 griautiniai ir 4 degintiniai kapai, pagal įkapes datuoti IV–VII a. (LAA, 1977, p. 36).

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** kūgio formos viršūne, **VD tipas** (skersmuo – 15,8 cm). **Skydo rankenos apkalas**. Geležinis **skydo krašto apkalas**.

LITERATŪRA: LLM, 1966, p. 146; LAB, 1961, p. 305, pav. 210; Radzvilovaitė, 1966, p. 129.

Genaičių kapinynas (11)

Genaičių kapinynas, Klaipėdos r., nebuvo tirtas, tačiau vietos gyventojai yra radę atsitiktinių radinių, datuojamų V–VIII a. (LAA, 1977, p. 39).

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: **antskydis**.

LITERATŪRA: LAA, 1978, p. 123.

Grabijolų (Žemaitiškių) II pilkapynas (12)

Grabijolų (Žemaitiškių) pilkapynas II, Vilniaus r. tirtas 2001–2004 m. (vad. A. Luchtanas). Tyrimų metu buvo ištirti 4 pilkapiai, kurie datuoti vidurinio geležies amžiaus pradžia (Luchtanas, 2006, p. 83).

Pilkapis Nr. 4 (69), degintinis kapas Nr. 2:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** atliekant ritualą pramušta viršūne.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis** su profiliuota plunksna. Geležinis siauraašmenis pentinis **kirvis**. Geležinis įtveriamasis **peilis**. Geležinė ovalo formos diržo **sagtis**. Žalvarinis **įvijinis žiedas**.

Antropologinė informacija: vyras, 35–40 m.

DATAVIMAS: VI a. (Luchtanas, 2006, p. 83).

LITERATŪRA: Luchtanas, 2006, p. 83.

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir kūgio formos viršūne, atkraštė pagražinta pusrutulio formos iškilimais, **VE tipas** (skersmuo – 17,2; aukštis – 6,2 cm).

LITERATŪRA: Radzvilovaitė, 1966, p. 128; LNM ASK, krt. Nr. AR 102:3.

Ivoškių kapinynas (13)

Ivoškių kapinyne, Joniškio r., rasta pavienių radinių, datuojamų VI–VIII a. (LAA, 1977, p. 45).

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: **antskydis**.

LITERATŪRA: LAA, 1978, p. 123.

Karmazinių pilkapynas (14)

Karmazinių pilkapynas, Vilniaus r., tirti pradėtas 1857 m. Tada K. Tiškevičius ištyrė 3 pilkapius. 1933 m. tyrimų metu (vad. H. Cehak-Holubowiczowa) ištirti 43 pilkapiai. Tyrimai buvo pratęsti 1997 m. (vad. G. Vėlius), jų metu ištirti 3 pilkapiai. Pilkapynas datuojamas VI–VIII a. (LAA, 1977, p. 51; Vėlius, 1998, p. 169–171).

Atsitiktinis radinys (pilkapis Nr. 1):

SKYDO DALYS: **antskydis**.

LITERATŪRA: LAB, 1961, p. 313.

Kerkutviečių (15)

Kerkutviečių kapinyne, Šilutės r., XX a. pr. buvo aptinkama IV–VIII a. radinių (LAA, 1977, p. 53).

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: **antskydis**.

LITERATŪRA: LAA, 1978, p. 123.

Kernavės m. (16)

Kernavės m. ar jo apylinkėse atsitiktinai rastas antskydis (LAA, 1978, p. 123).

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: **antskydis**.

LITERATŪRA: LAA, 1978, p. 123.

Krikštonių pilkapynas (17)

Krikštonių pilkapynas, Lazdijų r., buvo tirtas 1958 m., po to kai vietiniai gyventojai pranešė apie Nemuno krante išplautus mirusiųjų palaidojimus. Iš viso buvo ištirti 6 pilkapių likučiai ir 2 sveiki kapai (Kulikauskas, 1959, p. 71–72, 77–78). Kapinynas pagal mišrią laidojimo formą yra datuojamas IV a. pab.–VI a. pr. (Tautavičius, 1996, p. 46).

Kapas Nr. 1:

SKYDO DALYS: geležinio **antskydžio** fragmentai.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis **dviašmenis kalavijas**, sulenktas (ilgis – 100 cm, plotis ties rankena – 6,2 cm). Geležinis įmovinis **ietigalis**. Žalvariniai **geriamojo rago apkalai**. Žalvarinis **diržo apkalas** (ilgis – 7,8 cm, plotis – 2 cm). Žalvarinis sidabruotas **diržo apkalas** (ilgis – 8 cm, plotis – 1,5 cm). Žalvarinė **sagtis**, greičiausiai nuo geriamojo rago (dydis – 2,2 × 1,2 cm). Akmeninis **galąstuvus** (ilgis – 10,7 cm, plotis – 2,7 cm, storis – 0,6 cm).

DATAVIMAS: V a. (Kulikauskas, 1959, p. 77).

LITERATŪRA: Kulikauskas, 1959, p. 73–77.

Kapas Nr. 2:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** facetuota kūgio formos viršūne, **IV tipas** (skersmuo – 15,5 cm, aukštis – 10,5 cm). Geležinis **skydo rankenos apkalas** (ilgis – 15 cm, plotis plačiausioje vietoje – 3,35 cm). Keletas **vinučių**.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis** su profiliuota plunksna ir iškilia briauna per jos vidurį (ilgis – 26,7 cm, ašmenų plotis – 5 cm). Geležinis **peilis** (ilgis – 21,5 cm).

DATAVIMAS: pagal ietigalį profiliuota plunksna, kuris yra datuojamas V–VI a. (Kazakevičius, 1998, p. 27) bei viso kapinyno chronologines ribas (IV a. pab.–VI a. pr. (Tautavičius, 1996, p. 46)), kapą reikia skirti V–VI a. pr. laikotarpiui.

LITERATŪRA: Kulikauskas, 1959, p. 78–81; LNM ASK, krt. Nr. AR 74:10.

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** kūgio formos viršūne, **VD tipas** (skersmuo – 16 cm, aukštis – 6,6 cm).

LITERATŪRA: Kulikauskas, 1959, p. 81; LNM ASK, krt. Nr. AR 74:141.

Kurmaičių plokštinis kapinynas (18)

Kurmaičių plokštinis kapinynas, Kretingos r., pradėtas tyrinėti 1940 m. Tyrimų metu buvo ištirtas 750 m² plotas ir jame 24 griautiniai bei 4 degintiniai kapai (Kulikauskas, 1951, p. 315).

Griautinis kapas Nr. 3:

SKYDO DALYS: **antskydžio** fragmentai.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis **dalgis**.

DATAVIMAS: III a. (Radzvilovaitė, 1966, p. 134).

LITERATŪRA: Kulikauskas, 1951, p. 316, 339–340.

Labanoro apylinkės (19)

Labanoro k. apylinkėse 1885 m. kun. A. Burba mėgėjiškai ištyrė keletą pilkapių, pagal rastus radinius pilkapiai datuoti V–VI a. pr. (LAA, 1977, p. 59).

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: **antskydis**.

LITERATŪRA: LAA, 1978, p. 123.

Lazdininkų (Kalnalaukio) kapinynas (20)

Lazdininkų (Kalnalaukio) kapinynas, Kretingos r., tirti pradėtas 1940 m. (vad. P. Baleniūnas). Buvo ištirtas 317 m² plotas ir 41 kapas jame. Vėliau tyrimai vyko 1958 m. (vad. K. Gabriūnaitė, 182 m², 33 kapai), 1976 m. (vad. S. Patkauskas, 1766 m², 206 kapai), 1978–1982 m. (vad. K. Gabriūnaitė ir K. Rickevičiūtė, 1550 m², 138 kapai). Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, kapinyną pradėjo tirti Kretingos muziejaus archeologai (D. Butkus ir J. Karnarskas). Jie 1991–2007 m. ištyrė 1354,4 m² plotą, kuriame buvo 66 palaidojimai. Kapinynas datuojamas II–XIII a. (Butėnienė, 1968, p. 144; Patkauskas, 1978, p. 141–142; Gabriūnaitė, Rickevičiūtė, 1980, p. 72; Gabriūnaitė, Rickevičiūtė, 1982, p. 59; Rickevičiūtė, 1984, p. 86; Butkus, 2008, p. 178).

Kapas Nr. 38⁴:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** (skersmuo 20 cm, aukštis – 8 cm). **Skydo rankenos apkalas su 2 kniedėmis** (ilgis – 8 cm?, plotis – 4 cm?).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis** (ilgis – 25 cm, plunksnos plotis – 3,5 cm, įmovos skersmuo – 2,5 cm). Geležinis įmovinis **ietigalis** (ilgis – 18 cm, plunksnos plotis – 5,3 cm, įmovos skersmuo – 2,5 cm). Geležinis įmovinis **kirvis** (ilgis – 8,4 cm, ašmenų plotis – 3,1 cm, įmovos skersmuo – 3 cm). Žalvarinė **antkaklė**. Gintarinis **karolis**. Žalvarinė lankinė **segė** (ilgis – 8 cm). Geležinis **peilis**. **Beržo tošies dėžutė**. Molinis **puodelis**. **9 Romos monetos**. Žalvarinė **antkaklė** iš plonos vielos. Akmeninis **galąstuvus** (ilgis – 9,5 cm). Geležinis **dalgis** (ilgis – 29 cm, ašmenų plotis – 4 cm).

DATAVIMAS: C1a–C1b (150–260 m.) (Bliujienė, Butkus, 2007, p. 110).

LITERATŪRA: Butėnienė, 1968, p. 148, 156; Baleniūnas, 1940 š, p. 41–43; Bliujienė, Butkus, 2007, p. 101–102.

⁴ Numeris pagal 1940 m. tyrinėjimų numeraciją.

Kapas Nr. 4:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** pusrutulio formos viršūne, **I tipas** (skersmuo – 14,8 cm). Geležinis **skydo rankenos apkalas** su prilipusiu kaulo ir medžio masės fragmentu.

KITOS ĮKAPĖS: žalvarinis **apkalas** nuo kamanų. Sulankytos **kamanos** su žalvariniais **apkalais** ir žalvarine **sagtimi**. 2 geležiniai **pentiniai**. Geležinis įmovinis **kirvis**. Geležinis nenustatytos paskirties **dirbinėlis**. Geležinis **dalgis**. Geležinis įmovinis **ietigalis** su profiliuota plunksna ir trikampė briauna (ilgis – 33 cm). Geležinis įmovinis **ietigalis** (ilgis – 21 cm). Žalvarinė **sagtis** (ilgis – 5,2 cm, plotis – 3,5 cm). Alavinės žieduotosios lankinės **segės** fragmentai. Žalvarinės žieduotosios lankinės **segės** fragmentai. Geležinio **dirbinio fragmentas**. Žalvarinės **kniedelės** (nuo perpetės?). Geležinis **apkalas** (plokštelė). 3 žalvarinės **romos monetos**.

Zooarcheologinė informacija: arklio dantys.

DATAVIMAS: III a. pirmoji pusė (Butkus, Kanarskas, 1992, p. 85).

LITERATŪRA: Butkus, Kanarskas, 1992 š., p. 15–19; Butkus, Kanarskas, 1992, p. 83–84.

Kapas Nr. 5:

SKYDO DALYS: deformuotas geležinis **antskydis** pusrutulio formos viršūne, **I tipas**.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **kirvis**. Geležinis įmovinis **ietigalis**. Akmeninis **galastuvas**. Miniatiūrinio **molinio puodelio** liekanos. 2 žalvarinės **įvijios**. Įvijinis **žiedas**.

DATAVIMAS: III a. pirmoji pusė (Butkus, Kanarskas, 1992, p. 85).

LITERATŪRA: Butkus, Kanarskas, 1992 š., p. 20–21.

Kapas Nr. 11 (17):

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** suploto pusrutulio formos viršūne, **I tipas** (skersmuo – 15,7 cm, viršūnės skersmuo – 11,2 cm, aukštis – 2,7 cm, atkraštės plotis – 2,5 cm). **Skydo rankena** iš geležies ir medžio (plotis per vidurį – 2 cm, plotis kraštuose – 3,5 cm, storis – 0,25–0,3 cm).

KITOS ĮKAPĖS: žalvarinės **antkaklės** lankelio fragmentai. Geležinės lankinės **segės** fragmentas.

DATAVIMAS: 200–250 m. (Butkus, Sidrys, Kanarskas, 1994, p. 145).

LITERATŪRA: Butkus, 1993 š., p. 36–37; 52–53; Butkus, Sidrys, Kanarskas, 1994, p. 140.

Kapas Nr. 82:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** pusrutulio formos viršūne, **I tipas** (skersmuo – 16 cm, aukštis – 4 cm, atkraštės plotis – 2,3 cm). 4 **kniedžių / vinučių** galvutės.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis** su lauro lapo formos plunksna (ilgis – 24 cm, plunksnos ilgis – 10 cm, plotis – 3,5 cm). Geležinio **ietigalio** plunksnos fragmentas (ilgis – 7,7 cm, plotis – 2,7 cm). Geležinio dalgio **geležinės** fragmentas. Miniatiūrinis molinis **puodelis**. Akmeninis **galastuvas**. Geležinis įmovinis **kirvis** (ilgis – 18 cm, ašmenų plotis – 5,1 cm). Varinės lankinės **segės** lenkta kojele fragmentai. Žalvarinis **apkalas**. Žalvarinio įvijinio **žiedo** fragmentas. Žalvarinio įvijinio **žiedo** fragmentas. **Kamanų** fragmentai. **Sagties** nuo kamanų fragmentai. Geležinis lazdelinis **smeigtukas** (ilgis – 6,8 cm). Žalvarinė išgaubto

pjūvio **apyrankė**. Žalvarinė išgaubto pjūvio **apyrankė**. Tošinės **dėžutės** fragmentai.

DATAVIMAS: II–III a. (Butkus, Kanarskas, 2005, p. 119).

LITERATŪRA: Butkus, 2004 š., p. 9–11, 23–26; Butkus, Kanarskas, 2005, p. 119.

Kapas Nr. 83 (491):

SKYDO DALYS: geležinio **antskydžio** fragmentai.

KITOS ĮKAPĖS: odinio dirbinio **fragmentai**. Žalvarinės **antkaklės** fragmentai. Gintarinis suploto rutulio formos **karolis**.

Zooarcheologinė informacija: arklio dantis.

DATAVIMAS: II–III a. (Kanarskas, 2007 š., p. 17).

LITERATŪRA: Kanarskas, 2007 š., p. 8–9; Kanarskas, Butkus, 2007, p. 158.

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: geležinio **antskydžio** su sienele ir kūgio formos viršūne fragmentai (viršūnės skersmuo – 12 cm, sienelės aukštis – 2,5 cm). Geležiniai **skydo rankenos** apkalo fragmentai.

LITERATŪRA: Butkus, 1993 š., p. 76.

Maisiejūnų pilkapynas (21)

Maisiejūnų pilkapyne, Kaišiadorių r., lokalizuoti 43 pilkapiai, kurių 5 buvo ištirti 1971 m. (vad. E. Butėnienė), o pratešus tyrimus 1986–1989 m. (vad. E. Butėnas), dar 22. Pagal įkapes pilkapyne galima išskirti dvi skirtingų laikotarpių grupes: V–VI a. ir XI–XII a. (Butėnas, 1998, p. 163, 172–173).

Pilkapis Nr. 3:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir kūgio formos viršūne bei keturiomis skylutėmis tvirtinimui prie medinės skydo dalies, **VB tipas** (skersmuo – 17 cm, aukštis – 6 cm). Geležiniai **skydo kraštų apkalai**. **Skydo rankenos apkalas** (ilgis – 17 cm, skersmuo – 3 cm). 3 **geležinės vinutės nuo skydo**.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis **ietigalis** lauro lapo formos plunksna (ilgis – 21,6 cm, įmovos ilgis – 7 cm, įmovos plotis – 2,2 cm, plunksnos plotis – 2 cm). Pagal Kazakevičiaus tipologiją priskiriamas IVA tipui ir datuojamas I–V a. (Казакевичюс 1988, p. 42, 45). Geležinis įteriamasis **peilis** tiesia nugarėle (ilgis – 19 cm, įkotės ilgis – 4 cm). Žalvarinė lankinė **segė** ilga kojele (ilgis – 7,9 cm, plotis – 3,2 cm). Geležinė ovalo formos diržo **sagtis** be užsegamojo liežuvelio (ilgis – 7,5 cm, plotis – 3,5 cm).

DATAVIMAS: V a. (V a. pab. (?)).

LITERATŪRA: Butėnas, 1998, p. 167, 174; Butėnienė, 1971 š., p. 9; Butėnienė, 1972, p. 38; Kurilienė, 2009, p. 198.

Marvelės kapinynas (22)

Marvelės kapinynas, Kauno m., šiuo metu yra vienas labiausiai ištirtų laidojimo paminklų Lietuvoje. Tyrimai vyko 1991–1998 m. (vad. A. Astrauskas ir M. Bertašius) ir 1999–iki šiol (vad. M. Bertašius). Iš viso ištirtas 27 700 m² plotas ir jame 1717 kapų. Kapinynas datuojamas II–XII a. (Bertašius, 2005, p. 5–6; Bertašius, 2008, p. 175).

Kapas Nr. 312:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** kūgio formos viršūnė, **VC tipas** (skersmuo – 17,5 cm, aukštis – 11 cm).

KITOS ĮKAPĖS: Geležinis įmovinis **ietigalis** su lapo formos plunksna ir pratęsta įmova (ilgis – 26 cm, plotis – 3,5 cm, įmovo skersmuo – 2,6 cm). Kovos **peilis** (ilgis – 27,5 cm, plotis – 2,8 cm). Žalvarinė lankinė žieduotoji **segė** lenkta kojele, lankelis ir kojelė puošti dekoruota skardele (ilgis – 11,8 cm, plotis – 11,6 cm). **Perpetė** su kūgeliais ir trimis apkalais (ilgis – 39 cm). Žalvarinis juostinis atviras **žiedas**. Žalvarinis juostinis atviras **žiedas**. Geležinė ovalo formos **sagtis** (dydis – 5,0 × 3,7 cm). Geležinis įmovinis **kirvis** (ilgis – 20,5 cm, plotis – 5,6 cm).

Antropologiniai duomenys: vyras, 35–40 m. (Jan-kauskas, 2005, p. 102).

DATAVIMAS: D/E periodas (V–VIII a.) (Bertašius, 2005, p. 80).

LITERATŪRA: Bertašius, 2005, p. 79–80.

Kapas Nr. 315:

SKYDO DALYS: geležinio **antskydžio** fragmentas, **VE tipas**. Geležinis **skydo rankenos apkalas**.

KITOS ĮKAPĖS: kitų įkapių nėra, nes kapas išplėštas.

DATAVIMAS: D–E (V–VIII a.)? (Bertašius, 2005, p. 80)

LITERATŪRA: Bertašius, 2005, p. 80.

Kapas Nr. 1255:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir kūgio formos viršūnė, **VD tipas** (skersmuo – 18–19 cm, atkraštės plotis – 3 cm, aukštis – 8 cm, sienelės aukštis – 2 cm, skardos storis – 0,2 cm). Žalvarinė ovalo formos **sagtis**, gulėjusi prie pat antskydžio (dydis – 5,3 × 2,5 cm).

KITOS ĮKAPĖS: lankinė **segė** trikampėje kojele (dydis 8 × 4,2 cm). Tekintas gintarinis **karolis** (dydis – 3,2 × 3,4 cm). Žalvarinis juostinis uždaras **žiedas** (skersmuo – 2,2 cm). Smailėjantis **kovos peilis** (ilgis – 31 cm, įkotės ilgis – 6,5 cm, plotis – 3,5 cm). Geležinis įmovinis **ietigalis** ilga siaura rombo formos plunksna ir briauna jos viduryje (ilgis – 28 cm, įmovo ilgis – 13 cm, plunksnos plotis – 3,5 cm). Geležinis **peilis** (ilgis – 18 cm, ašmenų ilgis – 12 cm, ašmenų plotis – 2,8 cm). Geležinis įmovinis **kirvis** (ilgis – 17,5 cm, ašmenų plotis – 5,8 cm). Geležinė ištęsto ovalo formos **sagtis** (dydis – apie 3,5 × 8 cm). Geležiniai **sagties ar diržo žiedų fragmentai**, 2 vienetai (skersmuo – 5 cm). Geležinis **diržo žiedas** (dydis – 3 × 3,3 cm). Grublėtosios **keramikos šukės**.

DATAVIMAS: pagal lankinę segę trikampėje kojele kapas datuojamas V–VI a. (Tautavičius, 1996, p. 198).

LITERATŪRA: Bertašius, 2002 š, p. 27, 36–37.

Kapas Nr. 1414:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir kūgio formos viršūnė, **VD tipas** (skersmuo 14,5 cm, aukštis – 7 cm, sienelės aukštis – 3 cm, kūgio aukštis – 10,5 cm). Geležinė **skydo rankena** (ilgis – apie 10 cm, plotis – 3 cm).

KITOS ĮKAPĖS: **kovos peilis** su nulūžusia įkote ir dalimi geležtės (ilgis – 16 cm, geležtės plotis – 3,5 cm). Prie geležtės prilipęs geležinės **sagties** fragmentas. Geležinis įmovinis **kirvis** (ilgis – 19 cm, ašmenų plotis – 5,5 cm). Geležinis įmovinis **ietigalis** su lauro lapo formos plunksna (ilgis – 30,5 cm, ašmenų plotis – 3,6 cm). **Vėrinys** iš 4 karolių ir

10 spalvoto metalo žiedelių. Žalvarinė lankinė **segė** su trikampėje kojele ir aukštu liemenėliu (ilgis – 6,7 cm, įvijos plotis – 4 cm). Žalvarinis įvijinis **žiedas** (skersmuo – 2,4 cm). Geležinė ovalo formos **sagtis** (dydis – 4,5 × 3,2 cm).

DATAVIMAS: pagal lankinę segę trikampėje kojele kapas datuojamas V–VI a. (Tautavičius, 1996, p. 198).

LITERATŪRA: Bertašius, 2007 š, p. 35, 68.

Medžionių kapinynas (23)

Medžionių kapinynas, Prienų r., aptiktas 1967 m. – vietos gyventojai kalvoje, vadinamoje „Krūsnų kalneliu“, rado žalvarinių papuošalų. 1969 m. buvo suorganizuota archeologinė ekspedicija, kuri ištyrė 340 m² ir aptiko 3 plokštinius kapus. Kapinynas datuojamas IV a. pab.–V a. (Antanavičius, 1970 a, p. 130–131).

Kapas Nr. 2:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir kūgio formos viršūnė, **VD tipas** (skersmuo – 14,2 cm, aukštis – 5,6 cm, viršūnės skersmuo – 10 cm, sienelės aukštis – 2,5 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **kirvis** su trumpais, kiek praplatintais koto link ašmenimis, 1a tipas (ilgis – 17,7 cm, ašmenų plotis – 4,7 cm, įmovo skersmuo – 4 cm).

DATAVIMAS: V a. (Antanavičius, 1970 a, p. 139).

LITERATŪRA: Antanavičius, 1969 š, p. 10; Antanavičius, 1970, p. 45; Antanavičius, 1970 a, p. 132, 139.

Mėžionių (Miežionių) pilkapynas (24)

Mėžionių (Miežionių) pilkapyną, Švenčionių r., XIX a. pab. sudarė 15 daugiau ar mažiau apardytų pilkapių. Visi jie su akmenų vainikais. XIX a. pab. pilkapyną tyrinėjo F. Pokrovskis. Jis ištyrė 7 pilkapius. Dar vienas pilkapis buvo „iš-tirtas“ vietinių mėgėjų. Vėliau tyrinėjimai pratęsti 1934 m. (vad. W. Antoniewicz). Jų metu ištirti ne tik F. Pokrovskio palikti, bet ir dar 2 naujai lokalizuoti sampilai (Покровский, 1897, p. 168–169; Kaczynski, 1963 a, p. 120).

Pilkapis Nr. 2, kapas Nr. 2:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** pusrutulio formos viršūnė (skersmuo – 10,5 cm). Atskydžio išorėje – audinio liekanos.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis **ietigalis**. Geležinis **ietigalis**. Geležinis pentinis siauraašmenis **kirvis** (aukštis – 18,5 cm).

Peilis. Žalvarinė šaukštinė **antkaklė**. Žalvarinė įvijinė **apy-rankė**.

DATAVIMAS: IV a. (Radzvilovaitė, 1966, p. 134).

LITERATŪRA: Покровский, 1897, p. 174–175; Radzvilovaitė, 1966, p. 134.

Migonių pilkapynas (25)

Migonių, Kaišiadorių r., archeologinį kompleksą sudaro piliakalnis, gyvenvietė ir pilkapynas, kuriame yra 36 pilkapiai. Tyrimai vyko 1954 m. (vad. R. Kulikauskienė) ir 1955 m. (vad. P. Kulikauskas), jų metu ištirti 6 geriausiai išlikę pilkapiai (Kulikauskienė, 1958, p. 44–45).

Pilkapis Nr. 34, griautinis kapas:

SKYDO DALYS: geležinio **antskydžio** fragmentai.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis **peilis**. Plonasienės **keramikos** lygiu paviršiumi **šukės**.

DATAVIMAS: IV pab.–V a. (Tautavičius, 1996, p. 46).

LITERATŪRA: Kulikauskienė, 1958, p. 61.

Mustenių-Baubonių I pilkapynas (26)

Mustenių-Baubonių pilkapynas, Trakų r., yra išsidėstęs to paties pavadinimo kaimų, kuriuos skiria keliukas, teritorijoje. Yra išskiriamos kelios pilkapių grupės (18 sampilų), kurie greičiausiai yra vieno didelio pilkapyno liekanos. I grupėje, kuri einant iš Mustenių į Baubonis yra pirma, išlikę 5 pilkapiai. Maždaug už 100 m yra II grupė, kurioje išlikę vos 2 pilkapiai, o į šiaurę nuo jų yra III grupė – 3 pilkapiai. IV grupė yra nutolusi į rytus nuo III. Tai pati didžiausia grupė, sudaryta iš 8 pilkapių. 1970 m. tyrinėjimų metu buvo ištirtas I grupės pilkapis Nr. 1 (Andrašūnaitė, 1970 š, p. 1–2).

Pilkapis Nr. 1:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** pusrutulio formos viršūne (skersmuo – 20 cm, viršūnės skersmuo – 12 cm, atkirstas plotis – 4 cm, viršūnės aukštis – 5 cm). 2 antskydžio **vinučių galvutės**.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis **peilis** beveik tiesia nugarėle (ilgis – 20 cm, ašmenų ilgis – 13 cm). Žalvarinė apskritimo formos **sagtis** su šešiakampio pjūvio lankeliu ir smailėjančiu liežuviu (lankelio storis – 0,3–0,6 cm).

DATAVIMAS: IV a. II pusė–V a. (Tautavičius, 1996, p. 98).

LITERATŪRA: Andrašūnaitė, 1970 š, p. 3–6; Andrašūnaitė, 1972, p. 37; Tautavičius, 1996, p. 98.

Nemaitonių pilkapynas (27)

Nemaitonių pilkapynas, Kaišiadorių r., tyrinėtas 1970 m. (vad. E. Butėnienė). Prieš tyrimus pilkapyno teritorija buvo išžvalgyta ir iš viso suskaičiuoti 5 pilkapiai, kurie ir buvo ištirti. Pagal labai skurdžius radinius pilkapius galima datuoti V–VIII a. (Butėnienė, 1970 š, p. 1, 15).

Pilkapis Nr. 3, kapas-kenotafas:

SKYDO DALYS: geležinio **antskydžio fragmentai**.

KITOS ĮKAPĖS: geležinio plataus **peilio dalis** (ilgis – 20,5 cm, geležtės plotis – 3,6 cm). Geležinė ovalo formos **sagtis** (dydis – 5,5 × 2,6 cm). Žalvarinės lankinės **segės fragmentai**: spiralės dalis ir abiejų galų aguoninės galvutės (galvutės skersmuo – 1,3 cm). Grublėtos **keramikos šukės**.

DATAVIMAS: akmenų pilkapiai datuojami IV a. pab.–V a. (Tautavičius, 1996, p. 98).

LITERATŪRA: Butėnienė, 1970 š, p. 9–10, 15; Butėnienė, 1972 a, p. 39.

Neravų-Grigiškių pilkapynas (28)

Neravų-Grigiškių (seniau vadintas Naravų-Misijonarkos) pilkapyno, Trakų r., tyrimai truko 5 sezonus. Jie pradėti 1972 m. ir baigti 1977 m. Iš viso ištirta 50 pilkapių. Chronologiškai jie skirstomi į dvi grupes. Pirmąją grupę sudaro pilkapiai su akmenų vainikais, kurie datuojami V–VII a. Antrąją grupę sudaro pilkapiai be akmenų vainikų, jie da-

tuotini VIII–X a. (Kuncienė, 1976 š, p. 122–123; Kuncienė, 1978, p. 126, 129–131).

Pilkapis Nr. 13, kapas-kenotafas Nr. 2:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir kūgio formos viršūne, atkirsta ornamentuota pusrutulio formos iškilimais, **VE tipas** (skersmuo – 15,5 cm, aukštis – 7 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis siauraašmenis pentinis **kirvis**, 3a tipas (ilgis – 20 cm, ašmenų plotis – 8,5 cm, skylės kotui dydis – 4 × 4,8 cm). Geležinis įmovinis **ietigalis** plačia rombo formos plunksna (ilgis – 35 cm, plunksnos ilgis – 19 cm, įmovos skersmuo – 2,5 cm, plunksnos plotis plačiausioje vietoje – 6 cm).

DATAVIMAS: pagal ietigalį su plačia rombo formos plunksna kapą galima datuoti V–VI a. (Kazakevičius, 1998, p. 27).

LITERATŪRA: Kuncienė, 1974 š, p. 30–31, radinių sąrašo p. 9; Kuncienė, 1976 š, p. 118–119; Kuncienė, 1982, p. 47–51.

Pilkapis Nr. 28, kapas-kenotafas Nr. 4:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir kūgio formos viršūne, atkirsta ornamentuota pusrutulio formos iškilimais, **VD tipas** (skersmuo – 17 cm, aukštis – 8 cm).

KITOS ĮKAPĖS: į žemę įstrižai įsmiegtas geležinis įmovinis **ietigalis** su kalavijo formos plunksna (ilgis – 38,5 cm, įmovos ilgis – 11,5 cm, plunksnos plotis plačiausioje vietoje – 3,3 cm). Geležinis siauraašmenis pentinis **kirvis**, 7c tipas (ilgis – 18,8 cm, penties plotis – 7 cm, ašmenų plotis – 6 cm).

DATAVIMAS: pagal ietigalį su kalavijo formos plunksna kapą galima datuoti V–VII a. (Kazakevičius, 1998, p. 28).

LITERATŪRA: Kuncienė, 1976 š, p. 15, radinių sąrašas p. 7; Kuncienė, 1978, p. 126–129; Kuncienė, 1982, p. 47–51.

Noruišių pilkapynas (29)

Noruišių pilkapyne, Kelmės r., buvo išlikę keli pilkapiai, kurių dalis buvo suardyta 1925 m. Juose aptikti keli radiniai. Vėliau pilkapynas buvo žvalgomas 1974 m. (vad. J. Markelevičius). Pagal rastus dirbinius pilkapynas datuojamas III–IV a. (LAA, 1977, p. 74).

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: **antskydis**.

LITERATŪRA: LAA, 1978, p. 123.

Padvariškių (Blagodatnos) pilkapynas (30)

Padvariškių pilkapyną, Trakų r., sudaro 15 pilkapių (4 grupės). 1986 m. buvo ištirtas vienintelis I grupės pilkapis (vad. I. Senulienė) (Senulienė, 1988, p. 59).

I grupės pilkapis:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** smailėjančio kūgio formos viršūne (skersmuo – 13 cm, aukštis – 6,9 cm).

DATAVIMAS: tokio tipo pilkapiai su akmenų vainiku ir griautiniu kapu datuojami V–VI a. (Tautavičius, 1996, p. 62).

LITERATŪRA: Senulienė, 1986 š, p. 3; Senulienė, 1988, p. 60.

Pakalniškių pilkapynas (31)

Pakalniškių pilkapyne, Kaišiadorių r., buvo žinoma keletas pilkapių, kurie buvo nuolat ardomi. Pagal atsitiktinai rastus radinius pilkapyną galima datuoti VI–VIII a. (LAA, 1977, p. 78).

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir kūgio formos (?) viršūne.

LITERATŪRA: Zabiela, 1993 š, p. 17–18.

Pakrauglės pilkapynas (32)

Pakrauglės pilkapyne, Vilniaus r., 1938 m., ariant lauką, buvo apardytas kapas. Jis 1939 m. buvo ištirtas (vad. H. Cihak-Holubowiczowa) ir pagal įkapes datuotas IV a. pab.–V a. pradžia. Taip pat buvo ištirtas netoliese buvęs pilkapis, kuris datuotinas V a. (LAA, 1977, p. 79–80).

Pilkapis Nr. 1:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir kūgio formos viršūne, atkraštė ornamentuota pusrutulio formos iškilimais, **VD tipas** (skersmuo – 14,8 cm, aukštis – 6 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis **ietigalis** su ilga įmova ir rombo formos plunksna. Geležinis pentinis siauraašmenis **kirvis**. Geležinis įtveriamasis **peilis**.

DATAVIMAS: pilkapis datuotinas V a. (LAA, 1977, p. 79). LITERATŪRA: LAB, 1961, p. 297; LNM ASK, krt. Nr. AR 97:5.

Palangos kapinynas (33)

Palangos kapinynas, Palangos m., tirtas 1962 m. (vad. A. Tautavičius). Iš viso ištirtas 275 m² plotas ir jame 20 kapų. Objektas datuojamas II a. pab.–III a. (Tautavičius, 1968, p. 124, 135).

Kapas Nr. 2:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** pusrutulio formos viršūne, **I tipas** (skersmuo – 16 cm, aukštis – 6 cm). Geležinė **skydo rankena**.

KITOS ĮKAPĖS: geležinė **sagtis**.

Zooarcheologinė informacija: arklio kaulai.

DATAVIMAS: pagal radinius A. Tautavičius kapinyną datuoja II a. pab.–III a. (Tautavičius, 1968, p. 135).

LITERATŪRA: Tautavičius, 1962 š, p. 9–10; Tautavičius, 1995 š, p. 2; Tautavičius, 1968, p. 125–126, 135; Radzvilovaitė, 1966, p. 134.

Palumpių kapinynas (34)

Palumpių kapinynas, Šilutės r., žinomas nuo XX a. pradžios, kai, ariant jo teritoriją, buvo randama atsitiktinių II–IV a. radinių. 1999 m. buvo vykdomi žvalgomieji kapinyno tyrinėjimai, norint lokalizuoti tiksliai jos ribas. Žvalgant metalo detektoriumi buvo rasta atsitiktinių radinių (Šimėnas, 2000, p. 278–280).

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: geležinio **antskydžio fragmentai**.

LITERATŪRA: Šimėnas, 1999 š, p. 8, 11, 17; Šimėnas, 2000, p. 279.

Palūšės pilkapynas (35)

Palūšės pilkapyną, Ignalinos r., sudaro 62 pilkapių sampilai. Pilkapynas tyrinėtas 1981 m. (vad. E. Butėnienė), ištirti 4 pilkapiai. Ištirtieji pilkapiai datuoti VIII–IX a. (Butėnienė, 1982, p. 67, 70).

I grupė, pilkapis Nr. 1 (49):

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir kūgio formos viršūne, **VD tipas** (skersmuo – 16 cm, kūgio aukštis – 5 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinys **ietigalis** su šiek tiek profiliuota plunksna (ilgis – 30 cm, plunksnos ilgis – 19 cm, plunksnos plotis – 4 cm). Geležinis įmovinys **ietigalis** su trikampio formos plunksna gali būti nuo svaidomosios ieties (ilgis – 17 cm, plunksnos ilgis – 8 cm, plotis – 3 cm). Geležinis pentinis **kirvis** su siaurais išgaubtais ašmenimis, 2c tipas (ilgis – 20 cm, ašmenų plotis – 7 cm, penties plotis – 7 cm). Žalvarinė žiedinė **įvija** trimis apvijomis (skersmuo – 2,7 × 0,8 cm). Žalvarinė **įvija**. Žalvarinė ovalo formos **sagtis** (dydis – 4,4 × 2,5 cm). Žalvarinis įvijinis **žiedas** su 5 įvijomis iš plokščios vielos (skersmuo – 2,3 cm). Neaiškaus **žalvarinio papuošalo**, galbūt apyrankės, **fragmentai**.

Antropologinė informacija: vyras, 20–30 m. amžiaus (Kurila, 2009 š, lent. 19).

DATAVIMAS: pagal ietigalį su profiliuota plunksna kapą galima datuoti V–VI a. (Kazakevičius, 1998, p. 27).

LITERATŪRA: Butėnienė, 1981 š, p. 3–4, 13–14; Butėnienė, 1982, p. 69.

Pamusių (Pamusio) pilkapynas (36)

Pamusių (Pamusio) pilkapyne, Varėnos r., buvo žinoma apie 100 pilkapių sampilų, kurių dalis buvo stipriai apardyti dirbant lauko darbus. 1889 m. pilkapyne buvo ištirti 22 pilkapiai (vad. E. Volteris). 1889, 1890 ir 1893 m. buvo ištirta dar 12 pilkapių (vad. V. Szukiewicz). Tyrimai pratęsti 1968 m. (vad. O. Kuncienė), jų metu ištirta 13 pilkapių. Pagal rastas įkapes pilkapynas datuojamas VI–XII a. (LAA, 1977, p. 82).

Atsitiktinis radinys (pilkapis Nr. 8):

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir kūgio formos viršūne, **VD tipas** (skersmuo – 16 cm; aukštis – 5,8 cm).

LITERATŪRA: LLM, 1966, pav. 29; LNM ASK, krt. Nr. AR 122:64; Szukiewicz, 1900, p. 14–15; Kuncienė, 1973, p. 110.

Papiškių pilkapynas, Varėnos r. (37)

Papiškių pilkapynas, Varėnos r., pradėtas tyrinėti 1973 m. (vad. P. Kulikauskas). Vėliau buvo suorganizuotos dar 2 tyrinėjimų ekspedicijos (1974–1975 m., vad. J. Markelevičius). Per tris sezonus buvo ištirti 24 pilkapiai. Pagal laidoseną ir įkapes pilkapynas skiriamas akmenų pilkapiams ir datuojamas V–VIII a. (Markelevičius, 1977, p. 110–112), nors A. Tautavičiaus nuomone, tokio tipo pilkapiai yra V–VI a. (Tautavičius, 1996, p. 99).

Pilkapis Nr. 5, degintinis kapas Nr. 1:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** kūgio formos viršūne, atkraštės puoštos gumbeliais, yra 4 skylutės pritvirtinti

prie medinės dalies, **VE tipas** (skersmuo – 14 cm, aukštis – 6,5 cm, skylių skersmuo – 0,5 cm).

KITOS ĮKAPĖS: perlaužtas **ietigalis** su perlenkta profiliuota plunksna ir aštuonbriaune įmova. Sulenktas geležinis **peilis** tiesia nugarėle (ilgis – 20,5 cm).

DATAVIMAS: pagal ietigalį su profiliuota plunksna kapą galima datuoti V–VI a. (Kazakevičius, 1998, p. 27).

LITERATŪRA: Markelevičius, 1975 š, p. 6–7, 19; Markelevičius, 1977, p. 111.

Pilkapis Nr. 20:

SKYDO DALYS: sulaužytas geležinis **antskydis** kūgio formos viršūne, atkraštės puoštose pusrutulio formos išmūšimais, yra 4 skylutės pritvirtinti prie medinės dalies, **VE tipas** (skersmuo – 16 cm, aukštis – 8 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis** ištęsto rombo formos plunksna (ilgis – 35 cm). Geležinis **peilis** tiesia nugarėle (ilgis – 20 cm). Geležinė ovalo formos **sagtis** trikampio formos apkalu, taip pat trys vinutės, kuriomis sagtis su apkalu buvo tvirtinama prie diržo (sagties dydis – $3,5 \times 2$ cm, apkalo ilgis – 5,5 cm). Lankinė **segė** tiesia kojele, lankelis ir adata pagaminta iš geležies, o kojelė – iš žalvario.

DATAVIMAS: akmenų pilkapiai su tokiais įkapėmis datuojami V–VI a. (Tautavičius, 1998, p. 99).

LITERATŪRA: Markelevičius, 1975 š, p. 12, 19–20; Markelevičius, 1977, p. 112.

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: **antskydis**.

LITERATŪRA: LAA, 1978, p. 123.

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: **antskydis**.

LITERATŪRA: LAA, 1978, p. 123.

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: **antskydis**.

LITERATŪRA: LAA, 1978, p. 123.

Papiškių pilkapynas, Švenčionių r. (38)

Papiškių pilkapyne, Švenčionių r., 1997 m. buvo ištirtas 1 pilkapis (vad. V. Semėnas). Jame aptikti 2 degintiniai ir 2 griautiniai kapai. Pilkapyje taip pat rasta atsitiktinių radinių, tarp jų ir antskydis. Tyrimų autorius pilkapį datuoja VIII–X a. (?) (Semėnas, 1997 š, p. 10).

Atsitiktinis radinys (pilkapis Nr. 1):

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir kūgio formos viršūne, **VE tipas** (skersmuo – 16,2 cm, skardos storis – 0,15 cm, viršūnės skersmuo – 8 cm, sienelės aukštis – 1,6 cm, viršūnės aukštis – 7 cm).

LITERATŪRA: Semėnas, 1997 š, p. 8, 12, 37; Semėnas, 1998, p. 154.

Peršaukščio-Kasčiukų pilkapynas (39)

Peršaukščio-Kasčiukų pilkapynas, Švenčionių r., yra žinomas jau nuo XIX a. pab. Tuomet jame buvo užregistruoti 39 pilkapiai, iš kurių 9 ištyrė archeologas F. Pokrovskis. Šiuo metu pilkapynas kelio Vilnius–Švenčionys yra perskirtas į dvi grupes (šiaurės vakarų ir šiaurės rytų pusė). Jose iš viso išlikę 13 pilkapių. Pilkapynui taip pat gali priklausyti III

grupė, kuri nuo pirmųjų grupių yra nutolusi į pietus. Joje išlikę 5 pilkapiai. Greičiausiai visos šios grupės yra didelio pilkapyno likučiai. 2002–2004 m. pilkapyno I ir II grupėse buvo vykdyti archeologiniai kasinėjimai (vad. V. Kliaugaitė), kurių metu ištirti 8 pilkapiai ir dar vienas sampilas, kuris tik buvo panašus į pilkapį. Pilkapynas datuojamas V–VI a. ir IX–XII a. (Kurila, Kliaugaitė, 2008, p. 9–10).

Pilkapis Nr. 4, kapas Nr. 3:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir aukšto pusrutulio formos viršūne, **IIB tipas** (skersmuo – 14,8 cm, aukštis – 6,4 cm, viršūnės skersmuo – 9,6 cm). Jis turi panašumų į antskydžius kūgio formos viršūne, gali būti, kad tai pereinamasis variantas. Netoli antskydžio gulėjusi žalvarinė keturkampio pjūvio **grandelė**.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis** ilga įkote ir medinio koto liekanomis joje (ilgis – 24,5 cm, plunksnos ilgis – 6,5 cm, maksimalus plunksnos plotis – 2,35 cm, įmosos skersmuo – 2,5 cm). Taip pat rastas dar vienas beveik toks pat **ietigalis**, tik su nulūžusiu smaigaliu (ilgis – 23,5 cm, plunksnos ilgis – 6,5 cm, maksimalus plunksnos plotis – 2,9 cm, įmosos skersmuo – 2,1–2,3 cm). Geležinis siauraašmenis **kirvis** su apskrita kiauryme (ilgis – 17 cm, kiaurymės skersmuo – $3,25 \times 3,35$ cm, ašmenys – 5,7 cm). Geležinis įtveriamasis **peilis** šiek tiek lenkta nugarėle ir medinių kriaunų liekanomis (ilgis – 22 cm, kriaunų liekanų ilgis – 7,6 cm, kriaunų storis – 1,4 cm, maksimalus geležtės plotis – 2,7 cm, nugarėlės plotis – 0,5 cm). **Neaiškus geležinis dirbinys** nulūžusiu plonu galu, ataskaitoje vadinamas skiltuvu, o publikacijoje smeigtuku?, pjūvis plokščio keturkampio formos (ilgis – 11,5 cm, pjūvio skersmuo – $1,7 \times 0,7 \times 0,4$ –0,5 cm). Labai korodavusi geležinė ovalo formos **sagtis** apvalaus pjūvio rėmeliu (skersmuo – $3,6 \times 2,4$ cm, rėmelio pjūvio skersmuo – $0,7 \times 0,8$ cm, liežuvelio skersmuo – 0,7 cm).

Antropologiniai duomenys: vyras, 25–30 m. amžiaus, 1,65 m ūgio.

DATAVIMAS: V a. vid. (Kurila, Kliaugaitė, 2008, p. 25).

LITERATŪRA: Kliaugaitė, 2002 š, p. 8–13, pav. 7; Kliaugaitė, 2005, p. 64–65; Kurila, Kliaugaitė, 2008, p. 30.

Pėžaičių kapinynas (40)

Pėžaičių kapinynas, Klaipėdos r., žinomas jau nuo XIX a. Šio kapinyno tikslī vieta, kaip ir daugumos Klaipėdos krašte buvusių archeologinių paminklų, po karo archeologams tapo nebežinoma. Nuo 1999 m. prasidėjo archeologinės šio kapinyno paieškos. 2001 m. archeologinių žvalgymų metu buvo aptikti 3 griautiniai kapai. Kapai Nr. 1 ir Nr. 2 pagal įkapes datuojami I–VII a., o Nr. 3 – C2 periodu (250–300 m.) (Tamulynas, 2002 š, p. 3–4, 10).

Kapas Nr. 3:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** pusrutulio formos viršūne, **I tipas** (skersmuo – 15,5 cm, viršūnės skersmuo – 10,8 cm, aukštis – 4,6 cm, viršūnės aukštis – 2,5 cm, atkraštės storis – 0,3 cm). Geležinė tvirtinimo **vinis** (skersmuo – 0,6 cm, ilgis – 2 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis** karklo lapo formos plunksna (ilgis – 23 cm, plunksnos ilgis – 13,5 cm,

plunksnos plotis plačiausioje vietoje – 3,1 cm). Geležinis įmovinis **kirvis** (ilgis – 16 cm, skersmuo – 4,1 cm, ašmenų plotis – 4,7 cm). Geležinis **peilis** (ilgis – 24 cm, ašmenų plotis – 3,3 cm, ašmenų storis ties nugarėle – 0,5 cm). Geležinė ovalo formos **sagtis** (dydis – 4,6 × 4,2 cm). Geležinis **dalgis** su užlenktu įtveriamuoju galu (ilgis – 28 cm, plotis ties viduriu – 4 cm, nugarėlės storis – 0,4 cm, įtvoro aukštis – 2 cm). Akmeninis galastuvus (ilgis – 7 cm, plotis – 3,5 cm, aukštis – 4 cm). Geležinis **pincetas** (ilgis – 6,9 cm). **6 karoliai**: 2 – gintariniai dvigubo nupjauto kūgio formos, 2 – gintariniai apskritos suplotos formos, 1 – gintarinis suploto dvigubo nupjauto kūgio formos, 1 – iš mėlyno stiklo, apskritos suplotos formos. Varinis **žiedas**, gali būti, kad užkeistinis, galai puošti skersiniais ranteliais. Geležinė lankinė **segė**, gali būti, kad lenkta kojele (ilgis – 7,7 cm, įvijus plotis – 2,5 cm). Geležinis lazdelinis **smeigtukas** (ilgis – 6,5 cm).

DATAVIMAS: C2 periodas (250–300 m.) (Tamulynas, 2002 š, p. 10).

LITERATŪRA: Tamulynas, 2002 š, p. 8–9; Tamulynas, 2002, p. 135.

Popų-Vingelių pilkapynas (41)

Popų-Vingelių pilkapyną, Trakų r., sudaro 30 pilkapių. 1955 m. buvo ištirti 4 pilkapiai (vad. N. Kovriginaitė). Aptikti degintiniai kapai datuojami V–VII a. Po ilgos pertraukos 1998 m. buvo atnaujinti objekto tyrimai ir ištirti dar 3 pilkapiai (vad. G. Vėlius). Jie datuojami VI–VII a. (Kuncevičius, Vėlius, 1998 š, p. 3).

Pilkapis Nr. 1, kapas Nr. 1:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su siennele ir kūgio formos viršūne, atkraštė ornamentuota pusrutulio formos iškilimais, **VD tipas** (skersmuo – 15 cm, aukštis – 7,6 cm, viršūnės skersmuo – 9 cm, sienelės aukštis – 2,3 cm, kūginės viršūnės aukštis – 5,3 cm, dirbinio storis – 0,2 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis** profiliuota plunksna (ilgis – 43,8 cm, plunksnos ilgis – 28,8 cm, įmovos ilgis – 15 cm). Geležinis pentinis siauraašmenis **kirvis** (ilgis – 18,5 cm, ašmenų aukštis – 6,4 cm). Ietigalis ir kirvis buvo įsmeigti į žemę. Žalvarinė ovalo formos diržo **sagtis** (dydis – 1,7 × 2,3 cm). Žalvarinis įvijinis **žiedas** (vidinis skersmuo – 1,7 cm). **Geležinio dirbinio fragmentas** (ilgis – 14 cm). Žalvarinio dirbinio **fragmentas**. Geležinė **yla** (ilgis – 11,4 cm, įtvoro ilgis – 4,5 cm, smaigas – 6,9 cm). 10 molinių lipdytos **keramikos šukių**.

DATAVIMAS: tyrimų autorius kapą datuoja VI–VII a. (Kuncevičius, Vėlius, 1998 š, p. 13), tačiau ietigaliai su profiliuota plunksna datuojami V–VI a. (Kazakevičius, 1998, p. 27), taigi kapas tikriausiai priklauso VI a.

LITERATŪRA: Kuncevičius, Vėlius, 1998 š, p. 5–6, 13, 15–16; Vėlius, 2000, p. 236–237.

Pilkapis Nr. 2, kapas Nr. 1:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su siennele ir kūgio formos viršūne, **VD tipas** (skersmuo – 14,5 cm, aukštis – 7,3 cm, viršūnės skersmuo – 9,5 cm, sienelės aukštis – 2 cm, kūginės viršūnės aukštis – 5,3 cm, dirbinio storis – 0,2 cm). KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis** su profiliuota plunksna ir briaunota aštuoniakampio skersinio pjūvio įmova (ilgis – 27 cm, įmovos ilgis – 8,5 cm, plunksnos ilgis –

18,5 cm). Geležinis **ietigalis** rombo formos plunksna (ilgis – 18,7 cm, įmovos ilgis – 8,7 cm, plunksnos ilgis – 10 cm). Geležinis pentinis siauraašmenis **kirvis** (ilgis – 23,3 cm, ašmenų aukštis – 7,8 cm). Geležinis įtveriamasis **peilis** su tiesia, ties smaigaliu palenkta nugarėle (ilgis – 23 cm). Geležinė B formos diržo **sagtis** (dydis – 2,7 × 3,9 cm).

Antropologinė informacija: vyras, iki 40 m. amžiaus (Kurila, 2009 š, lent. 19).

DATAVIMAS: tyrimų autorius kapą datuoja VI–VII a. (Kuncevičius, Vėlius, 1998 š, p. 13), tačiau ietigaliai su profiliuota plunksna datuojami V–VI a. (Kazakevičius, 1998, p. 27), taigi kapas tikriausiai priklauso VI a.

LITERATŪRA: Kuncevičius, Vėlius 1998 š, p. 8–9, 16–17; Vėlius, 2000, p. 238.

Poviliškės (Ignalinos) pilkapynas (42)

Poviliškės (Ignalinos) pilkapyną, Ignalinos r., sudaro 58 pilkapiai. Objektas žinomas jau nuo tarpukario laikų, kai jame 2 pilkapius mėgėjiškai iškasinėjo M. Gluta, o sovietmečiu objektas buvo kelis kartus žvalgytas. Archeologiniai tyrimai vyko 2004–2007 m. (vad. V. Šimėnas ir L. Kurila). Jų metu buvo ištirti 4 pilkapiai (872 m² plotas) su 6 degintiniais kapais. Pilkapynas datuotinas V–VIII a. (Kurila, 2008).

Pilkapis Nr. 2 (22):

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su cilindrinio iškilimu ir kūgio formos viršūne, atkraštė ornamentuota, **VD tipas**.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis pentinis siauraašmenis **kirvis** su atkraštėmis. Geležinis **kovos peilis** (ilgis – 24,5 cm). Diržo **sagtis**.

DATAVIMAS: V–VI a. (Šimėnas, 2006 a, p. 104).

LITERATŪRA: Šimėnas, 2006 a, p. 104.

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: **antskydis**.

LITERATŪRA: Šimėnas, 2006, p. 94.

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** kūgio formos viršūne, atkraštė ornamentuota dviejų eilučių išmušimais, **VF tipas** (skersmuo – 24 cm; aukštis – 9,5 cm).

LITERATŪRA: Radzvilovaitė, 1966, p. 135.

Punios Šilo (Kuronų) pilkapynas (43)

Punios Šilo (Kuronų) pilkapyne, Alytaus r., buvo žinoma apie 40 pilkapių, kurių sampilai daugiau ar mažiau suardyti. 1889 m. pilkapyne buvo ištirti 29 pilkapiai (vad. E. Volteris). Pagal juose rastus radinius pilkapynas datuotinas VI–XII a. (LAA, 1977, p. 92).

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su siennele ir kūgio formos viršūne, atkraštė dekoruota dantukais, **VE tipas**.

LITERATŪRA: Radzvilovaitė, 1966, p. 133.

Rūdaičių I kapinynas (44)

Rūdaičių kapinynas, Kretingos r., tirtas 1940 m. Iš viso ištirtas 640 m² plotas su 65 griautiniais, 3 degintiniais ir 1 žirgo

kapu. Dauguma kapų skiriami III–VII a. (kapai Nr. 1–60), kapų su akmenų vainikais grupei. Likę palaidojimai skiriami vėlyvajam geležies amžiui (Michelbertas, 1968, p. 73, 75–76).

Kapas Nr. 48 (1):

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** kūgio formos viršūne (skersmuo – 18 cm, viršūnės skersmuo – 13,5 cm, aukštis – 8 cm). Geležinis **skydo rankenos apkalas**.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis** (ilgis – 32 cm, plunksnos ilgis – 21 cm, plunksnos plotis – 4,7 cm, įmovos skersmuo – 2,5 cm). Geležinis įmovinis **ietigalis** (ilgis – 23 cm, plunksnos ilgis – 13 cm, plunksnos plotis – 3,5 cm, įmovos skersmuo – 2,5 cm). Žalvarinė išgaubta juostinė **apyrankė**, ornamentuota skersinių rantelių grupėmis ir sietelinio raštu (skersmuo – 8,2–8,4 cm, plotis – 1,8 cm). Žalvarinė išgaubta juostinė **apyrankė**, ornamentuota skersinių rantelių grupėmis ir sietelinio raštu (skersmuo – 8,2–8,4 cm, plotis – 1,8 cm). Šios abi apyrankės identiškos. Mažas lipdytas **molinis puodelis** atriestu į išorę angos pakraščiu. **2 Romos monetos** (sestercijai). Šios dvi apyrankės, molinis puodelis ir monetos buvo įdėtos į **beržo tošies dėžutę**. Žalvarinė **antkaklė** kūginiais galais su apskrito skersinio pjūvio lankeliu (skersmuo – 14,7 cm). Žalvarinė **antkaklė** kūginiais galais su apskrito skersinio pjūvio lankeliu (skersmuo – 11,1 cm).

DATAVIMAS: III a. (Michelbertas, 1968, p. 83).

LITERATŪRA: Michelbertas, 1968, p. 83, 107–108.

Kapas Nr. 52 (5):

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** (skersmuo – 15 cm, aukštis – 6,5 cm). **Skydo rankenos apkalo fragmentas**. Antro **geležinio antskydžio** fragmentai.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **kirvis** (ilgis – 19 cm, ašmenų plotis – 4,5 cm, įmovos skersmuo – 4 cm). Geležinis įmovinis **ietigalis** (ilgis – 20,4 cm, plunksnos ilgis – 11,5 cm, plunksnos plotis – 3,9 cm, įmovos skersmuo – 3,1 cm). Geležinis **peilis** su koto ir makšties pėdsakais (ilgis – 28 cm, įkotės ilgis – 8 cm). Geležinis **dalgis** (ilgis – 29 cm, ašmenų plotis – 3 cm). Žalvarinė masyvi **antkaklė** kūginiais galais (skersmuo – 17 cm). Žalvarinė pasidabruota laiptelinė **segė** su geležine smeigiamąja adata (ilgis – 8,1 cm, įvijos plotis – 6,3 cm). Geležinis lazdelinis **smeigtukas** (ilgis – 8,5 cm, galvutės skersmuo – 2 cm). Lipdyto **molinio puodelio** fragmentai. **3 varinės Romos monetos**. Po jomis rasta **tošinės dėžutės** likučių.

DATAVIMAS: III a. (Michelbertas, 1968, p. 83).

LITERATŪRA: Michelbertas, 1986, p. 83, 109.

Rudaminos pilkapis (45)

Rudaminos k., Lazdijų r., buvo žinomas pilkapis. XIX a. pab. jis buvo iškasinėtas. Jame rastas sudeginto mirusiojo kapas su IV a. būdingomis įkapėmis (LAA, 1977, p. 98–99).

Pilkapis:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis**, **VD tipas**.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **kirvis**. Geležinis įmovinis **ietigalis** rombo formos plunksna su briauna ir pailgintu smaigaliu. Žalvarinė žieduotoji **lankinė segė**. Žalvarinė

sagtis. Žalvarinis **diržo apkalas**. **Pentinas (?)**. **2 moliniai indai**.

DATAVIMAS: pagal ietigalį rombo formos plunksna su briauna ir pailgintu smaigaliu, kapas datuotinas III a. vid.–IV a. vid. (Tamulynas, 2005, p. 88).

LITERATŪRA: Antoniewicz, 1920, p. 141–142; Radzvilovaitė, 1966, 137; Michelbertas, 1986, p. 75.

Seiliūnų kapinynas (46)

Seiliūnų k., Lazdijų r., 1957 m. kasant žvyrą buvo rasta žmonių kaulų bei IV–V a. pr. radinių. 1968 m., vykdamas statybos darbus, vėl buvo rasta III–V a. pr. radinių. Pagal atsitiktinius radinius kapinynas datuotinas III–V a. pr. (LAA, 1977, p. 102).

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir plokščia kūgio stipriai išgaubtais kraštais formos viršūne, **IIIA tipas** (skersmuo – 14,5 cm, aukštis – 9,2 cm).

LITERATŪRA: Sadauskaitė, 1959, p. 67–68.

Senkų kapinynas (47)

Senkų kapinyne, Kretingos r., jau nuo XX a. pradžios buvo randama metalinių radinių. 1940 m. kapinyne ištirtas 285 m² plotas, jame 51 griautinis palaidojimas (vad. P. Baleniūnas). Pagal juose rastas įkapes kapinynas datuojamas III–IV a. (LAA, 1977, p. 102).

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** pusrutulio formos viršūne, ant kurios yra „spurgas“. **Rankenos apkalo fragmentas**.

LITERATŪRA: Radzvilovaitė, 1966, p. 135.

Skineikių pilkapynas (48)

Skineikių pilkapyne, Zarasų r., buvo žinomi 3 pilkapiai su akmenų vainikais. 1938 m. buvo ištirtas vienas geriau išlikęs pilkapis (vad. P. Kulikauskas). Jame buvo rastas griautinis palaidojimas su V a. įkapėmis (LAA, 1977, p. 104).

Pilkapis Nr. 1:

SKYDO DALYS: **antskydis**.

KITOS ĮKAPĖS: neaišku.

DATAVIMAS: V a. (LAA, 1977, p. 104).

LITERATŪRA: LAA, 1978, p. 123.

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: **antskydis**.

LITERATŪRA: LAA, 1978, p. 123.

Slabadėlės (Slobodkos) pilkapynas (49)

Slabadėlės (Slobodkos) pilkapyne, Alytaus r., 1888–1889 m. buvo ištirti 26 pilkapiai (vad. E. Volteris). 25 iš jų buvo griautiniai kapai, o viename – degintinis. Pagal įkapes pilkapynas datuojamas IV–V a. (LAA 1977, p. 105).

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: **antskydis**.

LITERATŪRA: LAA, 1978, p. 123.

Stragnų kapinynas (50)

Stragnų kapinynas, Klaipėdos r., buvo ardomas jau nuo XIX a. pabaigos. Dažnai buvo randama radinių. Dalis jų pateko į Karaliaučiaus muziejų. 1902 m. pradėta kapinyną tyrinėti (vad. A. Bezenberger). 1904 m. tyrimai buvo pratęsti (vad. H. Scheu). 1911 m. buvo ištirta beveik visa likusi netyrinėta kapinyno dalis (vad. H. Scheu ir V. Gaigalaitis). Kapinynas datuojamas II–XIII a. (LAA, 1977, p. 107).

Atsitiktinis radinys (AR 38:1038):

SKYDO DALYS: geležinio **antskydžio fragmentai**.

LITERATŪRA: LAA, 1978, p. 123; LNM AS, inv. kn. 3M.

Atsitiktinis radinys (AR 38:2559) (pav. 106):

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir kūgio formos viršūne, kuri centrinėje dalyje užsibaigia smaigu, **VA tipas** (skersmuo – 15,4 cm, aukštis – 7,3 cm).

LITERATŪRA: Radzvilovaitė, 1966, p. 137; LNM AS, inv. kn. 3M.

Atsitiktinis radinys (AR 38:2604):

SKYDO DALYS: geležinio **antskydžio fragmentai**.

LITERATŪRA: Radzvilovaitė, 1966, p. 137; LNM AS, inv. kn. 3M.

Atsitiktinis radinys (AR 38:2605):

SKYDO DALYS: geležinio **antskydžio fragmentai**.

LITERATŪRA: Radzvilovaitė, 1966, p. 137; LNM AS, inv. kn. 3M.

Sudotos (Sudatos) I pilkapynas (51)

Sudotos I pilkapyną, Švenčionių r., sudaro per 100 pilkapių (Vaitkevičius, 2005, p. 56). Objektas pradėtas tyrinėti 1934 m. (vad. W. Antoniewicz). Tuomet buvo ištirta 15 sampilų (Kaczyński, 1963, p. 138). 1998–2002 m. buvo ištirti 5 labiausiai ardomi pilkapiai (vad. V. Semėnas). Kapinynas datuojamas VI a. pab.–XII a. (Semėnas, 2000, p. 197–199; Semėnas 2005, p. 73–74).

Pilkapis Nr. 5, degintinis kapas Nr. 2:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis**, **VD tipas** (skersmuo – 16,5 cm, aukštis – 7 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis **peilis** (ilgis – 20 cm). Geležinė **sagtis**. Žalvarinis įvijinis **žiedas**. **Geležinio dirbinio fragmentas**.

DATAVIMAS: 1934 m. tyrinėti pilkapiai datuojami V a.–VIII a. vid. (Kaczyński, 1963, p. 156).

LITERATŪRA: Kaczyński, 1963, p. 143.

Pilkapis Nr. 28 (5), degintinis kapas Nr. 1:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis**, **VD tipas** (skersmuo – 17 cm, aukštis – 7,5 cm).

KITOS ĮKAPĖS: pentinis siauraašmenis **kirvis** su ovalo formos skykle kotui (ilgis – 18 cm, penties plotis – 5,6 cm, ašmenų plotis – 6,2 cm, įmovos dydis – 3,1 × 3,75 cm).

Antropologinė informacija: vyras, 25–40 m. amžiaus (Kurila, 2009 š, lent. 19).

DATAVIMAS: VIII–XI a. (?) (Semėnas, 2002 š, p. 7).

LITERATŪRA: Semėnas, 2002 š, p. 5–6; Semėnas, 2005, p. 74.

Pilkapis Nr. 30 (3), degintinis kapas Nr. 4:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** kūgio formos viršūne, su pusrutulio formos iškilimais atkraštėje (skersmuo – 17 cm, aukštis – 6,5 cm, viršūnės skersmuo – 9 cm, skylių viršūnės skersmuo – 0,5 cm). Geležinis skydo **rankenos apkalas** suapvalintais galais ir perginaužtu viduriu (ilgis – 17,2 cm, plotis per vidurį – 2,5 cm, plotis galuose – 3,5 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis **peilis**. Geležinis **peilis**. Įmovinis **ietigalis** profiliuota plunksna. Įtvėriamasis **ietigalis** su užbarzdomis. Pentinis siauraašmenis **kirvis** su atsparnėmis. B formos **sagtis**. Lankinė **segė** iš geležies ir žalvario lydinio. Geležinės lankinės **segės** fragmentai. Paausuotas žalvarinis **apkalas**. Sidabrinė (?) **apyrankė** tordiruotu lankeliu. Sidabrinė (?) tordiruota **antkaklė**. Žalvarinis juostinis **žiedas**. Žalvarinis juostinis **žiedas**. Žalvarinis juostinis **žiedas**. Žalvarinis juostinis **žiedas**. Žalvarinis juostinis **žiedas**. Žalvarinis juostinis **žiedas**. Žalvarinis juostinis **žiedas**. 4 žalvarinių dirbinių **fragmentai**.

DATAVIMAS: pagal rastą paausuotą žalvarinį apkalą kapą galima datuoti VI a. pr. (Bliujienė, 2006, p. 136).

LITERATŪRA: Bliujienė, 2006, p. 133–136; Semėnas, 1999 š, p. 8, 11–12; Semėnas, 2000, p. 198.

Šarkai (52)

Šarkų kapinynas, Šilalės r., buvo tyrinėtas 1972 m. (vad. B. Tautavičienė). Jų metu buvo ištirtas 1128 m² plotas, jame 1 degintinis bei 35 griautiniai kapai. Vėliau buvo ištirtas 75 m² plotas, jame 4 griautiniai palaidojimai (vad. V. Statkevičius). Pagal įkapes kapai datuojami III–VI a. (LAA, 1977, p. 109).

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: geležinio **antskydžio fragmentas**.

LITERATŪRA: Tautavičienė, 1984 a, p. 31; LNM AS, inv. kn. 30M.

Atsitiktinis radinys (AR 528:165):

SKYDO DALYS: geležinio **antskydžio fragmentai**. Vienas šių fragmentų yra **antskydžio** viršūnė su labai stipriai įgaubtais šonais ir plokščia, cilindro formos viršūnėle, **IIIC tipas** (viršūnėlės plotis – 2 cm).

LITERATŪRA: Tautavičienė, 1984 a, p. 31; LNM AS, inv. kn. 30M.

Šaukėnų kapinynas (53)

Šaukėnų kapinynas, Tauragės r., tyrinėtas 1981 m. (vad. J. Stankus). Ištirtas 650 m² plotas, jame 50 griautinių kapų, kurie datuojami III–V a. pr. (Stankus, 1982, p. 40).

Griautinis kapas Nr. 40:

SKYDO DALYS: geležinio **antskydžio** su sienele ir žemo pusrutulio formos viršūne **fragmentas**, **IIA tipas** (išlikusios dalies skersmuo – 10,3 cm; viršūnės skersmuo – 9 cm; aukštis – 3,7 cm). Geležinės **kniedės (vinies?) galvutė**.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis** su ištęsto rombo formos plunksna ir iškilia briauna per jos vidurį (ilgis – 22,7 cm, įmovos ilgis – 7,7 cm). Geležinis įmovinis **kirvis**, 1c tipas (ilgis – 26,4 cm, ašmenų plotis – 6 cm). Geležinis įtvėriamasis **peilis** (ilgis – 24,8 cm, ašmenų plotis – 2,5 cm).

DATAVIMAS: kapas priklauso III–V a. pr. (Stankus, 1982, p. 40).

LITERATŪRA: Stankus, 1981 š., p. 38–39, 61, 116–117; Stankus, 1982, p. 41; LNM ASK, krt. Nr. AR 656:74.

Šernų kapinynas (54)

Šernų kapinynas, Klaipėdos r., tyrinėtas 1891 m. (vad. A. Bezzenberger). Tyrinėjimų metu buvo ištirtas 800 m² plotas, kuriame yra II–VII a. kapų (LAA, 1977, p. 110).

Kapas Nr. 50:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis**. Geležinė **skydo rankena**.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis**. Geležinis įmovinis **kirvis**. Geležinis **kovos peilis**. Geležinio **peilio** fragmentai. **Galastuvas**. Geležinis **skobtas**. Geležiniai **žastai**. Žalvarinė **sagtis**. Žalvarinė **sagtis**. Žalvarinės **sagties** fragmentai. Žalvarinis diržo **apkalas**. Žalvarinis diržo **apkalas**. Žalvarinis diržo **apkalas**. Diržo liežuvio **apkalas**. Diržo liežuvio **apkalas**. Žalvarinis **apkalas** su geležies ir odos likučiais. Maža žalvarinė **įvija**. Keramikos **šukė**. **2 Romos monetos**. Sidabrinė **antkaklė** su kabliuku ir kilpele. Žalvarinė **antkaklė**. Žalvarinis **krūtinės papuošalas**. Žalvarinė **apyrankė**. **Molinis puodelis**, kuriame buvo neapdirbto gintaro. Geležinė lankinė **segė** lenkta kojele. Žalvarinė lankinė **segė**, papuošta horizontaliais žiedeliais. Žalvarinė lankinė **segė**. Žalvarinis įvijinis **žiedas**. Žalvarinis įvijinis **žiedas**. Sidabrinis **žiedas**. Gintarinis **karolis**.

DATAVIMAS: C1b (220–260 m.) (Banytė-Rowell, 2007, p. 188).

LITERATŪRA: Bezzenberger, 1892, p. 155–156; Banytė-Rowell, 2007, p. 188.

Kapas Nr. 61:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis**. Geležinė **skydo rankena**.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **kirvis**. Geležinis **peilis**. Geležinis **pentinis**. Žalvarinis įvijinis **žiedas**. **Grandis**. Lankinė **segė** lenkta kojele ir dekoruota horizontaliais žiedeliais su mėlyno stiklo akutėmis. Žalvarinė **apyrankė**. Žalvarinė **antkaklė** su kabliuku ir kilpele. **6** gintaro **karoliai**. **1** stiklo **karolis**. Molinio puodelio **šukės**.

DATAVIMAS: C1b–C2 (220–300 m.) (Banytė-Rowell, 2007, p. 187).

LITERATŪRA: Bezzenberger, 1892, p. 158–159; Banytė-Rowell, 2007, p. 188.

Taurapilio pilkapynas (55)

1970–1971 m. Taurapilio pilkapyne, Utenos r., buvo vykdomi archeologiniai tyrinėjimai. Jiems vadovavo A. Tautavičius. Jų metu vakarinėje grupėje buvo ištirti 8 pilkapiai ir 3 perkastos (pav. 29), o rytinėje – 7 suardytų pilkapių vietos bei 10 perkasų. Iš viso buvo surasta 11 kapų ar jų pėdsakų, datuojamų V–VI a. (Tautavičius, 1972, p. 40–48).

Pilkapis Nr. 1:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** kūgio formos viršūne, **VD tipas** (skersmuo – 13 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis** su profiliuota

plunksna (ilgis – 45 cm, plunksna – 32 cm, plunksnos plotis ties įmova – 8 cm). Geležinis pentinis siauraašmenis **kirvis** su ornamentais, 7b tipas (ilgis – 23 cm, ašmenų plotis – 7 cm). Geležinė lankinė ilgakojė **segė** (ilgis – 8,2 cm). Geležinis kovos **peilis** (ilgis – 32 cm, įkotė – 8 cm). Geležinė ovalo formos **sagtis** (ilgis – 4,6 cm). Žiedinė žalvarinė **įvija** iš pusapvalės vielos.

DATAVIMAS: pagal ietigalius su profiliuota plunksna kapas datuojamas V–VI a. (Kazakevičius, 1998, p. 27).

LITERATŪRA: Tautavičius, 1971 š., p. 5–8; Tautavičius, 1981, p. 32–33.

Pilkapis Nr. 4:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sieniele ir kūgio formos viršūne, **VD tipas** (skersmuo – 14 cm).

KITOS ĮKAPĖS: sidabrinės storagalės **apyrankės** fragmentas.

DATAVIMAS: pagal kitus palaidojimus, datuojamas V–VI a.

LITERATŪRA: Tautavičius, 1971 š., p. 13–16; Tautavičius, 1981, p. 34–35.

Pilkapis Nr. 5:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** kūgio formos viršūne ir pakraštyje išmušinėtais gumburėliais, **VE tipas** (skersmuo – 16,5 cm). Geležinės **skydo rankenos** fragmentai. **4 kniedės**, kuriomis antskydis buvo tvirtinamas prie medinės skydo dalies (ilgis – 2,1–2,5 cm). Žalvarinė **grandis** (skersmuo – 4,5 cm). Žalvarinė **sagtis**.

KITOS ĮKAPĖS: **dviašmenis kalavijas** iš Damasko plieno su medine rankena (ilgis – 91 cm, geležtės ilgis – 80 cm, plotis – 5 cm). Opalo **karolis** (pakabutis) su paausuotu sidabro apkalu (tvirtintas prie kalavijo rankenos). Medinės, oda aptrauktos **kalavijo makštys**. **6 kalavijo makštų apkalai** iš sidabro bei paausuoto sidabro. **2** paausuoto sidabro **sagtys** makštims prie diržo prisegti. Geležinis pentinis siauraašmenis **kirvis**, 7b tipas. Geležinis **ietigalis** rombo formos plunksna (ilgis – 26 cm). Geležinis **ietigalis** siauro karklo lapo formos plunksna (ilgis – 26 cm). Akmeninis **galastuvas** (ilgis – 14 cm, storis 3 × 5 cm). Žalvarinė lankinė **segė** aukštu lankeliu, Pilvinių potipis. Įvijinis sidabrinis **žiedas** su 6 įvijomis. **Sagtis** iš paausuoto sidabro. Geležinė **sagtis**, inkrustuota granatais. Geležinis **peilis** (ilgis – 18 cm). Žalvarinė žiedinė **įvija**. Sidabrinė žiedinė **įvija**. Žalvarinis **pincetas** plačiomis žnyplėmis (ilgis – 7,3 cm). **Geriamojo rago** angos kraštas su ornamentuota sidabro plokštele. Sidabrinis **vamzdelis**. **2** žalvariniai **pentinai**, taip pat tvirtinamųjų dirželių **sagtelės** ir apskriti sidabruoti **apkalėliai**. **Geležinio dirbinio fragmentas** (ylos rankena?). Geležinė **grandis** (skersmuo – 4,7 cm).

Antropologinė informacija: vyras, 40–50 m. amžiaus.

Zooarcheologinė informacija: žirgas, 2 m. amžiaus.

DATAVIMAS: V a. antra pusė–VI a. pradžia (Tautavičius, 1981, p. 31).

LITERATŪRA: Bliujienė, Steponaitis, 2009, p. 190, 192; Tautavičius, 1971 š., p. 16–24; Tautavičius, 1972, p. 46–47; Tautavičius, 1981, p. 22–31; Vaškevičiūtė, 2007, p. 193–194.

Pilkapis Nr. 9:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** kūgio formos viršūne, su 5 skylutėmis pritvirtinti prie medinės skydo dalies (skersmuo – 14,5 cm, atkraštės plotis – 2 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis pentinis siauraašmenis **kirvis**, 3a tipas (ilgis – 18 cm, penties ilgis – 7 cm, plotis – 5,5). Geležinis **ietigalis** ištęsto rombo formos plunksna (ilgis – 22 cm, įmova – 13 cm, plunksnos plotis – 4,5 cm). Geležinis **peilis** (ilgis – 18 cm). Žalvarinė žiedinė **įvija**.

DATAVIMAS: V–VI a.

LITERATŪRA: Tautavičius, 1971 š, p. 34–36; Tautavičius, 1981, p. 39–40.

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis**.

LITERATŪRA: Šnapštys, 1910.

Utenos apyl. pilkapiai (56)

Apie 3 km nuo Utenos miesto buvo žinomi 4 pilkapiai, kurių vienas 1844 m. buvo iškasinėtas. Pagal rastus dirbinius pilkapiai datuoti I tūkst. viduriu (LAA, 1977, p. 116).

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: **antskydis**.

LITERATŪRA: LAA, 1978, p. 124.

Užpalių pilkapynas (57)

Užpalių pilkapyną, Utenos r., 1945 m. kasinėti pradėjo P. Vilčinskis. Sudegintų mirusiųjų kapuose jis rado V–VI a. dirbinių. Vėliau pilkapynas buvo sunaikintas lauko darbų metu (LAA, 1977, p. 116).

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: **antskydis**, **VD tipas**.

LITERATŪRA: LAA, 1978, p. 124.

Varapniškių pilkapynas (58)

Varapniškių pilkapynas, Vilniaus r., buvo žinoma keliolika ar daugiau kaip 20 pilkapių. Dalį jų 1890 m. iškasinėjo B. Kaminska. Vėliau į Kauno krašto muziejų pateko dirbinių, datuojamų IV–VI ir IX–XII a. (LAA, 1977, p. 119).

Atsitiktinis radinys (pilkapis Nr. 11a):

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su žalvarinėmis **kniedėmis**. Krašto **apkalas**.

LITERATŪRA: Radzvilovaitė, 1966, p. 132, 139.

Velikuškių kapinynas (pilkapynas?) (59)

1933 m. P. Tarasena tyrinėjo Velikuškių piliakalnį, Zarasu r., ir aptiko 36 degintinius palaidojimus. Pagal radinius jie datuojami VII–XII a. (LAA, 1977, p. 120).

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: **antskydis**.

LITERATŪRA: LAA, 1978, p. 124.

Versekėlės pilkapynas (60)

Versekėlės pilkapynas, Šalčininkų r., XX a. pr. buvo žinoma apie 18 apardytų pilkapių. 11 iš jų 1909 m. ištyrė W. Scu-

kiewicz. Juose rado sudegintų mirusiųjų kaulų ir degėsių, tačiau radinių, leidžiančių datuoti šiuos sampilus, nerado. 1910 m., ariant kitą lauko vietą, buvo rastos kelios apdegusios įkapės, kurios greičiausiai priklausė vienam šio pilkapyno pilkapiui. Jos datuojamos VI–VII a. (LAA, 1977, p. 121).

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir kūgio formos viršūne, atkraštė ornamentuota pusrutulio formos išmušimais, **VD tipas** (skersmuo – 16,5, viršūnės skersmuo – 9,2 cm, aukštis – 5,8 cm).

LITERATŪRA: Radzvilovaitė, 1966, p. 128; LNM ASK, krt. Nr. AR 130:3.

Veršvų kapinynas (61)

Veršvų kapinyne, Kauno m., tyrinėjimai vykdyti 1938–1940 m. (vad. J. Puzinas ir P. Baleniūnas). Jų metu buvo ištirti 600 žmonių ir 203 arklių palaidojimai. Vėliau kapinyno tyrinėjimai vyko 1954 m. (vad. O. Navickaitė), jų metu ištirta 12 degintinių kapų. Kapinynas datuojamas I–VII a. (Navickaitė, 1954 š, p. 1).

Degintinis kapas Nr. 56:

SKYDO DALYS: geležinio **antskydžio** fragmentas.

KITOS ĮKAPĖS: žalvariniai diržo **apkalai** (ilgis – 3 cm, plotis – 1 cm). Žalvarinė diržo **sagtis**.

DATAVIMAS: neaiškus

LITERATŪRA: Puzinas, Baleniūnas, 1939 š, p. 42–43.

Griautinis kapas Nr. 77:

SKYDO DALYS: geležinio **antskydžio** fragmentas.

KITOS ĮKAPĖS: kitų įkapių nerasta, kapas suardytas.

DATAVIMAS: neaiškus.

LITERATŪRA: Baleniūnas, 1941 š, p. 43.

Griautinis kapas Nr. 139:

SKYDO DALYS: geležinio **antskydžio** fragmentas.

KITOS ĮKAPĖS: geležinis lenktas **peilis** nulaužta viršūne (ilgis – 14 cm, plotis per vidurį – 2,5 cm).

DATAVIMAS: neaiškus.

LITERATŪRA: Baleniūnas, 1941 š, p. 77.

Vilkiautinio pilkapynas (62)

Vilkiautinio pilkapynas, Varėnos r., tyrinėti pradėtas 1913 m. Tada archeologas S. Krukowski ištyrė 22 akmeninius pilkapius (Krukowski, 1914, p. 1–4). 1973–1974 m. pilkapyną tyrinėjo P. Kulikauskas, jis ištyrė 6 pilkapius su degintiniais kapais ir juos datavo VI–VII a. Vėliau tyrinėjimai vyko 1997–1998 m. (vad. B. Dakanis). Jų metu buvo ištirtas 1 pilkapis su 2 degintiniais palaidojimais bei dar 5 palaidojimai, kurių pilkapių sampilai jau buvo sunaikinti. Pilkapynas datuojamas VI–XII a. (Baubonis, Dakanis, 1998, p. 135; Baubonis, Dakanis, 2000, p. 162).

Pilkapis Nr. 15, degintinis kapas:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** kūgio formos viršūne.

KITOS ĮKAPĖS: sulenktas geležinis kovos **peilis**. Geležinis **peilis**. Geležinė **sagtis**. Geležinis tordiruotos **vielos gabalas**. Žalvarinio dirbinio fragmentas.

DATAVIMAS: VI a. (?)

LITERATŪRA: Krukowski, 1914, p. 8, 12.

Kapas Nr. 1 (3):

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir kūgio formos viršūne, **VD tipas**. Išlikusios 3 skylutės nuo kniedžių ar vinučių, atkraštė ornamentuota pusrutulio formos iškilimais (skersmuo – 15,5 cm, aukštis – 7 cm, sienelės aukštis – 2 cm, viršūnės šono ilgis – 6,7 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis** su profiliuota plunksna (ilgis – 43,3 cm, plunksnos plotis – 4,9 cm, įmovos ilgis – 16 cm). Geležinis vienašmenis **peilis** (ilgis – 20 cm, ašmenų plotis – 2,3 cm, įkotės ilgis – 5,5 cm). Geležinė lankinė **segė** su ilga kojele ir daugiakampėmis galvutėmis įvijos galuose (ilgis – 6,7 cm, plotis – 4,1 cm). Geležinė netaisyklingo ovalo formos **sagtis** (dydis – 4,4 × 2,8 cm). Geležinė netaisyklingo ovalo formos **sagtis**. Geležinis netaisyklingo keturkampio formos **apkalas**, padarytas iš sulenktos plokštelės, kuri siauresniame gale suvirinta dviem kniedėmis (ilgis – 6,65, plotis – 3,5–4,2 cm). Geležinis **apkalas**, padarytas iš sulenktos plokštelės (ilgis – 4,85 cm, plotis – 2,7 cm). Žalvarinis įvijinis **žiedas** iš netaisyklingo keturkampio formos skerspjuvio vielos, 3,5 įvių, suplotas (skersmuo – 2,4 cm). Žalvarinės **antkaklės** fragmentai.

DATAVIMAS: pagal ietigalį su profiliuota plunksna kapas datuojamas V–VI a. (Kazakevičius, 1998, p. 27).

LITERATŪRA: Dakanis, 1999 š, p. 4–6, 16–17; Baubonis, Dakanis, 2000, p. 159–160.

Voronių pilkapynas (63)

Voronių pilkapyną, Molėtų r., sudaro 3 pilkapiai, kurie vienas nuo kito yra nutolę 300–400 m. Greičiausiai tai buvusio didelio pilkapyno liekanos. 1935 m. vieną pilkapį mėgėjiškai ištyrė B. Strumilas. Pilkapynas datuojamas VI–VII a. (Tautavičius, 1971, p. 36–37).

Pilkapis Nr. 1⁵, degintinis kapas:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** kūgio formos viršūne.

KITOS ĮKAPĖS: siauraašmenis pentinis **kirvis**. Geležinis įmovinis **ietigalis** su profiliuota plunksna. Geležinis įmovinis **ietigalis** su profiliuota plunksna.

DATAVIMAS: pagal ietigalius su profiliuota plunksna kapas datuojamas V–VI a. (Kazakevičius, 1998, p. 27).

LITERATŪRA: Tautavičius, 1971, p. 37.

Vyžių pilkapynas (64)

Vyžių pilkapyną, Utenos r., sudaro apie 70 pilkapių. Objektas tyrinėtas 1980, 1982 ir 1983 m. (vad. B. Tautavičienė), ištirta 11 sampilų, kurie datuoti VI–VIII a. (Tautavičienė, 1984, p. 66, 69).

Pilkapis Nr. 5 (56), degintinis kapas Nr. 2:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir kūgio

formos viršūne buvo prikaltas keturiomis vinutėmis, **VD tipas** (skersmuo – 16,5 cm, aukštis – 8 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis **peilis** (ilgis – 17,5 cm). Geležinis **ietigalis** lauro lapo formos plunksna (ilgis – 22,3 cm, plunksnos ilgis – 12 cm, plotis – 4 cm). Geležinis **ietigalis** lauro lapo formos plunksna (ilgis – 20 cm, plunksnos ilgis – 9 cm, plunksnos plotis – 3,8 cm). Geležinis pentinis siauraašmenis **kirvis**, 2c tipas (ilgis – 17 cm). Geležinė ovalo formos **sagtis** (dydis – 3,8 × 2,5 cm).

DATAVIMAS: pilkapiai su akmenų vainikais datuojami VI–VII a. (Tautavičienė, 1984, p. 68).

LITERATŪRA: Tautavičienė, 1982 š, p. 3–5; Tautavičienė, 1984, p. 67–68.

Pilkapis Nr. 6 (14), degintinis kapas Nr. 1:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** smailaus kūgio formos viršūne, **VD tipas** (skersmuo – 15,5 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **ietigalis** plačia lauro lapo formos plunksna (ilgis – 30,5 cm, plunksnos ilgis – 20,5 cm, plotis – 5,7 cm). Geležinis pentinis siauraašmenis **kirvis** su į abi puses praplatinta pentimi, 2b tipas (ilgis – 20,5 cm, ašmenų plotis – 7 cm). Geležinis **peilis** tiesia nugarėle (ilgis – 21,3 cm). Geležinė keturkampė **sagtis** profiliuotais šonais (dydis – 6,7 × 4,7 cm).

DATAVIMAS: pilkapiai su akmenų vainikais datuojami VI–VII a. (Tautavičienė, 1984, p. 68).

LITERATŪRA: Tautavičienė, 1984 š, p. 3–5, 18; Tautavičienė, 1984, p. 67–68.

Žvilių kapinynas (65)

Žvilių kapinynas, Šilalės r., pradėtas tyrinėti 1968 m. (vad. A. Tautavičius ir V. Statkevičius). Su pertraukomis kasinėjimai vyko iki 1989 m. (nuo 1983 m. vad. L. Vaitkunskienė). Jų metu buvo ištirtas 2518 m² plotas, aptikti 303 kapai. Kapinyne išsiskiria 3 palaidojimų grupės: 1-ąją grupę sudaro III–IV a. kapai su akmenų vainikais, o 2-ąją (VII–VIII a.) ir 3-iąją (X–XII a.) – plokštiniai kapai (Vaitkunskienė, 1999, p. 5–10).

Kapas Nr. 48:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir aukšto pusrutulio formos viršūne, **IIB tipas** (skersmuo – 18,5 cm, viršūnės skersmuo – 11 cm, viršūnės aukštis – 6 cm).

KITOS ĮKAPĖS: geležinis įmovinis **kirvis**, 3b (ilgis – 18,5 cm, ašmenų plotis – 5,5 cm, įmovos skersmuo – 3,5 cm). Geležinis **peilis** tiesia nugarėle (ilgis – 17 cm, ašmenų ilgis – 12 cm, ašmenų plotis – 2,5 cm). Geležinis įmovinis **ietigalis** ištęsto rombo formos plunksna (ilgis – 20,5 cm, plunksnos ilgis – 13 cm, plunksnos plotis – 3,5 cm). Geležiniai dvinariai **žąslai** su grandimis galuose. Geležinė ovalo formos **sagtis** (dydis – 4 × 3,2 cm). Sidabrinė lankinė **segė** palenкта kojele, ant kurios esančiuose keturkampiuose laukeliuose įrėžtas X ženklas (aukštis – 8 cm, įvijos ilgis – 6,5 cm). Žalvarinis juostinis **žiedas** (skersmuo – 2,2 cm). Žalvarinis įvijinis **žiedas** su 3 įvijomis, padarytas iš trikampio pjūvio vielos (skersmuo – 1,8 cm). Geležinis lazdelinis **smeigtukas** su kilpine galvute, sulūžęs į 5 dalis (ilgis – 10 cm, galvutės skersmuo – 2 cm).

DATAVIMAS: Sidabrinė lankinė **segė** su palenкта kojele datuojama V a. pirmąja puse (Budvydas, 2002, p. 250).

⁵ Pilkapio numeris nenurodomas, bet kadangi tai vienintelis tirtas pilkapis, jis šiame kataloge numeruojamas 1 Nr. Įkapių kompleksas gali būti nevisas, nes kasinėjimai buvo mėgėjiški.

LITERATŪRA: Vaitkunsienė, 1984 š., p. 91–92, 188–192; Vaitkunsienė, 1984, p. 102; Vaitkunsienė, 1999, p. 25–26, 147.

Žvirblių pilkapynas (66)

Žvirblių pilkapynas, Vilniaus m., buvo tiriamas 1925 m. (vad. Roman Jakomowicz). Iš viso buvo ištirti 62 pilkapiai su griautiniais bei degintiniais palaidojimais. Pilkapynas datuojamas IV a. pab.–X a. (Iwanowska, 2006, p. 17, 63–64).

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su sienele ir pusrutulio formos viršūne, kurios centre yra trumpas smaigis, **IIC**

tipas (skersmuo – 16 cm, aukštis – 6,5 cm, viršūnės skersmuo – 10,8 cm, sienelės aukštis – 2 cm, atkraštės plotis – 2,5 cm, smaigo aukštis – 1 cm).

LITERATŪRA: Iwanowska, 2006, p. 121.

Atsitiktinis radinys:

SKYDO DALYS: geležinis **antskydis** su įgniaužta sienele, aukšta kūgio formos viršūne ir plačia pusrutulio įmušimais ornamentuota atkrašte, **VF tipas** (skersmuo – 20 cm, aukštis – 10,5 cm, viršūnės skersmuo – 9,5 cm, sienelės aukštis – 2,5 cm, atkraštės plotis – 5,25 cm).

LITERATŪRA: Iwanowska, 2006, p. 121.